
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

UPPSATSER

Leif Lewin: Carl Arvid Hessler

Catarina Kinnvall – Anders Uhlin: Global Democratization.

Jan Assarsson: Bör partierna vara internt demokratiska?

ÖVERSIKTER

Tomas Niklasson – Anders Sannerstedt: Europe Safe for Democracy?

Stefan Björklund: Kan statsvetare ta ställning i politik?

LITTERATURGRANSKNINGAR

Jørgen Goul Andersen m fl: Vi og vore politikere; *Gunnar Viby Mogensen:* Kan vi stole på politikerne? *Karen Siune – Palle Svensson – Ole Tonsgaard:* Det blev et nej.

Anm av Ingvar Mattson

Risto Penttilä: Finland's Search for Security through Defence. Anm av Bo Petersson

Kurt Johännesson, Olle Josephson, Erik Åsard, red: Svenska tal från Torgny lagman till Ingmar Bergman. Anm av Bo Petersson

Leif Lewin: Samhället och de organiserade intressena. Anm av Bengt Abrahamsson.
Replikskifte.

Sven Tägil, ed: Europa – historiens återkomst. Anm av Anders Sannerstedt

Gertrud Åström – Yvonne Hirdman, red: Kontrakt i kris. Anm av Christina Bergqvist

ABSTRACTS

Årgång 96 1993 **1**

INNEHÅLL

UPPSATSER

<i>Leif Lewin: Carl Arvid Hessler</i>	1
<i>Catarina Kinnvall – Anders Uhlin: Global Democratization</i>	7
<i>Jan Assarsson: Bör partierna vara internt demokratiska?</i>	39

ÖVERSIKTER

<i>Tomas Niklasson – Anders Sannerstedt: Europe Safe for Democracy?</i>	69
<i>Stefan Björklund: Kan statsvetare ta ställning i politik?</i>	81

LITTERATURGRANSKNINGAR

<i>Jørgen Goul Andersen m fl: Vi og vore politikere; Gunnar Viby Mogensen: Kan vi stole på politikerne? Karen Siune – Palle Svensson – Ole Tongsgaard: Det blev et nej. Anm av Ingvar Mattson</i>	87
<i>Risto Ponttilä: Finland's Search for Security through Defence. Anm av Bo Petersson</i>	93
<i>Kurt Johannesson, Olle Josephson, Erik Åsard, red: Svenska tal från Torgny lagman till Ingmar Bergman. Anm av Bo Petersson</i>	94
<i>Leif Lewin: Samhället och de organiserade intressena. Anm av Bengt Abrahamsson. Replikskifte</i>	95
<i>Sven Tägil, ed: Europa – historiens återkomst. Anm av Anders Sannerstedt</i>	102
<i>Gertrud Åström – Yvonne Hirdman, red: Kontrakt i kris. Anm av Christina Bergqvist</i>	104

ABSTRACTS	111

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Utgiven av Fahlbeckska Stiftelsen
med stöd av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Redaktionssekreterare: Lennart Lundquist
(ansvarig utgivare)
Bitr. redaktionssekreterare: Anders Sannerstedt
Redaktionsutskott: Lennart Lundquist, Anders
Sannerstedt och Lars-Göran Stenelo
Teknisk redaktör: Bengt Lundell

Tidskriftens ombud
Göteborg: Mikael Gilljam
Stockholm: Rune Premfors
Umeå: Benny Hjern
Uppsala: Jörgen Hermansson

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.
Prenumerationspris 1993 160 kr.
Pris för enstaka nummer 50 kr.
Studenter erhåller abonnemang till nedsatt pris
efter hänvändelse till vederbörande lärare.
Prenumeration sker genom insättning av avgiften
på postgiro 27 95 65-6 med angivande av namn
och adress eller skriftligen till tidskriftens exp.
Adress: Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52,
221 00 Lund
Telefon: 046-109776 (Lundquist), 108939
(Sannerstedt), 108946 (exp), telefax 104617.
Eftertryck av tidskriftens innehåll utan angivande
av källan förbjudes.
ISSN 0039-0747
Tryck: Studentlitteratur, Lund 1993

Carl Arvid Hessler

Leif Lewin

Tankereda är en moralisk kvalitet. Den som uttrycker sig oklart har inte ansträngt sig tillräckligt. Han är en lätting, en bluffmakare, en humbug och följaktligen en föraktlig person. Denna, föga gemytliga, människosyn satte sin prägel på Carl Arvid Hessler (1907–1991) i hans ämbetsutövning som skytteansk professor i värtalighet och statskunskap vid Uppsala universitet mellan åren 1947 och 1972. Från hans proseminarier rusade flickorna ut gråtande. I hans sakkunnigutlåtanden utdömdes professorskandidaternas skrifter som parodi på vetenskap. Men myntets framsida var Hesslers egna arbeten. I hans böcker möter oss en genomskinligt klar prosa av högsta stilistiska och analytiska finess.

Carl Arvid Hessler växte upp i ett kristet hem; hans far var kyrkvärd i en församling i Göteborg. Trots att Carl Arvid tidigt blev en tvivlare tvingades han delta i familjens fromhetsliv, vilket lade grunden till en livslång avsky för allt som hade minsta smak av falskhet eller skrymteri. Om fadern skriver han de enkla men laddade orden: "Under många gemensamma gudstjänstbesök fick jag en inblick i kyrkans lära. Jag kunde ej dela min fars tro men den har aldrig riktigt upphört att vara ett föremål för mina tankar. Jag tror mig ha förstått åtminstone något av vad kristendomen betydde i denne osjälviske mans liv."

Gymnasisten blev politiskt radikal; Ernst Wigforss var under ett par terminer hans modersmålslärare. Vid Göteborgs högskola fann Carl Arvid genom sin lärare sociologiprofessorn Gustaf Steffen vägen till marxismen. Ursprungliga planer att läsa litteraturhistoria hade då slagits ur hågen. Hessler är ju inte den ende som avskräckts från detta ämne av anspråksfulla docenter som i förmodad åsiktsgemenskap med åhörarna framställer sitt eget subjektiva tyckande som vetenskap. Det gick så illa att Carl Arvid blev underkänd i en språktentamen; nerverna höll inte hos den överkänslige studenten. I framtiden skulle han inför varje framträdande söka tygla denna nervositet med ett maximum av viljeanspanning och förberedelser. Allt vad nu Steffen hävdade övertygade väl inte heller, därtill hade den unge mannens sinne blivit alltför kritiskt vaksamt. Men genom den materialistiska historieuppfattningen tyckte sig Carl Arvid bättre förstå de sociala striderna i samtidens Sverige samtidigt som Steffens originella person visade att socialismen ingalunda behövde leda till konformism eller populism. "Steffen var på en gång intelligensaristokrat och marxist och en sådan man hade jag aldrig förut träffat." Måhända är trots allt kombina-

tionen inte alldeles ovanlig: elitism är vad den brukar kallas med ett enklare ord, omhuldad i alla tider av Steffens ideologiska meningsfränder.

Benägenheten att se det politiska handlandet som ett uttryck för klassintressen ledde Hessler att skriva boken *Engelskt statsliv* (1940). Knappt och klart tecknade han där den brittiska parlamentarismens utveckling i ett månghundraårigt, konsekvent anlagt socialekonomiskt perspektiv.

Intressesynpunkten inspirerade honom också till den berömda uppsatsen i *Svensk Tidskrift* 1942, där han pekade på en ny forskningsuppgift för statskunskapen. Statsmakten hade expanderat våldsamt under senare årtionden och bakom den utvecklingen tyckte sig Hessler se hur olika intressegrupper verkade i syfte att sätta sin prägel på statsmakternas beslut. Själv gick Hessler i spetsen med en studie av staten och konsten. I de gamla mecenaternas ställe trädde numera staten. Forskningsprogrammet vann anklang och flera avhandlingar skrevs under Hesslers professorstid i serien "Staten och ...". Det hör emellertid till det tragiska hos Hessler att han aldrig oförbehållsamt kunde glädja sig åt en framgång. Mot just de här avhandlingarna var han särskilt kritisk. När hans uppslag skulle föras vidare, var det viktigt att kvalitén var den yppersta. Om han fann att så inte blev fallet, verkade det nästan som om det hade varit bättre att böckerna över huvud taget inte skrivits. Minst av allt kunde han övertygas av sina elevers försäkran att hans program låg vid den internationella forskningsfronten – "public policy". Att han skulle ha kommit på något som påminde om det som sysselsatte de mest citerade amerikanska forskarna kunde han bara inte tro, han misstänkte oss för att vara inställsamma smickrare. Det var också därför han förbjöd oss att skriva förord till avhandlingarna, "där man tackar sin lärare hjärtligt, hjärtligare, hjärtligast".

Hos sin andre lärare, den stränge källkritikern historikern Curt Weibull fick Hesslers tidigt väckta kritiska grundinställning sin professionella skolning. Hos sin tredje, den vidsynte statsvetaren och gode stilisten Georg Andrén fann han till slut sin forskarroll. *Allt* i samhället var trots allt inte förutbestämt av de socialekonomiska strukturerna. Även marxismen måste tas med skepsis. Idéerna hade en viss självständighet och var värda sitt eget studium. Att få ägna sig åt idéhistoria tillfredsställde på en gång Hesslers humanistiska grundintresse och hans metodiska krav på hållbarhet och stringens. Avhandlingen år 1937 behandlade *Geijer som politiker* och ledde till docentur i statskunskap vid Göteborgs högskola. "Med rik nyansering och med ett moget och säkert omdöme tecknar Hessler förskjutningarna i Geijers åskådning", skrev Andrén i det berömmande betygsutlåtandet. Betygsnämnden var också imponerad av respondentens förledande klara och enkla språkbehandling, som lät "uppgiften synas lättare än den egentligen är". Avhandlingen slutade med Geijers konservativa period. Därefter gick Hessler vidare med en andra del, som förelåg i manuskript till professorskonkurrensen i Uppsala och inleddes med den ryktbara meningen: "Utan saknad hade Geijer i mars 1830 lämnat riksdagen." Hessler hade inte svårt att förstå den vantrivsel Geijer känt vid det praktisk-politiska arbetet, fullt av köpslagan och eftergifter.

Under professorstiden fortsatte Hessler sina idéhistoriska forskningar i två arbeten om det problem han mött i sin barndom – religionsfriheten. *Stat och*

religion i upplysningstidens Sverige (1956) och *Statskyrkodebatten* (1964) väckte beundran bland oss "lärjungar"; Hessler använde, antagligen helt omedvetet, gärna denna kristet färgade beteckning på sina elever och bekräftade så sent som ett par år före sin död sin uppskattning över att jag använt just det ordet i förordet till den festskrift, som gavs ut till hans 80-årsdag – ett alldeles oväntat uttryck för spontanitet, som också visar vilken oerhörd vikt han kunde fästa vid minsta ord. Men vår beundran paradades med en stark irritation att Hessler inte heller ville erkänna livskraften hos den idéhistoriska forskningsinriktningen. Han talade om sitt främlingskap för "den amerikanska modervågen som kom rullande" i form av valundersökningar och andra kvantitativa studier och uttalade, att den idéhistoriska forskning han företrädde inte hörde framtiden till. Det var inte bara en förolämpning mot oss som vandrade i hans fotspår – och därtill en något oroande prognos – utan också, som vanligt under blygsamhetens täckmantel, en discouragering, som gjorde att många av "lärjungarna" började tvivla på meningen med att fortsätta som forskare. Åtskilliga förde aldrig sina undersökningar fram till disputation.

Carl Arvid Hessler hade lyckats; han hade blivit professor. På den skytteanska lärostolen ärvde han det legendariska brusewitzska seminariet, som enligt Herbert Tingsten hörde till "de roligaste och supigaste i Uppsala". Stämningen förändrades nu som genom ett trollslag. Hessler förelade sig uppgiften att inskräpa källkritikens stränghet och lära ut innebörden av ett kritiskt-vetenskapligt betraktelsesätt. Det blev, kort sagt, mycket tyst i det medeltida huset, det märktes både i seminariet och i trapphall och tjänsterum. Atmosfären kunde te sig tryckande under ventileringsarna. När en uppsatsförfattare t ex påbörjat en mening "Utan saknad hade Wilson lämnat ..." och professorn frågade varifrån

författaren lånat förebilden till denna formulering, framhärdat denne, dumt nog, med att han kommit på den själv. En iskyla spreds i seminariet. Det var så Hessler vävde samman de moraliska förkastelsedomarna med de intellektuella.

Som prefekt och institutionschef under hela sin professorstid uppsatte Hessler rättrådigheten som ledstjärna. Principer betydde mera än mänskliga relationer; om någon "personalpolitik" kunde man inte tala. Den rättrådige låter inte udda vara jämt, han visar inte överseende i förhoppning att den felande kan växa ty det vore att visa mannamån till förfång för presumtiva konkurrenter. Hessler såg inte som sin uppgift att entusiasmera, att skaffa resurser, att skapa en miljö. Att vara prefekt var för Hessler snarare ett slags domstolsutövning, där fläckfrihet hade ett högre värde än produktivitet. Så fann ej heller rektorsämbetet eller andra överordnade myndigheter någonsin anledning att framföra minsta anmärkning mot handläggningen av något ärende vid institutionen.

Under sina sista professorsår fick Hessler uppleva att han åter var i samklang med studentopinionen. 1968 års revolt blåste liv i hans ungdoms marxism. Det ofattbara inträffade att hippieflickorna oförskräckt dansade in i professorsvåningen och krävde att de mest doktrinärt amerikanska läroböckerna skulle rensas ut. Hessler tillmötesgick dem gärna – med triumf i blicken mot dem som höll på att köras över av utvecklingens hjul. Hård stod striden om Sven Lindqvists journalistiska pamflett *Slagskuggan*, vari den socialistiska revolutionen på Kuba framställdes som ett föredöme för Latinamerika. Studenterna ville ha den som lärobok i jämförande politik, vilket Hessler varmt tillstyrkte. Mot en sådan professor kunde man inte revoltera. Men när studenterna bankade på konsistoriedörren och krävde att bli insläppta, tog Hessler avstånd. Då blev han åter aristokraten gentemot populasen.

Till allmän förvåning åtog sig Carl Arvid Hessler att åren 1968-1971 vara samhällsvetenskapliga fakultetens dekanus. Han hade tidigare inte engagerat sig för fakulteten och vid sammanträdena blygt suttit för sig själv vid fönstret. Vid sitt tillträde förklarade den nye dekanus att han aldrig skulle tillåta längre sammanträden än en timme och aldrig gå med på någon kompromiss. Inte utan skadeglädje registrerade Hesslers kolleger att det första sammanträdet tog tre gånger så lång tid och att dekanus var ursinnig på en ämbetsbroder, som inte velat modifiera sin uppfattning för att möjliggöra en samförståndslösning.

Det är allmänt omvittnat att Hessler, som var minutiöst inläst på alla ärenden, ledde sammanträdena lakoniskt och korrekt; ingen hade heller väntat sig något annat. Men dessutom fann Hessler, att ärendena faktiskt kunde roa honom. I fakultetsarbetet fann han nämligen ett nytt tillämpningsområde för sin logiska analys av ståndpunkter och argument. När t ex några av de yngre lärare, som slitit ut sig genom att under studentexplosionen undervisa på "lösa timmar", som belöning skulle få extrarektorat, visade det sig att en ämnesföreträdare bara föreslagit manliga kandidater trots att det också fanns många kvinnliga yngre lärare på hans institution. Under dekanus' förhör hur detta kunde komma sig, kunde den överrumplade ämnesföreträdaren inte få fram något annat än att det vore synd om de manliga lärarna att behöva undervisa så mycket, när de också skulle skriva avhandling. De kvinnliga skulle med andra ord få göra

samma arbete till lägre betalning eller med sämre forskningsmöjligheter! Dekanus var obarmhärtig i sin kritik. Det motsägelsefulla i resonemanget var väl det värsta, därtill kom det orättfärdiga.

Vilka intressen hade Carl Arvid Hessler utanför vetenskapen? Han vårdade sin kanariefågel och sörjde den, när den dog. Han var en stor konstälskare. I hans hem fanns Carl Kylberg, Bror Hjort, X:et, Gideon Börje. När han visade sin konstsamling, blev han älskvärd, nästan uppspelt. Det gick särskilt bra tillsammans med fruar och barn; gentemot dem kunde det inte föreligga några vetenskapliga spänningar.

Utan saknad, frestas man säga, lämnade Hessler Uppsala vid sin pensionering, staden där han hade "tusen fiender", onekligen en självöverskattning. Han höll sitt stoiska löfte att aldrig mera sätta sin fot i Uppsala. Han bosatte sig först i Båstad, sedan i Stocksund. Emeritustiden ägnades två idéhistoriska verk om Kinas samhällsliv. *De sanna riddersmännens stat* (1979) och *De förtrycktas talan* (1988) är titlar som i sin fina rytm markerar de två polerna i Carl Arvid Hesslers livsåskådning: det aristokratiska och det radikala. En anmälan av det förstnämnda arbetet kom att förbittra hans sista år. Recensionen var fullständigt ärerörig och uppkallade indignerade gemälen av kvalificerade bedömare. Det smärtsammaste var kanske författarnamnet. Artikeln var skriven av den man som Carl Arvid Hessler ett decennium tidigare stridit för i institutionsstyrelsen – av Sven Lindqvist.

Carl Arvid Hesslers kontakt med det mänskliga livet gick genom hustru Greta. När hon avled, förlorade han livsmodet. Begravningsceremonin ägde rum på en ovanlig plats, som svarade mot hans höga estetiska ideal: i Millesgården på Lidingö mitt bland de skönaste konstföremål. På hans egen begäran sjöngs den trosvissa psalmen "Bred dina vida vingar", en återklang – tror vi oss veta – av den naiva fromhet han mött i sitt barndomshem. Stimulerad av vår psalmsång började en burfågel också sjunga i rummet, en hälsning från Carl Arvids döda lilla vän.

Global Democratization

Transitions from Authoritarian Rule during 1989–1991

Catarina Kinnvall – Anders Uhlin

1 Introduction

During the last decade there has been an almost global trend towards democracy. This wave of democratization is also reflected in a great deal of recent research¹. Whereas an influential research project of the 70s had the title *The Breakdown of Democratic Regimes* (Linz & Stepan 1978), the most influential research project in this field in the 80s is, *Transitions from Authoritarian Rule* (O'Donnell, Schmitter & Whitehead 1986). Since this work was published the trend has been even more accentuated with further democratization in Latin America, the breakdown of the communist regimes in Eastern Europe and in the Soviet Union, and increasing demands for democracy in Asia and Africa.

In this study we will focus on these processes of democratization and/or liberalization as they have manifested themselves around the world. What is interesting is to what extent such processes have actually occurred and, which factors are relevant for the development of such processes. Three main questions will guide the study:

Which countries have experienced a process of democratization, and/or liberalization during 1989–91?

Why is it that some authoritarian political systems of the world experience these processes of democratization and/or liberalization while others remain authoritarian?

What are the characteristics of a successful transition to democracy?

On the basis of these three questions, we will test some general hypothesis that are related to the question of democratization, such as the importance of socio-economic development, communication, geographical position, political systems, religion, and colonial heritage. Important in this respect is also whether changes have occurred as a result of initiatives from above or pressures from below, and if there has been any use of violence.

We will make a quantitative study including 107 independent states of the world, thereby including all major countries which were not stable democracies in 1988. The study will be limited in time to 1989, 1990, and 1991. This limitation is motivated by the many interesting events concerning democratization/ liberalization that have taken place in the world during this time.

The choice of states will be based on Axel Hadenius' democracy index from 1988 (Hadenius 1990). Hadenius outlines five interrelated criteria in order to evaluate degrees of democracy in 132 Third World states². Those states receiving more than 9 points will be excluded from our study, as they are considered to be too democratic to make it useful to talk about democratization and/or liberalization. Instead we will add the states in Eastern Europe and the Soviet Union. Whereas Hadenius analyses the state of democracy at a certain time (1988), we will use his criteria to study the process of democratization over time (1989–1991).

Thus a distinction will be made between democratic and non-democratic states, where all stable democracies will be excluded from our study. The remaining states will be classified into three major categories, which will serve as our dependent variable: a) states which have experienced a process of increased democracy during 1989–1991, and b) states which have experienced a process of decreased democracy during 1989–1991, and c) states where no considerable democratic changes – positive or negative – have taken place during 1989–1991.

Category a will thereafter be divided into two subclasses, depending on how far the processes of democratization have proceeded: 1) states which have experienced a process of democratization, and 2) states which have experienced a process of liberalization. Those states which have not experienced either a process of democratization or a process of liberalization of any major significance during 1989–1991, category c, will further be divided into three subclasses: 1) states which have experienced certain degrees of democratization and/or liberalization but where setbacks have occurred, the result being no visible change, 2) states which have experienced ineffective demands for democratization, and 3) states where there were no processes of democratization/liberalization or any demands for democratization during these years. Each state will thereby be placed into one main category and possibly into one subclass as can be shown in the following figure:³

Increased democracy	Decreased democracy	No change
Democratization		Democratization + setbacks
Liberalization		Ineffective demands No demands

These categories and concepts will be defined below. The classification is based on reports in *Keesing's Contemporary Archives* 1989–1991, and, to some extent; *Political Handbook of the World*. This might be regarded as a rather crude measurement and the validity of the study could be questioned. It could for instance be argued that we only measure the priorities and evaluations of Keesing's instead of actual processes of democratization/liberalization. This is certainly true. However, we argue that events reported in Kees-

ing's are reasonable indicators of world events as it has a reputation of reliability and is often quoted in scientific works.

We are obviously well aware of the limitations facing journalists working in certain authoritarian states, thus inhibiting reports on demands for democracy in these states. Still, we would like to consider our operationalizations of enough relevance to allow for the kind of tentative conclusions and hypotheses that we are aiming at, in spite of the existence of validity problems.

The above mentioned three categories and subclasses of states will be our dependent variable. From a theoretical point of view we will select a wide range of socio-economic and political factors as independent variables.

In the analysis we will work with multiple-field tables. The material does not allow for any more sophisticated statistical analysis as our dependent variable is on the nominal scale only.

For the independent variables, the data base *Länder-91* (Countries-91) has been used in all cases where no other source is mentioned.

Before presenting the analysis we will define our central concepts.

2 Democracy

Defining "democracy" is not an easy task. First one has to choose between a principal definition (defining democracy in terms of general principles) and an institutional (or formal) definition (defining democracy by certain formal institutions such as free elections, certain types of collective decision-making bodies etc.) (Boström 1990:40-43, O'Donnell & Schmitter 1986:7-8). A principal definition does not have to take the "liberal" form of democracy developed in the Western World as a point of departure. To some respect it is thus possible to avoid the problem of ethnocentrism when discussing democracy in the Third World. Still, most authors seem to prefer an institutional (or formal) definition as it is easier to operationalize. An example of such a definition is the following:

...a political system is defined as democratic to the extent that its most powerful collective decision-makers are selected through periodic elections in which candidates freely compete for votes and in which virtually all the adult population is eligible to vote. (Huntington 1984:195).

This definition includes *competition* ("periodic elections in which candidates freely compete for votes") and *participation* ("virtually all the adult population is eligible to vote") (cf. Dahl 1971:4-9). However *participation* could mean more than voting in elections. It also implies that multiple groups can be organized to promote their interests, and that these groups have an institutionally guaranteed access to political institutions, and, as long as they play according to the rules, do not forsake their right to keep on playing. This means that conflicts are processed and terminated according to rules that are specified a priori, explicit, potentially familiar to all participants, and subject to change according to rules. Characteristic of a democracy, in this sense, is that each

group has some choice of strategies and that strategies have consequences (Przeworski 1986:56–57).

A third component of a (formal) definition of "democracy" is the inclusion of basic political and human rights (Boström 1990:43, Diamond, Linz, Lipset 1989:xvi). Human rights are not always included in the concept of democracy. However, we regard the respect for basic human rights (for instance those contained in the UN Declaration of Human Rights; such as the right to life, liberty and security of person, the prohibition of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment), as a fundamental part of the definition of a democratic system. Without the respect for these rights, the existence of regular elections and universal suffrage becomes more or less meaningless.

In this study we will take our point of departure in the works of Hadenius. His democracy index is constructed on the basis of five criteria: 1) universal franchise (limitations in the right to vote are abolished), 2) meaningful elections (increased power of the legislative assembly), 3) freedom of organization (political parties, trade unions etc. are allowed to work freely), 4) freedom of opinion (limitations in freedom of speech and in freedom of the press are abolished), 5) freedom from repression and political violence (amnesty for political prisoners, actions taken against torture, certain restrictions regarding the use of authority on behalf of the people in power).

The problem of ethnocentrism is obviously there as these criteria stem from the political system in the Western world. However the scientific use of this definition of democracy could be justified by the widespread influence of this form of democracy in the contemporary world. As stated by O'Donnell & Schmitter:

Given the existence of certain prominent "models" and international diffusion, there is likely to exist a sort of "procedural minimum" which contemporary actors would agree upon as necessary elements of political democracy. (O'Donnell & Schmitter 1986:8).

Hadenius', and our, use of the concept of democracy could be seen as a standard definition of *political or liberal* democracy, i.e. the existing form (or at least the existing idea) of democracy in advanced capitalist countries. A regime could be more or less democratic compared to this standard definition of democracy. However we do not regard this form of democracy as the "highest" possible. It is our conviction that democracy could be deepened and improved in the political sphere as well as extended to the social and economic spheres (cf. O'Donnell & Schmitter 1986:9–14, Stepan 1986:13). But for analytical reasons it seems reasonable to use this definition of democracy as a point of departure. The liberal form of democracy has been very influential and there appears to be almost consensus about the minimum conditions included in the definition.

3 Authoritarian Regimes

Before proceeding to a more general discussion around authoritarian regimes, we would like to outline some main typologies as used by Derbyshire & Derbyshire in their work, *Political Systems of the World* (1989:31–40). This list is by no means exclusive, which will be discussed below, but can be said to put into focus certain characteristics that are more or less representative for a great many studies concerning these types of regimes. The classification by Derbyshire & Derbyshire will be used in the following analysis.

Communist systems are those where the Communist Party is firmly in charge, dominating state institutions, having assumed its prescribed role as the 'vanguard of the proletariat', so as to protect socialist society before the advent of true communism. The recent development in the former Soviet Union and Eastern Europe of course suggests that the likelihood of achieving this theoretical ideal remains remote. Still, it can be said without too much distortion that there are states which subscribe to the ideology of communism, in Marxist terms.

Nationalistic socialist states display many of the attributes of a communist state but in a less developed and structured form. We have the existence of one political party of avowed socialist orientation, but whose role has been more that of a promotor of nationalism, and an opponent of imperialism than of 'guardian of the proletariat' and radical transformer of the country's economic structure. Private farming and petty manufacturing have, for example, remained predominant in these states and a distinctive characteristic is often that of a charismatic leader.

Authoritarian nationalist states are those where nationalism is used as a device to claim the loyalty and obedience of members of the public. States subscribing to authoritarian nationalism usually put restrictions on the activities of all political parties, or a limitation to one which gives undivided and uncritical support to the state. Representative is also an authoritarian personal or collective executive and the absence of an assembly to balance the power of the executive or the presence of an assembly which is essentially the servant of the executive.

Military authoritarianism is a form of authoritarian nationalism whereby military leaders take it upon themselves to impose a government on the people, claiming that it is for the public good. Sometimes a state based on military authoritarianism will try to disguise itself by using a civilian administration as a facade, fronting the military power behind.

Absolutism: A state based on absolutism lack any constitutional form of government, or a popular assembly or judiciary to counter executive power. Instead, legitimacy is often claimed through the accident of birth in the form of an absolute monarch. Characteristic is also the denial to form political parties or other forms of organized interests.

Apartheid: A state based on apartheid keeps separate races of different colours, especially of Europeans and non-Europeans in South Africa.

One main characteristic in the typology above is the prevalence of limited pluralism which in authoritarian regimes takes a variety of forms. According to Linz (1975:277), authoritarian regimes on that account range from those dominated by a bureaucratic–military–technocratic elite that preexisted the regime, to those in which there is a privileged political participation and entry into the elite through a single or dominant party emerging from the society. Or we have a variety of social groups and institutions defined by the state which are allowed to participate in one degree or another in the political process under certain forms, but where the initiative comes from the state rather than from the individual. However, limited pluralism, in an authoritarian setting, can also entirely exclude a large part of the society from organized participation on the basis of an ascriptive characteristic like race or ethnicity.

Another way of categorizing or creating typologies is to base these on specific traits, characteristics, or a certain mentality guiding the people in power. In doing this we can, according to Linz (ibid:284), avoid the tendency to study political systems only within the framework of geographical cultural areas like Latin America, the Middle East, Southeast Asia, and Africa. And, we can also avoid the inclination to specialize in a certain type of ideological system, for instance that of communist politics, which in many cases have led scholars to ignore potential comparisons with non-communist countries. Guillermo O'Donnell (1986:15–16), uses this way of categorization when he divides authoritarian rulers into hardliners vs softliners, where the former are said to reject all traces of democracy which they try to eliminate from political life, using terror tactics; while the latter realize that some kind of electoral legitimation will be necessary in the future. The hardliners try to overcome this dilemma of change by using propaganda and terror. Specific in this propaganda is not the direct threats and crimes against individuals, but the use of indirect, veiled and menacing hints against all that will not heed its teachings (Arendt 1969:345). In authoritarian states this has often taken the form of ideological teaching, where propaganda and terror are used in a combined form, as relating concepts of repression.

Authoritarian regimes can in this sense be described as regimes characterized by political terror as defined by Dallin and Breslauer; "as the arbitrary use, by organs of the political authority of severe coercion against individuals or groups, the credible threat of such use or the arbitrary extermination of such individuals or groups" (Dallin and Breslauer 1970:7).

For the purpose of this analysis, however, authoritarian regimes have been defined in more limited, and rather conventional terms, which means a focus on regimes that share at least one characteristic: they are non-democratic. The advantage of this definition is the fact that we thereby have the possibility of taking into account those regimes that exist on the borderline of any 'ideal' type included in different typologies or categorizations. It also allows us to extend the concept of authoritarian regimes further than a definition focused on political terror as defined above can do, and it emphasizes the importance of comparisons across cultures, geographical areas, and between different political systems. Our earlier definition of democracy based on a general discussion

concerning Hadenius' five criteria will thus serve as our guiding principle. All states that received less than nine points in Hadenius' democracy index from 1988, together with Eastern Europe and the former Soviet Union will be classified as being non-democratic, thus as being ruled by authoritarian regimes in 1988. From this premise, they will then be divided into main categories and subclasses as described above with reference to the *process of democratization* during 1989–1991.

3.1 Democratization

In line with their principal definition of democracy as being guided by the concept of citizenship, O'Donnell & Schmitter (1986:8), define democratization as "the process whereby the rules and procedures of citizenship are either applied to political institutions previously governed by other principles (e.g. coercive control, social tradition, expert judgement, or administrative practice), or expanded to include persons not previously enjoying such rights and obligations (e.g. nontaxpayers, illiterates, women, youth, ethnic minorities, foreign residents), or extended to cover issues and institutions not previously subject to citizen participation (e.g. state agencies, military establishments, partisan organizations, interest associations, productive enterprises, educational institutions, etc)".

In accordance with this way of reasoning, but proceeding from Hadenius' above mentioned definition of democracy as being based upon 1) contestation (Hadenius' 1st and 2nd criteria, 2) participation (Hadenius' 3rd criterion), 3) political and human rights (Hadenius' 4th and 5th criteria), we will take democratization to mean the extension of political contestation, participation and rights to an increasing amount of institutions, issues and people.

It is important to be aware of the fact that the breakdown of an authoritarian regime does not have to be equivalent to democratization. An old authoritarian regime might be replaced by a new, but different authoritarian regime. We can only speak of a transition to democracy if "(1) the old authoritarian power apparatus is dismantled and (2) the new political forces opt for democratic institutions as a framework within which they would compete for realization of their interests" (Przeworski 1988:63, cf. Pye 1990:9).

The breakdown of an authoritarian regime might be regarded as the first (analytical) phase of a democratization process. The second phase then is the construction of a democratic regime, while the final phase is the consolidation of democracy (cf. Bermeo 1990:368). A parallel to this analytical distinction is Rustow's (1970:352–358) distinction between (1) a "preparatory phase" characterized by political struggle between social classes, (2) a "decision phase" characterized by compromises when political leaders choose democracy as a guiding concept, and (3) a "habituation phase" when politicians and citizens get used to democratic rules. The first and the second phase are what is important in most studies, as these refer to the transition itself, i.e. the interval between one political regime and another. During this transition period the rules of the political game are still not defined, instead, according to O'Donnell

and Schmitter, actors struggle not only to satisfy their own interests, but also to define rules and procedures whose configuration will determine likely winners or losers in the future. And, if there exist any effective rules and procedures at all during this transition, these tend to be in the hands of authoritarian rulers. The emergence of a transition will thus be visible when these authoritarian rulers "begin to modify their own rules in the direction of providing more secure guarantees for the right of individuals and groups" (O'Donnell & Schmitter 1986:6).

Examples of states which have gone through a process of democratization during 1989–1991 are the new emerging democracies in Eastern Europe, as well as Gabon, and Nepal.

3.2 Liberalization

It is important to distinguish between democratization and liberalization. O'Donnell & Schmitter (1986:7) define liberalization as the process of redefining and extending rights whereas democratization has to do with the rules and procedures of citizenship. The distinction is not perfectly clear, but as far as we can see, these definitions take liberalization and democratization to be qualitative distinctive phenomena. A similar way of reasoning can be found in the works of Alfred Stepan (1988:6), who states that democratization entails liberalization but is a wider and more specifically political concept. Liberalization, Stepan argues, fundamentally refers to civil society, while democratization involves civil society but fundamentally refers to political society. Another way of approaching these two concepts is to take them to mean the same kind of processes where liberalization is looked upon as an imperfect form of democratization, or a process stopping short of 'real' democratization. Following this line of reasoning, Przeworski (1988:61) defines liberalization as a "process whereby the power apparatus allows some political organization and interplay of interests but maintains intact its capacity to intervene".

The phase of opening up or liberalization is thus characterized by reforms which, while similar to the ones of the democratization process, are neither guaranteed by the state nor formally accepted by the various interest groups. In other words, these reforms have a provisionally and arbitrary character. They can be annulled at any time by the regime without any legal recourse against this decision on the part of the opposition. Consequently this period is characterized by great uncertainty and by contradictory measures and decisions (Ethier 1990:11–12).

Liberalization in an authoritarian setting may thus consist of a mixture of policy and social changes, such as less censorship of the media, greater freedom for organizations of autonomous working-class activities, more legal safe-guards for individuals, releasing of political prisoners, the return of political exiles, changes in income distribution and an emphasis on private initiative, and perhaps even the toleration of some kind of political opposition.

Quite a few states governed by authoritarian regimes have experienced a process of liberalization during the last few decades, especially from an econ-

omic perspective, but this has not necessarily meant that democratization has occurred. In this study we will use the concept of liberalization as a process stopping short of democratization, where the instigated reforms have a provisional and arbitrary character. In more concrete terms this means that a state which does not adhere to all five criteria outlined by Hadenius, will not be considered to have gone through a process of democratization. In those cases where reforms are instigated, economic or political, but where these are not formally guaranteed by the state, the state in question will be considered to go through a process of liberalization.

3.3 Decreased democracy

As stated before, authoritarian regimes are often characterized by instability, leading to measures taken which have an arbitrary or uncertain character. Gabriel Almond, Sidney Verba, and Robert Dahl, among others, have argued that attitudes and beliefs are ultimately decisive in whether democratic institutions can be made to work. However, as argued by Weiner (1987:861), a list of countries in the contemporary Third World that have sustained democratic institutions suggests how difficult it is to find an explanation that fits all the cases. What counts in the formation of policy is, according to Remmer (1990:316), not merely the rules of the game, but also the composition of governing coalitions, the ideological orientations of government leaders, and the structure of decision making.

The result of a regime change may thus be the decline of democracy. The development of terror can, for instance, follow the deposition of the former ruler(s), where the new ruler(s) want to build processes and institutions distinct from the style of the past, while at the same time standing in front of other groups of society which also want to gain something from the downfall of the earlier regime. Or these processes may occur when ruling elites in societies are undergoing increased pressure for social, economic, and political reforms, which they are unable to respond to. Instead, they respond to the changing environment with a curtailment of civil and human rights, with increased militant policies of coercive control of collective and individual behaviour. Other factors leading to the decline of democracy might appear in the aftermath of civil wars, or in cases when states increasingly regard themselves as living in a hostile environment where they have to struggle for survival and therefore use national security as an excuse for increased oppression and repression (see e.g. Stohl & Lopez 1984:60–61).

3.4 Processes of democratization/liberalization resulting in considerable setbacks

This subclass might be approached with some hesitancy, as at a first glance it could appear indistinguishable from that of our former category. The reason for including this subclass stems from a need to put into focus those states which have experienced, at some point in time, an ease of restrictions as related

to a general notion of processes of democratization and/or liberalization as defined above, but where the result of these processes has led to an immediate setback, the two factors thus counter-balancing each other.

3.5 Ineffective demands for democracy

Myron Weiner has suggested that "...less attention should be paid to conditions and prerequisites, more to the strategies available to those who seek a democratic revolution" (Weiner 1987:863). These strategies obviously varies from one regime to another, and while the successful historical struggles for democracy were largely against absolute monarchies, in the twentieth century they have primarily been against military regimes or military-backed regimes. According to Weiner, a monarchy that is overthrown can be removed from the scene, but the military remains even after its domination is ended. Therefore, popular mobilization against a military regime, or a military-backed regime, is not always sufficient. Sections of the military must be won over, and for democracy to be sustained military acquiescence to democratic civilian rule must continue. Successful transitions have taken place when popular support for democratic rule has been combined with a willingness of the military to relinquish power (ibid:863–4).

But, according to Nathan, not only the military has to be won over. Where the state is strong, democratization will not occur unless it serves the immediate interest of an important sector of the elite to take the risk (Nathan 1990:125–126). So although we might have several demands for democracy on behalf of oppositional forces in a society, this does not mean that any processes of democratization or even liberalization must occur. Authoritarian rulers might fear the return of radical political parties, and therefore outlaw the Communists or other radical groups in order to set constraints on who can participate in the political arena. Or they might fear prosecution in case of civilian rule, unless any real assurances are given that this will not be the case. Another significant drawback on the account of the opposition is how well organized it is, whether it is one group struggling together or whether it is fragmented, perhaps even struggling between each other instead of showing a united front. It might also prove to be of value whether the struggle for democracy receives international recognition or not.

In this study we will thus consider ineffective demands for democracy as being demands which never result in any visible changes.

3.6 Authoritarian states not influenced by the global trend towards democracy

Our categorization also includes those authoritarian states not affected by any processes of democratization/liberalization, or any demands for such processes to occur. In these states, no transitional processes have been reported in Keesing's or in the Political Handbook of the World during 1989–1991. One could ask why these states appear to have remained untouched by this global

trend towards democracy. Lack of international recognition might be one important factor, as mentioned above. Another could be their self-imposed isolation, hindering any oppositional movement to gain grounds. North Korea seems to be an outstanding example where mass media is extremely restricted and where contacts with the outside world appears to be minimal. Extreme poverty could also be an explaining factor where neither time nor effort can be concentrated on political processes, at least not among the general population.

4 Causes of the democratic trend

Recent literature on democratization appears to face a constant pondering over what is the appropriate strategy for pressing authoritarian rulers and their military supporters to open up the political system to competitive politics. A great deal of authors have suggested that a high rate of economic development is a precondition for democratic development, and hence that a low rate is destabilizing. Others have focused upon the kind of values essential for the maintenance of a democratic system, where value patterns of particular societies are evaluated to see how well they fit. But, according to Myron Weiner, empirical democratic theory has very little to offer to those who seek answers to questions dealing with these issues (Weiner 1987:861). Instead of a ready made formula on the prerequisites or conditions for the creation and persistence of democratic regimes, quite a few scholars suggest that we look at the conditions under which the survival of an authoritarian regime may be threatened. Adam Przeworski (1986:50) has for instance listed four such conditions. 1) The authoritarian regime has realized the functional needs that led to its establishment and collapses because it is no longer necessary. 2) Loss of legitimacy. 3) Conflicts within the ruling bloc. 4) Foreign pressures to "put on a democratic face". Together these conditions reflect the actor-orientation of the above mentioned "Transition project". But one important actor appears to be missing: the democratic opposition or movement for democracy.

This is what Diamond (1991:34–39) refers to as being of utmost importance as explanatory causes of the democratic trend, i.e. the importance of changes and mobilization in civil society, where an "upsurge" of popular mobilization pushes the transition forward. What we are talking about here is the fact that predominant values and norms in society may have altered over time to become less tolerant of repression and concentration of power and more demanding of freedom; a so called value change has occurred. A second change may come in the alignment of interests in society. That is when important elites in society come to the conclusion that the authoritarian regime is dispensable (Diamond 1991:38). Finally, we have changes in society which comes in the growth of formal and informal organizations in civil society, and in their capacities, resources, autonomy, and self-confidence. Student marches, workers' strikes, or lawyers refusing to cooperate any longer in legal charades, are all examples of factors that may undermine authoritarian rule. Together these constitute the earlier mentioned "popular upsurge": "Trade unions, grass roots

movements, religious groups, intellectuals, artists, clergymen, defenders of human rights, and professional associations”, as they “all support each other’s efforts towards democratization” (O’Donnell & Schmitter 1986:54).

In literature dealing with the subject of democratization one can notice this trend away from socio-economic factors to pure political factors, and a tendency to emphasize actors instead of structures. Bermeo, for instance, states that individual actions are less determined by structural factors during the breakdown of authoritarian regimes than during the breakdown of democratic regimes (Bermeo 1990:361). Still, this study will to a great extent be concentrated upon structural factors as these cannot be entirely rejected. But it is extremely important to be aware of those other factors as outlined above that may result in regime changes and transitions from authoritarian rule.

4.1 Socio-economic development.

Perhaps the most widespread generalization linking political systems to other aspects of society has been the notion that democracy is related to the state of economic development. The more well off a nation is, the more likely it is to become or remain a democracy (e.g. Lipset 1959).

This explanation is largely inspired by modernization theories (e.g. Lipset 1959, Deutch 1961), according to which there exist a casual relationship between the modernization of economic structures, the differentiation of social structures, and the stability of democratic political institutions (Ethier 1990:15). These theories have been much criticized. Horowitz, for example, puts weight on the importance of modernization theories in order to understand the role different elites play in domestic conflicts, especially from an economic perspective. But, he says, theories based on the concept of modernization have difficulties in explaining why non-elites act as participants in domestic conflicts. And, also why so many conflicts have taken place in some of the most under-developed countries in the world, e.g. Sudan, Ethiopia and Papua New Guinea (Horowitz 1985:139–140). Only if we give the term “modernization” a very broad definition, almost to the point of describing change in general, can this theory be of any value.

However, this might be to underestimate the importance of change. According to Pye, there is no guarantee that democratic yearnings will produce true democracies in the newly industrializing countries that have taken the first steps away from authoritarian rule, or that market forces will win out over centrally planned economies. But, forces of modernization have made it harder for political willpower to mobilize and dominate a society. The modernization process, Pye argues, inevitably changes the character of the relationship between subjects and rulers so that the benefits increasingly seem smaller and the cost of forgoing freedom greater. This means that the emergence of a middle class and the growth of a technically educated population create new centers of power, which leads to drastically altered attitudes about the nature of authority (Pye 1990:9).

Table 1. Democratization, liberalization etc. (1989–1991) dependent on the GNP/capita 1989. %, absolute values in parenthesis.

	Low < 500\$	Average 500–5000\$	High > 5000\$	Total
Democratization	13 (6)	16 (8)	46 (5)	18 (19)
Liberalization	40 (19)	41 (20)	– –	36 (39)
Decreased democracy	6 (3)	6 (3)	– –	6 (6)
Democratization + setback	6 (3)	8 (4)	– –	6 (7)
Ineffective demands	21 (10)	18 (9)	9 (1)	19 (20)
No demands	13 (6)	10 (5)	46 (5)	15 (16)
Total	100% (47)	100% (49)	100% (11)	100% (107)

Socio-economic development also tends to generate a value change, meaning a change in the alignment of interests in society and growth of formal and informal organizations in civil society (Diamond 1991:39).

Two main arguments are usually forwarded to support this middle-class thesis. One argument concerns the motivations and preferences of the middle class existing within authoritarian regimes. This class is easily exposed to and receptive to democratic ideas from "reference societies" (Bendix 1978:12–13,292, Cheng 1990:10). Another argument is based upon the capability and resources of the middle-class, including members of small and medium enterprises that can provide entrepreneurs with funds. With professional-intellectuals among its ranks, the middle-class is provided with legal expertise and the ability for information diffusion, issue definition, and social mobilization for political reform to occur (Cheng 1990:10).

One indicator of the general level of economic development is the GNP/capita.

The hypothesis that there is a connection between a high level of economic development (measured as the GNP/capita) and democracy is not clearly confirmed by table 1. Around 50% of the states with a low respectively an average GNP/capita experienced a process of democratization or in most cases, liberalization during 1989–1991. Although five out of eleven states with a high GNP/capita (Eastern Europe) did go through a process of democratization, the remaining six states with a high GNP/capita which were not democracies in 1988, have not experienced any such processes. Five of these states (The United Arab Emirat, Bahrain, Oman, Qatar, and Singapore), were not at all influenced by the global trend towards democratization, and the remaining state, Kuwait, was classified as only experiencing ineffective demands for democracy. Still, it is important to be aware of the fact that almost all states with a high GNP/capita are already established democracies, which implies that these six states are an exemption to the rule. The high level of economic

Table 2. Democratization, liberalization etc. (1989) dependent on the GNP/capita 1989. %, absolute values in parenthesis.

	Low < 500\$	Average 500–5000\$	High > 5000\$	Total
Democratization 1989	–	14 (3)	33 (3)	13 (6)
Liberalization 1989	25 (4)	33 (7)	–	24 (11)
Decreased democracy 1989	12 (2)	–	–	4 (2)
Ineffective demands 1989	25 (4)	29 (6)	11 (1)	24 (11)
No demands 1989	38 (6)	24 (5)	56 (5)	35 (16)
Total	100% (16)	100% (21)	100% (9)	100% (46)

Table 3. Democratization, liberalization etc. (1990) dependent on the GNP/capita 1989. %, absolute values in parenthesis.

	Low < 500\$	Average 500–5000\$	High > 5000\$	Total
Democratization 1990	5 (1)	8 (2)	17 (1)	8 (4)
Liberalization 1990	37 (7)	42 (10)	–	35 (17)
Decreased democracy 1990	–	8 (2)	–	4 (2)
Democratization + setback 1990	–	8 (2)	–	4 (2)
Ineffective demands 1990	26 (5)	12 (3)	–	16 (8)
No demands 1990	32 (6)	21 (5)	83 (5)	33 (16)
Total	100% (19)	100% (24)	100% (6)	100% (49)

Table 4. Democratization, liberalization etc. (1991) dependent on the GNP/capita 1989. %, absolute values in parenthesis.

	Low < 500\$	Average 500–5000\$	High > 5000\$	Total
Democratization 1991	21 (5)	21 (3)	17 (1)	20 (9)
Liberalization 1991	33 (8)	21 (3)	–	25 (11)
Decreased democracy 1991	4 (1)	7 (1)	–	4 (2)
Democratization + setback 1991	12 (3)	14 (2)	–	11 (5)
Ineffective demands 1991	4 (1)	–	–	2 (1)
No demands 1991	25 (6)	36 (5)	83 (5)	36 (16)
Total	100% (24)	100% (14)	100% (6)	100% (44)

development in these states might even explain the lack of demands for democracy, as people might be satisfied with the living conditions prevailing in these countries.

What is very interesting concerning this variable, is if we choose to look at the trend from year to year, as such a division clearly shows an interesting development. Tables 2, 3 and 4 show how the processes of democratization and liberalization have proceeded between 1989 and 1991.

In 1989, it was first and foremost states with a high GNP/capita that experienced democratization. 75% of the states with a low GNP/capita experienced no such processes (some of these states even went through a process of decreasing democracy during this year). Only 25% of the states went through a process of liberalization, and no state with a low GNP/capita went through a process of democratization. In 1990, a process of liberalization is starting (and in some cases even democratization in states with a low or an average GNP/capita). In 1991, we find the highest figures (both in absolute values and in percentages), of states with a low GNP/capita that go in the direction of increased democracy. The trend is quite obvious. First states with a high GNP/capita went through a process of democratization, while during 1990 and especially in 1991, the trend towards democracy has affected states with a low GNP/capita. Liberalization and democratization, especially in Africa, have shown that a high level of economic development is not an absolute necessary precondition for democratization to occur.

Another indicator of socio-economic development is the ability to read. Table 5 shows a high positive relationship between the ability to read among the population, and democratization. 64% of the states where more than 90% of the population had the ability to read, went through a process of democratization during 1989–91, and another 14% experienced a process of liberaliza-

Table 5. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on the ability to read (1989). %, absolute values in parenthesis.

	0–29%	30–69%	70–89%	90–100%	Total
Democratization	10 (3)	12 (5)	9 (2)	64 (9)	18 (19)
Liberalization	43 (13)	35 (14)	44 (10)	14 (2)	36 (39)
Decreased deocracy	–	2 (1)	17 (4)	7 (1)	6 (6)
Democratization + setback	7 (2)	5 (2)	13 (3)	–	6 (7)
Ineffective demands	23 (7)	28 (11)	9 (2)	–	19 (20)
No demands	17 (5)	18 (7)	9 (2)	14 (2)	15 (16)
Total	100% (30)	100% (40)	100% (23)	100% (14)	100% (107)

Table 6. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on a general standard of living, measured as Human Development Index (1987). %, absolute values in parenthesis. (HDI includes three indicators: average life-expectancy, ability to read and write, and the GNP/capita. The index is from 0 to 1000 (higher values=better values). Low=0–500, average=501–800, high=801–1000.)

	Low	Average	High	Total
Democratization	10 (5)	10 (4)	53 (10)	18 (19)
Liberalization	44 (21)	38 (15)	10 (2)	36 (38)
Decreased democracy	–	13 (5)	5 (1)	6 (6)
Democratization + setback	8 (4)	5 (2)	5 (1)	7 (7)
Ineffective demands	25 (12)	13 (5)	16 (3)	19 (20)
No demands	12 (6)	20 (8)	10 (2)	15 (16)
Total	100% (48)	100% (39)	100% (19)	100% (106)

tion. States with a lower level of literacy appear to proceed somewhat slower in a direction towards democracy, however, quite a few states (53% in the group where the ability to read were less than 30%) have experienced at least a process of liberalization.

A general indicator of the level of socio-economic development is the Human Development Index. It includes average life-expectancy in addition to our two earlier variables. An analysis of this index in relation to our dependent variable gives a similar pattern to that given in the tables 1 to 4.

The table for the Human Development Index (table 6) resembles the pattern we found when studying the GNP. States which receive high HDI values have been democratized to a greater extent than have other states. But, as was the case for the GNP, the trend over time clearly shows high HDI values to be important but not necessary preconditions for democratization to occur. In 1989, only states with high HDI values went through a process of democratization. During 1990 and 1991 the global trend towards democratization and liberalization were spread to states receiving lower HDI values. Tables 7, 8 and 9 show this development over time.

4.2 Globalization

As noted by several scholars, one of the most interesting aspects of the recent global trend towards democracy is the *diffusion* of democratic ideas and the importance of *international demonstration effects* (cf. Boström 1990. Diamond 1991).

In research about democratization there appears to be a tendency to stress mainly internal forces. So does for instance the above mentioned project on

Table 7. Democratization, liberalization etc. (1989) dependent on a general standard of living, measured as Human Development Index (1987). %, absolute values in parenthesis.

	Low	Average	High	Total
Democratization 1989	–	–	60	13
	–	–	(6)	(6)
Liberalization 1989	21	36	–	24
	(3)	(8)	–	(11)
Decreased democracy 1989	–	9	–	4
	–	(2)	–	(2)
Ineffective demands 1989	36	18	20	24
	(5)	(4)	(2)	(11)
No demands 1989	43	36	20	35
	(6)	(8)	(2)	(16)
Total	100%	100%	100%	100%
	(14)	(22)	(10)	(46)

Table 8. Democratization, liberalization etc. (1990) dependent on a general standard of living, measured as Human Development Index (1987). %, absolute values in parenthesis.

	Low	Average	High	Total
Democratization 1990	4	12	12	8
	(1)	(2)	(1)	(4)
Liberalization 1990	44	24	25	33
	(10)	(4)	(2)	(16)
Decreased democracy 1990	–	6	12	4
	–	(1)	(1)	(2)
Democratization + setback 1990	–	6	12	4
	–	(1)	(1)	(2)
Ineffective demands 1990	26	6	12	17
	(6)	(1)	(1)	(8)
No demands 1990	26	47	25	33
	(6)	(8)	(2)	(16)
Total	100%	100%	100%	100%
	(23)	(17)	(8)	(48)

Table 9. Democratization, liberalization etc. (1991) dependent on a general standard of living, measured as Human Development Index (1987). %, absolute values in parenthesis.

	Low	Average	High	Total
Democratization 1991	17	12	60	20
	(4)	(2)	(3)	(9)
Liberalization 1991	35	19	–	25
	(8)	(3)	–	(11)
Decreased democracy 1991	–	12	–	4
	–	(2)	–	(2)
Democratization + setback 1991	17	6	–	11
	(4)	(1)	–	(5)
Ineffective demands 1991	4	–	–	2
	(1)	–	–	(1)
No demands 1991	26	50	40	36
	(6)	(8)	(2)	(16)
Total	100%	100%	100%	100%
	(23)	(16)	(5)	(44)

Transitions from Authoritarian Rule (concerning Southern Europe and Latin America), state that internal forces are more important than external by showing that the strategic divisions and interactions among contending regime factions and between the regime and the opposition have constituted the central dynamic of the transition process (Whitehead 1986:4, O'Donnell & Schmitter 1986). However, contrary to their main argument, O'Donnell & Schmitter (1986:18) argue that transitions from authoritarian rule during recent decades have often begun with military defeat in an international conflict.

So, although external factors might not be the one and only cause for a transition process to occur, they are certainly relevant as "... transnational forces involving a dynamic world economy and revolutions in technology and information are compelling authoritarian governments to open up their economies and relax their political control" (Pye 1990:6). According to Pye, authoritarian regimes are experiencing a process of crisis as they are characterized by a fundamental clash between the culture of modernization (the world culture) and the various national political cultures. This clash is especially evident in Marxist/Leninist systems, as their ideology has long emphasized that no such contradiction exists. A host of international forces are here at work simultaneously, such as international trade, finance, communication and technology, which influence the national societies to a certain extent. As a result of this, Pye argues, authoritarian regimes are being seriously undermined (ibid:6–11). But, according to O'Donnell and Schmitter (1986:15), the limits imposed on authoritarian rule is not only the world economy, but also the worldwide "marketplace" of ideas. As such a special form of external influences is the transnational diffusion of democratic ideas.

The invention of microchips and satellites has taken this aspect even further. Authoritarian rulers not only find it increasingly hard to isolate their countries from the intellectual and cultural trends sweeping the world, but they also have to take into consideration that their own actions are constantly played back to them and to their people. As a consequence, the costs of repression for authoritarian rulers have increased tremendously, and in most cases forced them to seek at least half-way measures of liberalization. What this information revolution has brought about is calls for decentralization and a diffusion of power throughout the society that appears to be incompatible with authoritarian rule, which in turn has sharpened the crisis of authority (Pye 1990:8–9).

For a process of diffusion of democratic ideas to take place there has to be communication with other countries. In this study we will take the number of memberships in international non-governmental organizations as one indicator of communication with other countries and the degree of openness to the outside world. We will also construct an index of "external contacts".

Our hypothesis is that the more open an authoritarian state is towards the world, the more external contacts it has; the more likely it is to be influenced by successful worldwide processes of democratization.

One indicator of external communication is the number of memberships in international non-governmental organizations. It has been argued that such organizations have strengthened civil society and thereby fostered democrat-

Table 10. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on the number of memberships in international non-governmental organizations (1990). %, absolute values in parenthesis.

	< 200	200–600	> 600	Total
Democratization	11 (4)	12 (6)	41 (9)	18 (19)
Liberalization	42 (15)	35 (17)	32 (7)	36 (39)
Decreased democracy	6 (2)	4 (2)	9 (2)	6 (6)
Democratization + setback	–	10 (5)	9 (2)	6 (7)
Ineffective demands	17 (6)	24 (12)	9 (2)	19 (20)
No demands	25 (9)	14 (7)	–	15 (16)
Total	100% (36)	100% (49)	100% (22)	100% (107)

ization (Diamond 1991:54). Transnational networks of INGOs are also obvious potential channels for diffusion of democratic ideas.

The pattern in table 10 is quite clear. 73% of the states with a great deal of INGO-memberships went through a process of democratization and/or liberalization during 1989–91. Not one single state with a large amount of memberships in INGOs was untouched by the global wave of democratization. At the same time, no sign of democratization processes could be found in 25% of the states with the lowest numbers of INGO-memberships.

In order to obtain another indicator of external communication we have constructed an index which includes the number of televisions and memberships in INGOs, as well as the amount of foreign trade as percentages of the GNP. The pattern in table 11 is not perfectly clear. A relatively large number of states, 45%, with much communication with the outside world went through a process of democratization, which supports our hypothesis. But at the same time 27% (3 states) of the states with much communication were not at all affected (no demands) by the global trend towards democracy. This should be compared to the fact that only 3% (1 state) falls into this category among states with little communication.

Still, some of the independent variables of external communication that we have tested in relation to democratization, provide rather strong support for the hypothesis that a high degree of communication with the outside world makes a country more likely to democratize. It seems likely that a diffusion process is at work. According to diffusion theory nearness in space is an important factor. Innovations are more likely to spread among neighbours (Hägerstrand 1968:175). It might therefore prove interesting to examine the geographical position of states that experienced a process of democratization, liberalization etc. during 1989–1991.

As shown in table 12, the last three years' wave of democratization have first and foremost affected Europe (Eastern Europe), and Latin America, along with

Table 11. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on communication with other states. %, absolute values in parenthesis. (The communication index includes foreign trade as % of the GNP (1983), the number of TVs/1000 inhabitants (1983) and the number of memberships in international non-governmental organizations (1989). All countries are given points ranging from 3–9. 3–5=little communication, 6–7=average, 8–9=much.

	Little	Average	Much	Total
Democratization	13 (4)	16 (6)	45 (5)	19 (15)
Liberalization	43 (13)	40 (15)	9 (1)	37 (29)
Decreased democracy	3 (1)	8 (3)	–	5 (4)
Democratization + setback	13 (4)	8 (3)	–	9 (7)
Ineffective demands	23 (7)	16 (6)	18 (2)	19 (15)
No demands	3 (1)	13 (5)	27 (3)	11 (9)
Total	100% (30)	100% (38)	100% (11)	100% (79)

increasing liberalization in Africa. Even the Middle East and the rest of Asia show an increasing amount of states experiencing a process of liberalization during 1989–1991. Still, we will have to study each year separately to find out if any processes of diffusion have taken place. (See tables 13–15.)

In 1989, the process of democratization was mainly located to Eastern Europe, and while five states in the Middle East were liberalized, only one single

Table 12. Democratization, liberalization etc. (1989–91) in different geographical regions. %, absolute values in parenthesis. (Europe, Africa south of Sahara, Middle East, South Asia, the rest of Asia, Latin America, Oceania.)

	Euro- pe	Africa s of S	Mid East	South Asia	Asia (rest)	Latin Amer.	Oce- ania	Total
Democratization	70 (7)	12 (5)	–	14 (1)	–	31 (5)	33 (1)	18 (19)
Liberalization	20 (2)	45 (18)	41 (7)	29 (2)	42 (5)	19 (3)	33 (1)	36 (38)
Decreased democracy	10 (1)	–	–	14 (1)	25 (3)	6 (1)	–	6 (6)
Democratization + setback	–	8 (3)	–	–	–	25 (4)	–	7 (7)
Ineffective demands	–	22 (9)	24 (4)	29 (2)	17 (2)	12 (2)	–	18 (19)
No democracy	–	12 (5)	35 (6)	14 (1)	17 (2)	6 (1)	33 (1)	15 (16)
Total	100% (10)	100% (40)	100% (17)	100% (7)	100% (12)	100% (16)	100% (3)	100% (105)

Table 13. Democratization, liberalization etc. (1989) in different geographical regions. Absolute values only.

	Euro- pe	Africa s of S	Mid East	South Asia	Asia (rest)	Latin Amer.	Oce- ania	Total
Democratization 1989	5	-	-	-	-	1	-	6
Liberalization 1989	2	1	5	1	1	-	-	10
Decreased democracy 1989	-	-	-	1	1	-	-	2
Democratization + setback 1989	-	5	2	-	2	1	-	10
Ineffective demands 1989	-	5	2	-	2	1	-	10
No demands 1989	-	5	6	1	2	1	1	16
Total	7	16	15	3	8	4	1	54

Table 14. Democratization, liberalization etc. (1990) in different geographical regions. Absolute values only.

	Euro- pe	Africa s of S	Mid East	South Asia	Asia (rest)	Latin Amer.	Oce- ania	Total
Democratization 1990	1	-	-	1	-	2	-	4
Liberalization 1990	-	9	2	-	3	2	1	17
Decreased democracy 1990	1	-	-	-	-	1	-	2
Democratization + setback 1990	-	-	-	-	-	2	-	2
Ineffective demands 1990	-	3	2	2	-	1	-	8
No demands 1990	-	5	6	1	2	1	1	16
Total	2	17	10	4	5	9	2	49

Table 15. Democratization, liberalization etc. (1991) in different geographical regions. Absolute values only.

	Euro- pe	Africa s of S	Mid East	South Asia	Asia (rest)	Latin Amer.	Oce- ania	Total
Democratization 1991	1	5	-	-	-	2	1	9
Liberalization 1991	-	8	-	1	1	1	-	11
Decreased democracy 1991	-	-	-	-	2	-	-	2
Democratization + setback 1991	-	3	-	-	-	2	-	5
Ineffective demands 1991	-	1	-	-	-	-	-	1
No demands 1991	-	5	6	1	2	1	1	16
Total	1	22	6	2	5	6	2	44

case of liberalization were reported in Africa south of Sahara. In 1990 this pattern is changing, and now a process of liberalization starts occurring in several African states, which is followed by further liberalization and de-

mocratization during 1991. Those states not at all affected by the global democratic trend are mainly to be found in the Middle East (6 states).

The breakdown of the Communist regimes obviously involved a regional diffusion process (cf. Diamond 1991:3). And the same is likely to have been the case in Africa south of Sahara. Here it seems likely that a diffusion process has emanated from Eastern Europe as well as from South Africa.

4.3 Authoritarian Political Systems

In this section we will deal with the question of which authoritarian systems have become democratized and which have remained untouched by the global democratic trend. As mentioned earlier, there appears to be a general tendency to make a distinction between totalitarian and authoritarian regimes. The former is, in this sense, related to ideology while the latter is more diffuse covering a wide political spectrum. Hanna Arendt, for instance, states that authority, in whatever form, is always aimed towards restricting or limiting freedom, but never to abolish it. Totalitarian domination, however, aims at abolishing freedom, even at eliminating human spontaneity in general, and by no means at a restriction of freedom, no matter how tyrannical (Arendt 1969:404–405). This line of reasoning suggests a tendency towards the destruction of the line between state and society and the emergence of "total" politicization of society by political organization, generally the party and its affiliates. According to Linz, this is to stretch the matters too far. Instead, he says, the dimensions that have to be retained as necessary to characterize a system as totalitarian are an ideology, a single mass party and other mobilizational organizations, and concentrated power in an individual and his collaborators or a small group that is not accountable to any large constituency and cannot be dislodged from power by institutionalized, peaceful means (Linz 1975:188–189). Together these conditions, according to Linz (*ibid*:193), explain the propensity towards coercive methods in such systems and the likelihood for continuing terror.

Underlying the distinction between authoritarian and totalitarian systems is an assumption that the latter (i.e. mostly communist regimes) are more stable and less likely to be democratized. This hypothesis we would like to test in this study. Is democratization less likely to occur in totalitarian systems compared to other authoritarian political systems?

Using the earlier outlined classification by Derbyshire & Derbyshire we get table 16.

Table 16 shows that 9 out of 13 communist countries went through a process of democratization and/or liberalization during 1989–1991, and 13 out of 19 nationalistic socialist countries experienced the same kind of processes during this time. Thus, what could be termed left-wing authoritarian regimes seem to be highly vulnerable to the global democratic trend. The hypothesis about the relative stability of left-wing totalitarian regimes therefore seems to be rejected by our results. The more right-wing oriented authoritarian regimes included in the categories authoritarian nationalistic and military authoritarian, have in-

Table 16. Democratization, liberalization etc. (1989–91), dependent on the political system. (Communist, nationalistic socialist, authoritarian nationalistic, military authoritarian, absolutism, apartheid.) (Derbyshire & Derbyshire 1989.) %, absolute values in parenthesis.

	Com- munist	Nat. soc.	Auth. nat.	Mil. auth.	Abso- lutism	Apart- heid	Total
Democratization	46 (6)	21 (4)	7 (1)	12 (2)	10 (1)	–	19 (14)
Liberalization	23 (3)	47 (9)	47 (7)	44 (7)	10 (1)	100 (1)	38 (28)
Decreased democracy	15 (2)	5 (1)	–	–	–	–	4 (3)
Democratization + setback	–	5 (1)	13 (2)	12 (2)	–	–	7 (5)
Ineffective demands	–	21 (4)	27 (4)	19 (3)	30 (3)	–	19 (14)
No demands	15 (2)	–	7 (1)	12 (2)	50 (5)	–	14 (10)
Total	100% (13)	100% (19)	100% (15)	100% (16)	100% (10)	100% (1)	100% (74)

creasingly moved in the direction of increased liberalization, while states governed by absolutism seem to be less sensitive to the democratic trend.

Another indicator of the difference between left-wing and right-wing regimes is their orientation in the cold war.

Table 17 shows that pro-west states tend to remain authoritarian to a greater extent than pro-east states. Only one state belonging to the category, pro-east, experienced ineffective demands for democracy, while the number of pro-western states came to 17. Our results reflect the impact of the transformation and breakdown of the central communist state, the Soviet union, and the collapse of communism. The struggle for democracy in pro-west, right-wing authoritarian states appears to be harder. With regard to the relatively weak democratic performance of quite a few pro-west states, one might question the proposition that the established democracies in the West have spread democracy to authoritarian regimes in the Third World.

4.4 Colonial heritage

Every country with a population of at least 1 million (and almost all the smaller countries as well) that has emerged from colonial rule since World War II and has a continuous democratic experience is a former British colony. (Weiner 1987:20).

Most writers dealing with the subject of transitions from authoritarian rule, tend to take for granted that pre-democratic representative regimes have contributed to the production of practices, habits, environments, hazards, and wanted or contrary effects from which arise ulterior democratic developments as well as their accidents and failures. This is to a great extent explained by the

Table 17. Democratization, liberalization etc. (1989–91), dependent on orientation in the cold war (1982). %, absolute values in parenthesis.

	East	Pro-east	Non-align.	Pro-west	West	Total
Democratization	70 (7)	-	15 (2)	13 (9)	-	17 (18)
Liberalization	10 (1)	78 (7)	38 (5)	32 (23)	100 (2)	36 (38)
Decreased democracy	-	-	31 (4)	3 (2)	-	6 (6)
Democratization + setback	-	-	-	10 (7)	-	7 (7)
Ineffective demands	-	11 (1)	15 (2)	24 (17)	-	19 (20)
No demands	20 (2)	11 (1)	-	18 (13)	-	15 (16)
Total	100% (10)	100% (9)	100% (13)	100% (71)	100% (2)	100% (105)

type of colonial power that ruled before the country in question gained its independence. Weiner (1987:862), concludes that not a single newly independent country that lived under French, Dutch, American or Portuguese rule, has continually remained democratic. In contrast it appears possible that the British model of tutelary democracy has been more successful in creating democratic institutions and processes in newly independent countries. One important aspect in this sense is the emphasis put on administrative units within the highly hierarchical British Empire, as compared to that of other colonial powers. According to David K. Leonard (1991:26), the English needed a manageable number of leaders whom they could hold responsible for the behaviour of their people, and where they did not find them they created them. This implicates that the political procedures of the British were transplanted into the different societies to a larger extent than was the case elsewhere.

We would like to study whether states that have been under British rule are more likely to experience a process of democratization/liberalization than are other ex-colonial states?

Our results in table 18 show that it was mainly states that had not been colonized which experienced a process of democratization, while a liberalization process could be found in non-colonial states as well as in states being previously governed by British and French rule. The results, thus, do not support the above statement of Weiner. However, one should remember that most established democracies in the Third World are almost all of them former British colonies. The fact that virtually all democratic countries in Asia, Africa, and the Caribbean are former British colonies is also an evidency of the potency of cultural and institutional diffusion (Diamond 1991:48). But in the most recent wave of democratization, a history as a British colony does not seem to be a decisive factor. Instead we find an interesting development among especially

Table 18. Democratization, liberalization etc. (1989–91), dependent on colonial heritage. (No colonial power, Great Britain, France, Belgium, Holland, Spain, Portugal, Italy). (USA, South Africa, Australia not included.) %, absolute values in parenthesis.

	No col.	G.B	France	Belg.	Holl.	Spain.	Port.	Italy	Total
Democratization	38 (13)	6 (2)	8 (2)	-	-	-	50	-	19 (19)
Liberalization	29 (10)	34 (11)	54 (13)	-	-	50 (1)	50 (2)	100 (1)	37 (38)
Decreased democracy	6 (2)	6 (2)	-	-	50 (1)	-	-	-	5 (5)
Democratiation + setback	12 (4)	-	8 (2)	33 (1)	-	-	-	-	7 (7)
Ineffective demands	3 (1)	31 (10)	25 (6)	33 (1)	50 (1)	-	-	-	19 (19)
No demands	12 (4)	22 (7)	4 (1)	33 (1)	-	50 (1)	-	-	14 (14)
Total	100% (34)	100% (32)	100% (24)	100% (3)	100% (2)	100% (2)	100% (4)	100% (1)	100% (102)

non-colonial states, but also among states previously governed by French and Portuguese rule as well as that of British.

4.5 Religion

Religion can have many very diverse effects on national political integration. Some religions are so otherworldly that their main impact on politics is their own withdrawal from political concerns. According to Lipset (1970:305–373), there exists a major distinction between gnostic religions, which do not emphasize collective religious and political behaviour, and those that are strongly collective and link religion and politics in a consumatory fashion (cf. Huntington & Domingues 1975:83).

On the basis of Weber's inexplicit definition of religion, Laitin (1986:24–28) stretches this statement somewhat further in that he concludes that in any society outside the birthplace of a religion, three religious elements may influence political life: first, the pure doctrine as it would be analyzed by theologians; second, the practical religion which emerges out of the interaction of doctrine and the social origins of the ideas; and, third, the interaction of the practical religion with cultural conditions of the community of converts from a different culture which yields a practical religion of the converted. Within each religious tradition there is thus inevitable pressures and cross-pressures on a variety of concerns. Religious virtuosos who have decided to reform the religion will be at odds with the accomodators. And, religious elites will often

Table 19. Democratization, liberalization etc. (1989–91), depending on the predominant religion. (Catholicism, protestantism, ortodox, islam, buddhism, hinduism, animism, atheism.) %, absolute values in parenthesis.

	Cath.	Prot.	Ortod.	Islam	Buddh.Hind.	Anim.	Athe.	Total	
Democratization	37 (10)	25 (2)	67 (2)	-	-	50 (1)	20 (3)	33 (1)	18 (19)
Liberalization	22 (6)	25 (2)	-	52 (21)	56 (5)	-	33 (5)	-	36 (39)
Decreased democracy	4 (1)	-	33 (1)	-	22 (2)	50 (1)	-	33 (1)	6 (6)
Democratization + setback	15 (4)	-	-	-	-	-	20 (3)	-	6 (7)
Ineffective demands	15 (4)	25 (2)	-	28 (11)	11 (1)	-	13 (2)	-	19 (20)
No demands	7 (2)	25 (2)	-	20 (8)	11 (1)	-	13 (2)	33 (1)	15 (16)
Total	100% (27)	100% (8)	100% (3)	100% (40)	100% (9)	100% (2)	100% (15)	100% (3)	100% (107)

attempt to differentiate themselves from the immoral non-believers, thereby implying that whatever is bad about society forms no part of their religion.

These factors draw attention to the fact that there exists a certain rivalry between different religious values, and that these values may influence different societies to greater or lesser extent. What is interesting at this point is to study the different religions' importance for a transition from authoritarian rule to occur. Table 19 will show this relationship.

The latest democratic development can mainly be found in states where the predominant religion is Catholicism. 10 out of 27 Catholic states went through a process of democratization, while another 6 experienced liberalization. What table 20 seems to point to, is the problem of combining Islam and democracy. No cases of democratization can be found in this category, and in 19 out of 40 states where the predominant religion is Islam, no change in a democratic direction took place between 1989–1991. However, one should observe that in more than half of the world's Muslim countries, a process of liberalization has occurred.

4.6 Initiatives from above or below?

As stated earlier in our discussion about causes of the democratic trend, Nancy Bermeo (1990:368) has argued that "... authoritarian regimes will not be transformed unless someone presents a "preferable" and (to be more specific) "feasible" alternative." The "someone" in this quotation, although not explicitly stated by Bermeo, is mostly individuals and/or organizations struggling for

Table 20. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on whether the initiatives for change come from below, from above, or from both above and below. Classification built on reports in Keesing's Contemporary Archives. %, absolute values in parenthesis.

	From below	From above	From above and below	Total
Democratization	8 (3)	25 (3)	32 (13)	21 (19)
Liberalization	27 (10)	75 (9)	50 (20)	44 (39)
Decreased democracy	5 (2)	–	5 (2)	4 (4)
Democratization + setback	8 (3)	–	10 (4)	8 (7)
No demands	51 (19)	–	2 (1)	22 (20)
Total	100% (37)	100% (12)	100% (40)	100% (89)

democracy. It has been argued that these demands from below are often the real origin of democratic transitions (cf. Diamond 1991:37).

However, initiatives for democratization may also come from above, i.e. from within the authoritarian regime itself. It might also be a combination of demands from below and initiatives from soft-liners in the authoritarian regime that result in changes.

Table 20 shows that democratization is easier to obtain if the initiative comes from below as well as from above. This puts emphasis on the importance of negotiations and compromises between the regime and the opposition. If the initiative comes mainly from the authoritarian regime, the process will not necessarily fail, but in most cases (75%) the results will be more modest reforms (liberalization) and not full democratization.

4.7 The use of violence/non-violence

Repression, like oppression and suppression has to do with pressure, which can be exerted either physically against the members of a group or class of subjects, or it can be exerted in the form of psychological pressure, affecting the emotional, mental or spiritual well-being of target groups. These concepts are central in the works of Stohl & Lopez (1984:4–9), who focus upon state terrorism. Repression, however, does not necessarily include violence, while state terrorism does in one form or another. Repression, in its milder form, is usually aimed at a certain target, where the state directs its threat against those it wishes to influence. The state has in other words, a relatively clear picture of its enemy. This is not the case when repression is used by the state as a terror tactic, i.e. when leaving the milder form of repression and instead discuss the state as terrorist. Here the picture is more diffuse; the terror can strike against anybody; at any time and at any place; and it is used as a deterrent strategy as can be

Table 21. Democratization, liberalization etc. (1989–91) dependent on the use of violence/non-violence. Classification built on reports in Keesing's Contemporary Archives. %, absolute values in parenthesis.

	Violence state & people	Non-viol. state & people	State: violence people: non-violence	Total
Democratization	8 (2)	18 (7)	46 (11)	23 (20)
Liberalization	58 (14)	33 (13)	42 (10)	42 (37)
Decreased democracy	12 (3)	8 (3)	–	7 (6)
Democratization + setback	8 (2)	10 (4)	4 (1)	8 (7)
No demands	12 (3)	31 (12)	8 (2)	20 (17)
Total	100% (24)	100% (39)	100% (24)	100% (87)

shown by the Chinese proverb: "kill one, frighten ten thousand". The terrorist acts are thus not aimed at the victim himself but also at a watching audience (Ibid.).

What is important at this point is the impact of these terror tactics for processes of democratization/liberalization to occur and how the masses respond to this kind of repression. In our study we have approached this problem according to reported events in Keesing's. If there has been any clear evidence of violence in form of armed struggle on behalf of those propagating for democracy, this has been considered as violence used by the people. In those cases where extensive state terror have been used on behalf of the regime, we have taken it to be violence used by the state against its own people. All other cases are to be regarded as non-violence. Table 21 will illustrate this analysis.

Non-violence seems to have a greater impact for both democratization and liberalization to occur. In 41 states out of 57 where democratization and/or liberalization took place, no violence was used by the people. Only in 2 states out of 20 where democratization occurred were violence used by both the people and the state. However, one should note that table 21 shows that liberalization occurred in a great number of states (14), in spite of the use of violence and state terror.

5 Concluding remarks

The following tentative conclusions can be drawn from our study:

1. There has been a substantial trend towards democratization/liberalization during 1989–1991.

2. The relationship between a high level of socio-economic development and democratization, is not clearly confirmed by our study. Especially in 1991 has

the trend towards democracy affected states with a low GNP/capita. This is particularly valid for Africa where liberalization and democratization have shown that a high level of economic development is not an absolute necessary precondition for democratization to occur.

3. A country's communication with the rest of the world, and especially its number of memberships in international non-governmental organizations, seems to be a decisive factor behind the process of democratization.

4. It seems likely that a diffusion process has been at work for processes of democratization and liberalization to spread. This is particularly valid for Eastern Europe, but is also most likely to have been the case during the last year's significant changes in Africa.

5. Communist, and other left-wing authoritarian regimes, seem to be much more vulnerable to the recent global democratic trend than right-wing authoritarian regimes. However, in quite a few right-wing authoritarian ruled states we found an increasing number of states going through a liberalization process, while absolutist states seem to be least affected by the democratic trend.

6. Most states experiencing a process of democratization during 1989–1991 had no colonial heritage.

7. The process of democratization appears to be least successful in Muslim countries.

8. Democratization is easier to obtain if the initiative comes from below as well as from above.

9. In struggles for democracy, the use of non-violent methods seems to be a more successful strategy than the use of violence.

10. Nepal seems to be an interesting deviant case (cf. Molnar 1967). In virtually all respects it was a state that was the least likely to democratize. Nevertheless Nepal went through a process of democratization during 1989–1991. It has a low GNP/capita, low ability to read among its population and a low general level of socio-economic development. Furthermore Nepal had relatively little communication with the rest of the world. It was an absolutist state with an autocratic king, not likely to be influenced by the breakdown of communist regimes in Eastern Europe. (The fact that the communists were one of the main driving forces behind the democratization process in Nepal makes the state even more interesting to study as a deviant case.) Such a study, however, cannot be done with quantitative methods. To obtain a better understanding of any specific case, qualitative methods will have to be used.

Appendix	24. Cameroon	56. Tunisia	80. Kenya
	25. Comoros	57. Turkey	81. Kuwait
List of states	26. Congo	58. Vietnam	82. Malaysia
As related to processes of democratization/liberalization etc., during 1989–1991	27. Egypt		83. Morocco
	28. El Salvador	Decreased democracy	84. Rwanda
	29. Equatorial Guinea	59. Burma (Myanmar)	85. Senegal
	30. Ethiopia	60. China	86. Sudan
	31. Fiji	61. Philippines	87. Swaziland
Democratization	32. Ghana	62. Sri Lanka	88. Syria
1. Benin	33. Guatemala	63. Surinam	89. Tchad
2. Bolivia	34. Guinea	64. Yugoslavia	90. Uganda
3. Bulgaria	35. Iran		91. Zimbabwe
4. Cape Verde	36. Jordania		No demands for democratization
5. Chile	37. Laos	Democratization + setback = no change	92. Afghanistan
6. Colombia	38. Libya	65. Brazil	93. Bahrain
7. Czechoslovakia	39. Mali	66. Haiti	94. Burundi
8. Gabon	40. Mauretania	67. Ivory Coast	95. Cuba
9. Germany (East)	41. Mozambique	68. Madagaskar	96. Gambia
10. Guinea–Bissau	42. Niger	69. Mexico	97. Lebanon
11. Hungary	43. Nigeria	70. Par�aguay	98. Les�otho
12. Nepal	44. North Yemen (Yemen 1991)	71. Zaire	99. Liberia
13. Nicaragua	45. Pakistan		100. Malawi
14. Panama	46. Peru	Ineffective demands for democracy	101. North Korea
15. Poland	47. Sierra Leone	72. Bangladesh	102. Oman
16. Romania	48. Somalia	73. Bhutan	103. Papua New Guinea
17. Solomon Islands	49. South Africa	74. Central African Republic	104. Qatar
18. Soviet Union	50. South Korea	75. Djibouti	105. Saudi Arabia
19. Zambia	51. South Yemen (Yemen 1991)	76. Guyana	106. Singapore
Liberalization	52. Taiwan	77. Honduras	107. United Arab Emirates
20. Albania	53. Tanzania	78. Indonesia	
21. Algeria	54. Thailand	79. Irak	
22. Angola	55. Togo		
23. Burkina Faso			

Notes

1 See e.g. Huntington 1991, who speaks about a third wave of democratization.

2 See p. 9. Each state is given points ranging from 1 to 10, where 10 is the most democratic.

3 (See appendix). It should be stressed that we focus on democratic *changes*. Our classification says nothing about the relative state of democracy in a certain country. Thus, states placed in the categories of "ineffective demands" (e.g. Malaysia, Senegal) and "no demands" (e.g. Papua New Guinea, Singapore) might be far more democratic than some of the states placed in

the liberalization category (e.g. Guatemala, Iran, Libya).

Bibliography

- Almond, G. & Verba, S. (1965) *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press
- Arendt, H. (1969) *The Origins of Totalitarianism*, Ohio: Meridian Books
- Bendix, R. (1978) *Kings or People*, Berkeley: University of California Press.

- Bermeo, N. (1990) Rethinking Regime Change, *Comparative Politics* 22:359–377
- Boström, M. (1990) *Politiska Regimförändringar i Latinamerika 1940–1990*, Umeå: Department of political science
- Cheng, T. (1990) Is the Dog Barking? The Middle Class and Democratic Movements in the East Asian NICs, *International Studies Notes* 15, no. 1
- Dahl, R.A. (1971) *Polyarchy*, New Haven: Yale University Press
- Dahl, R.A. (1989) *Democracy and Its Critics*, New Haven: Yale University Press
- Dallin, A. & Breslauer, G. (1970) *Political Terror in Communist Systems*, New York: Stanford University Press
- Derbyshire, J. D. & Derbyshire, I. (1989) *Political Systems of the World*, Edinburgh: W&R Chambers
- Deutsch, K.W. (1961) Social Mobilization and Political Development, *American Political Science Review* 55: 463–515
- Diamond, L., Linz, J.J. & Lipset, S.M. (1989) *Democracy in Developing Countries, Volume Three: Asia*, London: Adamantine Press
- Diamond, L. (1991) *Ripe for Diffusion: International and Domestic Factors in the Global Trend Towards Democracy*, paper presented at the annual meeting of the International Studies Association, Vancouver, British Columbia, March 20–23, 1991
- Ethier, D., ed. (1990) *Democratic Transition and Consolidation in Southern Europe, Latin America and Southeast Asia*, London: Macmillan
- Hadenius, A. (1990) *Demokrati och Utveckling*, Uppsala: Department of political science
- Horowitz, D.L. (1985) *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley: University of California Press
- Huntington, S.P. (1984) Will More Countries Become Democratic? *Political Studies Quarterly* 99:193–218
- Huntington, S.P. (1991) *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman & London: University of Oklahoma Press
- Huntington, S.P. & Dominguez, J.I. (1975) Political Development, in Greenstein, F.I. & Polsby, N.W., eds. *Handbook of Political Science, Volume 3, Macropolitical Theory*, Reading, Mass.: Addison-Wesley
- Hägerstrand, T. (1968) Diffusion: The Diffusion of Innovations, in Sills, D.L., ed., *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 4. Macmillan & The Free Press
- Keesing's Contemporary Archives 1989–1991
- Kim, S. (1990) Thinking Globally in Post-Mao China, *Journal of Peace Research* 27, no. 2:191–209
- Laitin, D. (1986) *Hegemony and Culture*, Chicago: University of Chicago Press
- Leonard, D. (1991) *African Successes*, Berkeley: University of California Press
- Linz, J.J. (1975) Totalitarian and Authoritarian Regimes, in Greenstein, F.I. & Polsby, N.W., eds., *Handbook of Political Science, Volume 3, Macropolitical Theory*, Reading, Mass.: Addison Wesley
- Linz, J.J. & Stepan, A. (1978) *The Breakdown of Democratic Regimes*, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Lipset, S. M. (1959) Some Social Requisites of Democracy. Economic Development and Political Legitimacy, *American Political Science Review* 53:69–105
- Lipset, S. M. (1970) *The Politics of Unreason. Rightwing Extremism in America 1790–1970*, New York: Harper & Row
- Länder-91; Database created by Leif Johansson, Lund: Department of political science
- Molnar, G. (1967) Deviant Case Analysis in Social Science, *Politics* 2:1–11
- Nathan, A. (1986) *Chinese Democracy*, Berkeley: University of California Press
- O'Donnell, G., Schmitter, P.C. & Whitehead, L. (1986) *Transitions from Authoritarian Rule*, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- O'Donnell, G. & Schmitter, P.C. (1986) *Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore: Johns Hopkins University Press

- Political Handbook of the World, 1989–1991.
- Przeworski, A. (1986) Some Problems in the Study of the Transition to Democracy, in O'Donnell, G., Schmitter, P.C. & Whitehead, L., eds., *Transitions from Authoritarian Rule. Comparative Perspectives*, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Przeworski, A. (1988) Democracy as a contingent outcome of conflicts, in Elster, J. & Slagstad, R., eds., *Constitutionalism and Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press
- Pye, L. (1990) Political Science and the Crisis of Authoritarianism, *American Political Science Review* 84, no. 1
- Remmer, K.L. (1990) Democracy and Economic Crisis: The Latin American Experience, *World Politics* 42, no. 3
- Rustow, D.A. (1970) Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model, *Comparative Politics* 2:337–363
- Stepan, A. (1986) Paths toward Redemocratization: Theoretical and Comparative Considerations, in O'Donnell, G., Schmitter, P.C. & Whitehead, L., eds., *Transitions from Authoritarian Rule. Comparative Perspectives*, Baltimore: Johns Hopkins University Press
- Stepan, A. (1988) *Rethinking Military Politics: Brazil and the Southern Cone*, Princeton, N.J.: Princeton University Press
- Stohl, M. (1983) Outside a Small Circle of Friends; State, Genocide, Mass Killing and the Role of Bystanders, *Journal of Peace Research* 24, no. 2
- Weiner, M. (1987) Empirical Democratic Theory and the Transition from Authoritarianism to Democracy, *PS* 20:861–866
- Weiner, M. & Özbudun, E., eds. (1987) *Competitive Elections in Developing Countries*, Durham: Duke University Press
- Whitehead, L. (1986) International Aspects of Democratization, in O'Donnell, G., Schmitter, P.C. & Whitehead, L., eds., *Transitions from Authoritarian Rule. Comparative Perspectives*, Baltimore: Johns Hopkins University Press

Bör partierna vara internt demokratiska?

– En studie i ett normativt och begreppsligt problem

Jan Assarson

I INLEDNING¹

Enthusiastic democrats have sometimes insisted that in a truly democratic society all associations would be democratic.

Robert Dahl

1 Makrodemokratins mikroproblem

Det demokratiska styrelseskicket har många kännetecken. Ett av dem är att det ständigt gäcker våra föreställningar om demokrati. Demokratins idé tilltalar oss, och därför vill vi omsätta den i handling. Men när idén skall förverkligas finner vi ofta att den rymmer oväntade överraskningar. I mötet med verkligheten byter demokratin skepnad; idealets motsägelsefrihet förvandlas till paradoxer.

En sådan paradox ryms inom de politiska partierna. Partierna axlar en dubbel demokratibörda. Å ena sidan fungerar de som oundgängliga komponenter i det demokratiska styrelseskicket såsom vi känner det. Hans Kelsen har slagkraftigt uttryckt detta förhållande: "Modern democracy is founded entirely on political parties; the greater the application of the democratic principle the more important the parties." (Kelsen 1929, cit i Sartori 1987: 148.) Partierna är, med USA som det kanske enda undantaget, de främsta bärarna av det demokratiska styrelseskicket. Men å andra sidan krävs av partierna att de själva internt skall verka enligt demokratins principer. För att få fungera som demokratins främsta bärare måste de själva vara internt demokratiska. Demokratins princip förutsätts således på två nivåer. Dels på makronivån, i det politiska systemet som helhet. Men dessutom på mikronivån, i partiorganisationerna.

Ibland blir emellertid partiernas dubbla bördor för tunga att bära, och en av dem måste kastas över bord. När tiden är knapp kan partiernas interna diskussioner och beslutsprocesser komma på skam. I den interna demokratins namn fördöms då partierna. Men när de helt enligt denna mikrodemokratis principer vill låta medlemmarnas vilja bli utslagsgivande i en stor fråga, då handlar de också fel; denna gång ur makrodemokratins perspektiv. Varför är det så? Därför att det demokratiska styrelseskickets idé på denna punkt rymmer en paradox? Det tycks så. Vi förutsätter att internt demokratiska partier bäst formar en demokratisk beslutsordning i det politiska systemet. Men det verkar föreligga en motsättning mellan demokratin på dessa två nivåer. Makro- och mikrode-

mokratin tycks inte vara helt förenliga. Kanske är det rent av så att demokrati i partiorganisationerna försämrar demokratins möjligheter på nationell nivå. Kanske vore odemokratiska partier bäst?

Denna paradox skulle med mer generella termer kunna formuleras som en motsättning mellan den demokratiska "helheten" och dess "delar". Med demokratins "helhet" avses då det nationella politiska systemet, makrodemokratien. Förutom partier skulle vi till demokratins "delar" kunna räkna in även andra former av organisationer, såsom intresseorganisationer, arbetsplatser och företag. Utifrån det demokratiska idealet föreställer vi oss ofta att det bästa sättet att inrätta samhället på vore att låta samtliga dessa organisationer i sig vara internt demokratiska (Dahl 1989: 327ff). Makrodemokratien skall byggas av mikrodemokratier. Men samma frågeställning bör då finnas sig som vad gäller partierna. Är verkligen förverkligandet av demokratins ideal i samtliga organisationer det bästa sättet att erhålla demokrati i samhället som helhet? Skulle vi inte rentav kunna få en bättre fungerande demokratisk "helhet", om vi inte tillät några demokratiska "delar"? Denna generella frågeställning kan kallas "makrodemokratiens mikroproblem".

2 Problem och disposition

Den generella frågeställningen är förvisso intressant, men i följande framställning kommer diskussionen att koncentreras till de politiska partierna. Den övergripande frågan är således om partiernas interndemokrati – den "partiinterna demokrati"² – kan sägas stå i konflikt med demokratin i det politiska systemet som helhet. Denna fråga sönderfaller rimligtvis i två delfrågor. För det första vilken innebörd man lägger i begreppet "demokrati" som företeelse i *det politiska systemet*, och för det andra vilken innebörd man lägger i begreppet "demokrati" som företeelse i *partiorganisationer*. Jag ämnar visa att svaret som kan ges på den övergripande frågeställningen är avhängigt vilket svar som ges på den första av dessa delfrågor, men inte av vilket svar som ges på den andra.

Efter distinktionen mellan de två delfrågorna disponeras framställningen i två diskurser. I den första diskursen syns ett antal argumentationslinjer som tar ställning antingen för eller emot partiintern demokrati; detta är den *normativa* diskursen. Den grundar sig på en serie inlägg från framträdande partiforskare och demokratiteoretiker under 1900-talet (kap II). I den andra diskursen, den *begreppsliga*, står *begreppet* partiintern demokrati i fokus. I en begreppsanalys visas att någon entydig definition av det partiinterna demokratibegreppet knappast står att finna, men att vissa användningar av begreppet ändå är bättre än andra (kap III). I framställningens avslutande del behandlas de två diskurserna gemensamt. Jag försöker här visa att svaret på den övergripande frågan är avhängigt den första, men inte den andra delfrågans svar. Framställningen avrundas med några principiella reflektioner som detta stämmer till (kap IV).

II DEN NORMATIVA DISKURSEN

Det som *är* förkväver det som *borde vara*.
Robert Michels

1 Michels oligarkiteori

Upptakten till meningsutbytet om partiernas inre styrelseform sker i den tyske sociologen Robert Michels bok "partiväsendets sociologi" år 1911. Michels hade föresatt sig att kartlägga de interna maktförhållandena i det dåtida tyska rikets arbetarrörelse. De upptäckter han gjorde under sin grundliga studie framkallade dock en stark känsla av besvikelse hos den unge samhällsvetaren och idealisten. För samtidigt som Michels väl insåg vikten av en stark organisation för möjligheten hos det folkliga flertalet att göra sin röst hörd, så tyckte han sig överallt skönja organisationens obönhörliga utveckling mot maktkoncentration och fåtalsvälde – mot oligarki. Michels skriver: "Det är organisation som ger upphov till att de valda härskar över sina väljare, representanterna över sina uppdragsgivare, delegaterna över dem som utsett dem. Organisation är lika med oligarki." (Michels 1983: 301.) Ur sina iakttagelser utvecklade Michels en teori om lagbundenheten i denna process, inom alla former av organisationer. Han kallade sin teori "oligarkins järnlag".

Det bör påpekas att Michels långtifrån blivit entydigt tolkad, ett faktum som främst beror av att han knappast är entydig i sin framställning. Det är inte min avsikt här att reda ut striden mellan Michels talrika uttolkare om hur han bäst skall förstås. Vad jag intresserar mig för är endast Michels normativa föreställning om hur partiorganisationer *bör* styras. Michels normativa ståndpunkt tog sig följande uttryck:

Varje partiorganisation utgör en mäktig, på demokratisk grund stående oligarki. Överallt finner vi väljare och valda personer. Men överallt finner vi också att de valda ledarnas makt över väljarmassorna är nästan obegränsad. Byggnadens oligarkiska struktur förkväver den demokratiska principen. Det som *är* förkväver det som *borde vara*. (Michels 1983: 301.)

Michels sluter sig som synes till ståndpunkten att partierna bör vara internt demokratiska.

Man kan då ställa sig frågan vad Michels avsåg med "demokrati". Inte heller denna fråga är dock enkel att besvara, återigen därför att Michels knappast utmärker sig för begreppsklarhet. Michels undviker helt enkelt att definiera sina centrala begrepp. Trots detta faktum har försök gjorts att destillera ut "definitioner" av framför allt hans demokratibegrepp (Söderfeldt 1969: 44, 70f).³ Jag menar dock att vi får hålla oss till en rimlig *tolkning* av Michels demokratisynt. Att Michels utgick från idén om den *direkta demokratin*, inspirerad av framför allt Rousseau, framstår med tämligen stor tydlighet ur hans framställning. Det har även framhävts av flertalet sentida Michels-kommentatorer.⁴

Michels var alltså demokrat, men hans oligarkiteori hävdade det demokratiska idealets omöjlighet inom partierna. Av detta drog han den pessimistiska slutsatsen att demokrati överhuvud taget är en omöjlighet.⁵ Han skriver: "De-

mokratin är en skatt som ingen kan hitta, hur mycket han än letar.” (Michels 1983: 304.) Michels är den förste att i utförlig form sätta fingret på det problematiska förhållandet mellan demokrati i partiorganisationer och demokrati i det politiska systemet som helhet. Han menade att partierna måste vara internt demokratiska för att makrodemokratien skall kunna förverkligas. Hade han rätt?

Detta kapitel är en redogörelse för de svar som givits denna fråga. Min uppgift här blir att göra en strukturering och systematisk analys av den vetenskapliga diskurs som tar sin utgångspunkt i den michelska problematiken. Man kan uttrycka det som att ett samtal skall rekonstrueras. Detta är givetvis ett samtal som inte ägt rum i egentlig mening. Även om många av bidragen till diskursen hänvisar direkt till andra inlägg är en stor del av dem tillkomna oberoende av varandra. Min uppgift blir därför att sammanfoga dessa spridda skärvor av en diskussion till en helhet. Även om diskursens medverkande är spridda i såväl tid som rum, och oftare betraktar frågan om partiernas interndemokrati som bisak än som huvudsak, så kommer de i följande avsnitt att vara samlade i ett och samma forum, och tala om ett och samma ämne (jfr Vedung 1977).

Analysen koncentreras till de olika argument som förekommer *för* respektive *mot* partiintern demokrati. För överskådlighetens skull kommer jag vid presentationen av argumenten att etikettera dem med en bokstavsbezeichnung (F=för, M=mot), samt ett nummer. Den refererade diskursen är begränsad i ett viktigt avseende: endast förespråkare av det demokratiska styrelseskicket behandlas. Även antidemokratiska tänkare (t ex Lenin) har haft en del intressant att säga i den normativa fråga som här adresseras. I följande framställning är de dock utelämnade.

2 Till den partiinterna demokratins försvar

Två idétraditioner kan pekats ut som de främsta källorna till försvaret av den partiinterna demokratien. Den första är idéerna bakom de socialdemokratiska masspartiernas framväxt i Europa under slutet av 1800-talet. Den andra är en partiteoretisk ”skolbildning”, med härkomst från framför allt Storbritannien och USA (Ware 1979: 70). Dessa två idékällor skall här refereras var för sig.

Tanken bakom den förstnämnda idétraditionen var att de socialistiska partierna, i kampen för demokratin, i sig måste vara internt demokratiska. De var tvungna att själva internt efterleva det ideal de strävade efter att förverkliga i samhället. Det är denna normativa ”skola” Michels faller tillbaka på då han uttrycker sin otillfredsställelse med diskrepansen mellan det som ”är” och det som ”borde vara”. Att det var just det socialdemokratiska partiet som Michels studerade i Tyskland var högst betydelsefullt för hans slutsatser. De socialistiska partierna i Europa vid tiden kring sekelskiftet var, med undantag för vissa radikala partier, de enda som utvecklade interna institutioner genom vilka åtminstone ett forum för diskussion erbjöds medlemmarna. De höll regelbundna partikongresser, och dessa proklamerades, i direktdemokratisk anda, vara partiets högsta beslutande organ (von Beyme 1985: 233; Wright 1971: 30). De samtida konservativa partierna var mer skeptiska till demokratins införande.

Att påvisa icke-demokratiska förhållanden inom något av dem hade därför varit ett betydligt sämre belägg för Michels tes om oligarkins nödvändighet (Lipset 1962: 15).

Det första argumentet för partiintern demokrati kan sålunda formuleras. För att kunna verka för demokratiseringen av ett samhälle måste partierna "föregå med gott exempel" genom att själva vara internt demokratiska. Detta argument skulle kunna utvidgas till att även gälla politiska system som redan demokratiserats. Tanken är densamma, nämligen att partiintern demokrati främjar medborgarnas *demokratiska fostran* (F₁).

Den andra idékällan till försvaret av partiintern demokrati har en helt annan bakgrund. Dess främsta uttryck finner vi i en rapport som det amerikanska statsvetarsällskapet (APSA) utgav 1950. Rapporten är sprungen ur en partiteoretisk skolbildning som brukar kallas "Responsible Party Government"-skolan. Det bör påpekas att det inom denna teoretiska skola sedan en tid hade tvistats om partiernas interna styrelseform. Såväl försvarare av som motståndare till den partiinterna demokratin rymdes under samma tak (Ranney 1954: 156f). APSA:s rapport är dock entydig i sitt normativa försvar, och det är detta som intresserar mig här.⁶ Nyckelbegreppet i rapporten är partiernas *ansvarighet* inför väljarna. Man gjorde emellertid en distinktion mellan denna "externa" ansvarighet, och den "interna", dvs ansvarigheten inför medlemmarna. Idén är att det "externa" ansvarsutkrävandet inte är tillräckligt för att få en fungerande demokrati; därtill krävs även det "interna". Rapporten menade att partiledningens ansvarighet gentemot medlemmarna skulle komplettera deras ansvarighet gentemot väljarna. Den partiinterna demokratin skulle ge positiv avkastning för demokratin i dess helhet (APSA 1950: 23ff).

Dessvärre lämnar rapportens argumentation till försvar av den partiinterna demokratin en rad frågor obesvarade. En fråga som uppehållit amerikanska forskare är vad kommittén avsåg med "partimedlemmarna" – alla de som röstade på partiet, alla de som betraktade sig som anhängare, eller bara de som mer aktivt engagerade sig? För svenska förhållanden kanske denna fråga ter sig underlig, men i det lösligt partiorganiserade USA är medlemsbegreppet tvetydigt (Ranney 1951: 489ff; Ranney 1954: 17ff; jfr Ware 1979: 71f). En annan oklarhet gäller vilken innebörd som skall tillskrivas kommitténs partiinterna demokratibegrepp. Rapporten skriver att "the internal processes of the parties must be democratic" och att "the party members must have the opportunity to participate in intraparty business". Dessutom förefaller det som om partimedlemmarna skulle ges inflytande över vilka som valdes till partiledningen (APSA 1950: 23). Bättre än så preciseras aldrig begreppet. I botten tycks ligga Michels direktdemokrati inom partierna, men denna förefaller vara företrädd i en något mer modest form. Partiintern demokrati tycks främst innebära förekomsten av "dialog" mellan partiledningen och medlemmarna (jfr APSA 1950: 65ff).

Bortsett från rapportens otydligheter kan ändå följande principiella argument för den partiinterna demokratin utvinnas. Partiintern demokrati skapar ett forum för debatt och diskussion för partiets medlemmar. Därigenom befrämjas även en offentlig redovisning av partiets politik, och väljarnas *ansvarsutkrä-*

vande gentemot partierna kan främjas genom att partipolitiken på så sätt tydliggörs (F₂).⁷

3 Duverger: legitimitet och effektivitet

Maurice Duverger är den moderna partiforskningens andre pionjär, efter Michels. Duvergers standardverk över politiska partier är förvisso främst en empirisk studie, men han underlåter inte att låta en viss normativ färg tränga igenom den empiriskt prövade ytan. Duverger är en intressant debattör i frågan om förenligheten mellan en demokratisk styrelseform och demokratiska organisationer. Han poängterar vikten av att ett demokratiskt samhälles organisationer *framstår* som internt demokratiska. "This almost universal reverence paid to democracy is explained by the fact that it appears legitimate in the eyes of contemporaries", menar Duverger. Var tid har sitt ideal för samhällsordningen, vår tids ideal är det demokratiska. För att kunna åtnjuta legitimitet i folkets ögon måste ledarna därför svära sin trohet till detta ideal. "The dominant belief determines the legitimacy of a leader", hävdar Duverger, och "democracy remains the dominant doctrine of the contemporary age, that which determines the legitimacy of power" (Duverger 1954: 133f).

Detta gäller organisationer i allmänhet, menar Duverger, men politiska partier i synnerhet. Då de är verksamma i den samhällssfär där det demokratiska idealet oftast åberopas – där demokratins själva livsåder kan sägas pulsera – är det än viktigare att de också i sig själva visar sig kunna leva upp till idealet. "Parties must in consequence take the greatest care to provide themselves with leadership that is democratic in appearance", menar han (Duverger 1954: 134). Så långt framstår det hela som ett slags rättfärdigande av demokratin som norm för partiernas internstyrelse. En lätt anstrykning av cynism anas förvisso då Duverger talar om vikten av att bara "framstå" som demokratisk. Om vi bortser från detta ett ögonblick, kan vi dock ändå utvinna ett argument *för* partiintern demokrati ur hans framställning. Argumentet lyder att partierna bör vara internt demokratiska, för att kunna åtnjuta *legitimitet* i folkets ögon (F₃).

Detta är emellertid inte Duvergers egentliga ståndpunkt. Den partiinterna demokratin måste i praktiken åsidosättas för andra hänsyn, fortsätter han. Verkligheten kräver helt andra organisationsformer än den demokratiska av sina partier:

Practical *efficiency* ... drives them hard in the opposite direction. Democratic principles demand that leadership at all levels be elective, that it be frequently renewed, collective in character, weak in authority. Organized in this fashion, a party is not well armed for the struggles of politics. If all adopt the same structure, no great harm is done since the conditions of battle are the same for all. But, should one of them organize itself along authoritarian and autocratic lines, the others would be placed in a position of inferiority. (Duverger 1954: 134; min kursiv.)

Duverger blir den förste att uttala ett av de mer bäraktiga argumenten *mot* partiintern demokrati. Argumentet är av den pragmatiska sorten: inget av de partier han studerat visar sig vara funktionsdugligt utan att betona stark

maktcentralisering och auktoritär disciplin. Den partiinterna demokratin måste åsidosättas för partimaskinens *effektivitet* (M_1). Duverger drar härav slutsatsen att detta också är den bästa normen för den interna partiorganisationen. Det som "är" förklaras vara det som också "borde vara".

4 Konkurrensdemokraternas kritik

Joseph Schumpeters idé om demokrati grundade sig som bekant på en betoning av *konkurrensen* mellan de politiska eliterna (läs partierna) om folkets röster (Schumpeter 1947: 269ff). De som i senare tids demokratidebatt slutit sig till Schumpeters definition brukar därför kallas "konkurrensdemokrater". Dessas syn på politiska partiers interna förhållanden kan, något förenklat, anta två former. Antingen lämnas frågan om partiernas interna styrelseskick därhän. Partierna betraktas då som "enhetliga aktörer", och möjligheten av intern partisplittring och andra problem förknippade med komplexa organisationer bortses ifrån (Downs 1957: 25f). En annan konkurrensdemokratisk hållning är dock normativt inriktad, och tar direkt ställning *mot* att partierna skall vara internt demokratiska. Det är denna kritik av idén om partiintern demokrati som här skall presenteras.

Det första argumentet från den konkurrensdemokratiska skolan kan härledas från Giovanni Sartori. Han vänder sig mot Michels slutsats att demokratin i det politiska systemet är en omöjlighet och hävdar att Michels "is not justified in passing from the premise 'parties are not democratic' to the conclusion 'democracy is not democratic'". Sartori menar att Michels analys brister på en viktig punkt, och att de som har kommit till liknande slutsatser alla gör samma misstag:

They seek democracy in structures, not in *interactions*. They want to find it immobilized *in*, inside or within something, instead of seeking it as a dynamic *among* groups or organizations. To be sure, structures are important. But their critical importance lies, with respect to how a macrodemocracy comes about, in their interplay. (Sartori 1987: 151.)

Sartori hävdar att det är först när vi vänder blicken från organisationernas struktur, och i stället studerar samspelet *mellan* dem, som vi kan finna det vi kallar demokrati. Detta gäller partierna i synnerhet. I Schumpeters efterföljd betonar han *konkurrensen* mellan de politiska partierna som det väsentliga, inte deras interna "struktur" eller styrelseform (Sartori 1987: 148ff). Här stannar emellertid Sartori. Han konstaterar att partikonkurrensen är det väsentliga, men han klargör aldrig riktigt varför partiintern demokrati skulle motverka denna konkurrens.

Tankegången återfinns dock hos en annan av Schumpeters efterföljare, partiforskaren Richard Katz. För att se hur förlängningen av Sartoris konkurrensargument kan tänkas se ut, vänder vi oss därmed till honom. Liksom sina skolbröder intar Katz ståndpunkten mot partiintern demokrati. Hans argument är att partiintern demokrati skulle utsätta partierna för ett slags "intern konkurrens". Detta leder till inre splittring, menar Katz. För att partierna skall kunna

framställa klara alternativ inför väljarna (vilket han med Schumpeter understryker som deras främsta funktion) måste de vara väl sammanhållna; partiintern demokrati skulle leda till motsatsen (Katz 1980: 120; jfr Ranney 1951: 491).

Detta argument mot partiintern demokrati kan sammanfattas ungefär som följer. Demokrati uppstår då partierna fritt *konkurrerar* med varandra, liksom företag på en fri marknad. Men om partiernas handlingsfrihet är kringskuren av en omständig intern beslutsordning försämras möjligheterna att fritt konkurrera. Demokrati i partiorganisationen skulle medföra intern splittring, och oklarhet om vilken linje partiet egentligen företräder. Därför borde partierna inte vara internt demokratiska (M₂).

En annan representant för konkurrensdemokraternas kritik av partiintern demokrati är den brittiske partiforskaren Robert McKenzie. McKenzie menar med Schumpeter att elektoratets främsta uppgift i ett demokratiskt styrelseskick är att välja sina beslutsfattare, *inte* att delta i det politiska beslutsfattandet. Det viktiga är att väljarna kan utkräva ansvar av de valda. Den partiinterna demokratins krav på att partiledningen skall hållas ansvarig inför medlemmarna är ett brott mot denna demokratisyn, menar McKenzie. Lika felaktigt är det att låta parlamentsledamöterna bli föremål för krav och direktiv från de övriga partimedlemmarna. McKenzie betraktar kravet på demokratiska partiorganisationer som en anomali för den parlamentariska demokrätitraditionen. Han summerar:

[T]he primary function of the mass [party] organizations is to sustain competing teams of potential leaders [...] in order that the electorate as a whole may choose between them. All other functions (involving attempts by the mass organizations to influence the formulation of policy and the emergence of leaders within the parliamentary parties) are, and must remain, subsidiary. (McKenzie 1963: 642ff, cit 644.)

I detta argument adresseras en intressant aspekt av partiorganisationerna, nämligen att de har två avnämargrupper: dels medlemmarna, dels väljarna (Pierre 1986: 57). Vilken av dessa två grupper som partiledningen skall hållas ansvarig inför kan sägas vara kärnan i hela den normativa diskursen. För McKenzie är partiintern demokrati en styggelse, därför att det innebär att medlemmarna och inte väljarna premieras. Som stöd för detta åberopar han idén om den *parlamentariska ansvarskedjan*. Enligt denna är parlamentet ansvarigt inför väljarna, och regeringen inför parlamentet. Att därutöver kräva att ett partis parlamentsgrupp skall hållas ansvarig inför partimedlemmarna är således inte förenligt med demokratins principer, hävdar han (M₃).

Detta argument mot partiintern demokrati kompletterar McKenzie i ett senare inlägg med ytterligare ett. McKenzie hävdar att man med stort stöd i den empiriska partiforskningen kan hävda att det finns viktiga ideologiska skillnader mellan partiaktivister och den övriga väljarkåren. Partiaktivisterna tenderar alltid att vara mer radikala än partiets väljare, heter det.⁸ Om partierna skulle vara lyhörda för den interna opinionen, skulle de således inte uppfylla den representativa demokratins krav på *åsiktsöverensstämmelse* (M₄). Med detta

argument kan McKenzie åter hävda att partiintern demokrati är "incompatible with the workings of democratic government" (McKenzie 1982: 195).

McKenzies polemiska utfall mot förespråkarna för partiintern demokrati får nog betraktas som det mest emotionellt laddade i den här refererade debatten. En annan kritik sipprar dock fram ur annalerna, men i något mer modest form. Denna kritik har i princip samma schumpeterska härkomst, men argumentationslinjen är något annorlunda. Det är den av Robert Dahl initierade skolbildning som brukar kallas "pluralisterna" som avses. Ett karaktäristiskt drag för pluralisterna är att de vill tona ned partiernas betydelse för demokratins funktionsduglighet. Partiforskaren Leon Epstein får här fungera som den ledande representanten för detta synsätt. Epstein menar att partierna förvisso behövs, men att deras funktion i praktiken bör begränsas till "structuring the vote". Med detta avses att partiernas funktion endast bör vara att göra valprocessen praktiskt hanterbar genom att erbjuda elektoratet skilda alternativ (Wright 1971: 31ff). Med tanke på att pluralisternas syn på partier i huvudsak är modellerad av det amerikanska partisystemet, är denna uppfattning kanske föga oväntad. Det är dock viktigt att studera det argument som framförs för denna begränsning av partiernas verksamhetssfär. Argumentet tycks vara att partierna, om de vid sidan av valfunktionen inriktar sig på idéformulering och "policyskapande", inkräktar på intresseorganisationernas funktionsområde. Denna strikta funktionsuppdelning är en väsentlig komponent i pluralisternas demokratisyn. Slutsatsen blir att partiernas främsta funktion – valfunktionen – på intet sätt främjas av partiintern demokrati. Partiintern demokrati är "dysfunktionell" (Epstein 1967: 351ff).

Argumentet blir således att den funktion partiintern demokrati skulle tänkas fylla, dvs åsiktsartikulation och policyskapande, i stället bör omhändertas av intresseorganisationerna (och massmedierna). Annars rubbas funktionsuppdelningen i det av *pluralism* präglade samhället (M₅).

5 Till tvåfalt nytt försvar

Den ledande kritiken mot partiintern demokrati har därmed fått göra sig hörd. En intressant frågeställning är vad en "deltagardemokrat" – i polemik mot den konkurrensdemokratiska doktrinen – skulle kunna tänkas anföra till den parti-interna demokratins försvar. Om man sluter sig till det normativa postulatet att "demokrati är en styrelseform som förverkligas i samma utsträckning som folket deltar i den politiska beslutsprocessen" (Lewin 1970: 18), förefaller det högst rimligt att man också förespråkar ett högt medlemsdeltagande i den parti-interna beslutsprocessen. Av olika skäl har dock frågan om just den parti-interna demokratin inte tilldragit sig något större intresse från deltagardemokraternas sida (Ware 1977: 1f; se dock MacPherson 1977).

En argumentation för partiintern demokrati har emellertid företagits av Leif Lewin, i *Folket och eliterna*. Vid ett försök till precisering av sin så kallade "interaktiva" demokratimodell för Lewin ett resonemang om hur efterkrigstidens teknologiska landvinningar skall kunna användas för att "göra eliterna mera representativa för massan". Lewin menar att det bästa medlet för att för-

bättra detta "konsensus-uppbyggande" vore ökat folkligt deltagande i den politiska beslutsprocessen – "participation". Ett ökat folkligt deltagande i det högsta politiska beslutsfattandet, inom parlamentet, är dock ej att föredra. Detta beslutsfattande är nämligen förbehållet "eliten". "Massan skall", hävdar Lewin i stället, "yttra sig om hur deras *parti* skall agera". Lewin föreställer sig hur en sådan "moderniserad" partiintern beslutsprocess skulle kunna se ut:

Ett parti har att besluta om ett frågekomplex, t.ex. sin programutformning eller kandidat-nominering. Över en särskild TV-kanal förs en öppen debatt inom partiet. Partimedlemmarna har hela tiden möjlighet att från sina hem göra inlägg och ställa ledarna till svars med hjälp av telefoni. Alla medlemmar har rätt att delta i voteringen. (Lewin 1970: 237)

Lewin är således förespråkare av partiintern direktdemokrati, och hans argument kan formuleras som följer. Den partiinterna demokratin är nödvändig för att öka *participationen* i den politiska beslutsprocessen (F₄). Även för Lewin är detta argument härlett ur en föreställningsram om demokratin på makronivå: "Utan intern partidemokrati ... uppkommer heller inte någon demokrati i det nationella politiska systemet." (Lewin 1970: 236ff, cit 238.)

En särställning i debatten om partiernas interna styrelseform intar Alan Ware. I sin bok *The Logic of Party Democracy* presenterar han ett utförligt försvar för demokrati i partiorganisationer. Utgångspunkten för Wares resonemang är att den schumpeterska demokratimodellen rymmer en väsentlig felaktighet. Konkurrensdemokraterna härleder som bekant sin demokratisyn ur en analogi med företagsvärlden. Partierna tänkes fritt konkurrera om väljare, liksom företagen konkurrerar om kunder på den fria marknaden. Är väljarna inte nöjda med partiets "produkter", heter det med detta synsätt, erhåller partiet inga röster i följande val, och slås – liksom ett konkursföretag – ut från marknaden. Anmärkningsvärt är emellertid, menar Ware, att idén om "perfekt konkurrens" på väljarmarknaden ännu lever kvar hos konkurrensdemokraterna. Den marknad partierna agerar på karaktäriseras inte av perfekt konkurrens, menar han, utan snarare av den begränsade form av konkurrens som företag i oligopolställning upplever. Ware menar att denna oligopolställning får viktiga konsekvenser för partiernas beteende. Framför allt hotas de mycket sällan av "nya konkurrenter", dvs nya partier har svårt att bildas på väljarmarknaden. Detta får som följd att partierna i avsevärt mindre utsträckning än vad konkurrensdemokraterna hävdar behöver ta hänsyn till väljarnas åsikter och intressen. Föreställningen att förändringar i väljarkårens intressen skall ge utslag i form av motsvarande förändringar i partisystemets sammansättning är felaktig, menar Ware. Hans slutsats är således att konkurrensen mellan partier inte är ett tillräckligt villkor för demokratins förverkligande – de positiva verkningarna av denna konkurrens är nämligen kraftigt beskurna av partiernas oligopolställning (Ware 1979: 35ff).

Ware har emellertid bot för denna sjuka: partiintern demokrati. Vid det här laget visar det sig att Ware faller tillbaka på en skolbildning vi redan presenterat ovan som "responsible party government"-skolan, och att han delvis också återoppar den nämnda APSA-rapportens argument. Hur tänker sig då Ware att

partiintern demokrati skall avhjälpa de defekter han blottlagt i partisystemet? För det första bör påpekas att Ware, liksom APSA-rapporten, betonar ansvarsutkrävandet som det viktigaste i relationen mellan valda och väljare. Han förespråkar också ett brett medlemsdeltagande i partiernas utformning av sin politik. Argumentet är, ånyo med APSA-rapporten som förebild, att ansvarsutkrävande i relationen partiaktivister–ledare är ett nödvändigt komplement till ansvarsutkrävandet i förhållandet partier–väljare. I direkt motsats till McKenzie tillskrivs således partiaaktivisterna en viktig funktion i denna modell. De skall se till att partiernas "oligopolistiska" beteende hävs genom att tillförsäkra förnyelse av partipolitiken i samma takt som den socio-politiska verkligheten omformas (Ware 1979: 71ff).

Den ofullständiga och "odemokratiska" konkurrensen partierna *emellan* skall alltså kompletteras med ett starkt medlemsdeltagande *inom* partierna i formuleringen av partipolitiken. Ware preciserar detta förhållande, med Hirschmans kända terminologi, som att "exit"-alternativet för väljarna därmed kompletteras med "voice"-alternativet:

The argument that is being presented here is that parties that provided for real control over policy goals by their activists would come to have a leadership that took account of new conflicts ... In terms of Hirschmans analysis, party democracy would provide a "voice" mechanism, to complement the "exit" alternative already available to voters, an alternative that by itself does not function effectively under oligopoly. (Ware 1979: 78.)

Ware menar att de nödvändiga reformerna för att tillförsäkra partiintern demokrati bäst genomförs genom lagstiftning. Han tar sålunda explicit avstånd från den gängse synen på partier som ideella föreningar undantagna offentlighetsreglering. Ware tänker sig att partiernas oligopolställning på så sätt skulle kunna hävas: "control of these oligopolists might be achieved through state regulation of their procedures of self-governmnet".⁹ Detta är en fundamental tanke i Wares partifilosofi. Ett slags statlig reglering av en annars icke till fullo fungerande partimarknad är demokratis enda räddning (Ware 1979: 173).

Som redan nämnts baserar Ware i väsentlig grad sin analys på APSA-rapportens idéer. Den intressanta innovationen är bemötandet av den konkurrensdemokratiska doktrinen. Ware tar dock inte avstånd från dess grundtanke, han kritiserar bara dess brister och föreslår reformer för dess fulländande. Det bör påpekas att Ware baserar sitt resonemang på ett två-partisystem av exempelvis amerikansk modell. Tar man även flerpartisystem i beaktande faller delvis hans idé om partiernas "oligopolställning". Sannolikheten för att en väljare skall kunna identifiera sig med något partis budskap borde ju öka för varje parti som finns (Möller 1986: 158). Men oavsett detta kan en kärna i Wares argumentation ändå betraktas som bäraktig. Det är idén om att väljarnas val mellan partier, "exit"-mekanismen, inte är tillräckligt för att demokratin skall kunna fungera. Det krävs även en fungerande "voice"-mekanism. Därför måste möjligheter till intern *intresseartikulation* ges de aktiva partimedlemmarna (F₅).

6 Sammanfattning och diskussion

De normativa ståndpunkterna i frågan om politiska partiers interna styrelse-skick har tudelats i linjerna *för* och *mot* partiintern demokrati. Argumenten som har åberopats kan sammanfattas i följande figur:

Argument	Ståndpunkter	
	För (F)	Mot (M)
	1. Demokratisk fostran	1. Effektivitet
	2. Ansvarsutkrävande	2. Konkurrens
	3. Legitimitet	3. Ansvarskedjan
	4. Participation	4. Åsiktsrepresentativitet
	5. Intresseartikulation	5. Pluralism

Figur 1. Argumenten för och mot partiintern demokrati.

Hur är egentligen denna normativa argumentation uppbyggd? För att besvara denna fråga låter jag företrädarna för de olika ståndpunkterna träda tillbaka, och fokuserar i stället på själva argumenten.

Varje argument är härlett ur en viss föreställning om vad ett "demokratiskt styrelseskick" är. Samtliga åberopar ytterst "demokratin" för att rättfärdiga sin ståndpunkt. Att demokrati är något önskvärt betraktas som ett slags grundpremiss som inte ens behöver argumenteras för. Men som framgår i tablan ovan är det i själva verket väldigt olika aspekter av "demokrati" som åberopas. Vi kan uttrycka det som att varje argument utpekar ett speciellt kriterium som måste gälla för att "demokrati" ska gälla. Jag kallar fortsättningsvis dessa "kriterier" för *demokratinormer* (jfr Sjöblom 1988). Argumentationen är därmed uppbyggd i två led. Det första ledet består i premissen att demokratinorm x är ett nödvändigt villkor för att "demokrati" skall kunna gälla. Detta är en värdepremiss som egentligen inte har något med partiintern demokrati att göra. Det är först i det andra ledet av argumentationen som detta begrepp införs. Det andra ledet består i någondera av premisserna "om partiintern demokrati, så x " eller "om partiintern demokrati, så *inte* x ". Det andra ledet av argumentationen är således en deskriptiv premiss om förhållandet mellan partiintern demokrati och den åberopade demokratinormen. Utifrån denna faktapremiss kan sedan någondera av de två slutsatserna "alltså är partiintern demokrati önskvärt" eller "alltså är partiintern demokrati inte önskvärt" dras.

Det förtjänar att påpekas att ingen av de olika argumentationslinjerna på ett tillfredsställande sätt klargör båda dessa led i argumentens struktur. Demokrati-teoretikerna tenderar att ställa värdepremisserna i fokus, och lyckas därför aldrig riktigt klargöra kopplingen till den partiinterna demokratin. Partiforskarna i sin tur uppehåller sig främst vid de deskriptiva premisserna, och skriver bara indirekt om de värdepremisser som ligger till grund för deras slutsatser. Ofta drar de normativa slutsatser om "börat" från sina observationer av "varat".

Det är svårt att ge en fullödig beskrivning av de olika demokratisyner som ligger till grund för de två argumentationslinjerna. Men något skall kanske

ändå sägas om skillnaden i demokratisyn mellan de två ståndpunkterna. En viktig skiljelinje tycks vara mellan att se demokrati som ett system- eller som ett individrelaterat begrepp. Ståndpunkten *mot* partiintern demokrati är härledd ur föreställningen att demokrati inte står att finna i strukturer utan i interaktionen mellan dessa. Demokratier vilar på sina organisationer, men det finns inget skäl att hävda att dessa demokratins stöttepelare i sig bör vara demokratiska – så ungefär lyder resonemanget. Något annorlunda uttryckt kan det hävdas att demokrati, med detta synsätt, är något som bara kan existera på *systemnivå*. Ståndpunkten *för* partiintern demokrati tycks dock vara härledd ur en annan demokratisyn, som gör anspråk på en betydligt anrikare tradition. Den kan rentav kallas ”den klassiska demokratidoktrinen”. Denna doktrin fokuserar inte på samma sätt till systemnivån, utan inskräper i stället vikten av *individens* plats i detta system. Individnivån blir det centrala, och värden som personlighetsutveckling och medborgerlig allmänanda sätts i första rummet. Att bara söka demokratin i interaktioner och på systemnivå är, heter det med detta motsatta synsätt, att överge demokratins egentliga kärna (Lewin 1970: 185ff).

Vi står således inför ett fundamentalt normativt spörsmål om demokratibegreppet. Det är inte min uppgift här att argumentera för någon av dessa demokratidoktriner. Jag skulle i stället vilja lägga detta normativa spörsmål åt sidan en stund, för att diskutera frågan i anslutning till vårt eget styrelseskick. Om vi antar att vårt parlamentariska system är det mest önskvärda, hur skall vi se på frågan om partiintern demokrati?

Denna frågeställning kan belysas genom att partierna betraktas utifrån Gunnar Sjöbloms rationalistiska perspektiv. Partiernas beteende betraktas då som målinriktat. Enligt Sjöbloms modell har partierna olika sorters mål som de strävar efter att uppfylla. Dels sakorienterade, ideologiska mål, dels strategiska. De strategiska målen kopplar Sjöblom till partiernas agerande på tre olika ”arenor”: väljararenan, den parlamentariska, och den interna arenan. Partiernas strategiska mål på dessa tre arenor stipuleras som ”röstmaximering”, ”maximering av inflytandet över parlamentet”, och ”maximering av den interna partisammanhållningen” (Sjöblom 1968: 73f).

Frågan som nu kan ställas blir då i vilken mån ”partiintern demokrati” förbättrar eller försämrar möjligheterna till uppfyllelse av partiernas olika mål. Jag väljer att bortse från det sakorienterade målet, och koncentrerar i stället diskussionen till de strategiska målen på de tre arenorna. Om vi börjar med den parlamentariska arenan, förefaller det vara rimligt att i första hand se partiintern demokrati som ett hinder för måluppfyllelse. När tiden är knapp och realpolitiska hänsyn ställs i första rummet, krävs partiledningar som kan fatta snabba beslut. Det säger sig själv att partiinternt demokratiska beslutsprocesser lämpar sig illa vid exempelvis förhandlingsuppgörelser med andra partier (jfr Gustafsson 1980: 163f). Detta skulle dock kunna problematiseras. Om den politik ledningen vill driva igenom inte är förankrad bland medlemmarna, kan det tänkas att andra partier blir tveksamma till uppgörelser med detta parti. På det hela taget kan man dock säga att partiintern demokrati i första hand är ett hinder på den parlamentariska arenan.

Om väljararenan kan hävdas något liknande. För att maximera partiets röster krävs stor handlingsfrihet för partiledningen. Ett omfattande medlemsinflytande torde således i huvudsak utgöra ett problem för måluppfyllelsen på väljararenan. Undantag kan dock finnas även här. Att ett parti bundits av sin partikongress kan till exempel ibland för väljarna ses som en garanti för att ett visst beslut skall genomföras. I dylika fall kan demokratin i partiorganisationer bidra till röstmaximeringen. Sammantaget kan vi dock sluta oss till att partiintern demokrati inte främjar måluppfyllelse på väljararenan.

Hur är då förhållandet mellan partiintern demokrati och målet på den interna arenan, "största möjliga partisammanhållning"? Det förefaller enligt min mening vara ett rimligt antagande att partiinternt demokratiska beslutsprocesser skulle motverka snarare än uppmuntra intern splittring (jfr M_2 ovan). En partiorganisation där möjlighet till diskussion och debatt föreligger erbjuder rimligen goda möjligheter att fånga upp internt missnöje och lösa interna konflikter (Pierre 1986: 27). Helt självklart är emellertid inte sambandet mellan partiintern demokrati och god sammanhållning. Det kan väl tänkas förekomma situationer då medlemmar och aktivister väntar sig ledarskap. I dessa lägen kan en stark partiledning som åsidosätter den demokratiska beslutsprocessen en smula bli den interna sammanhållningens räddning. I huvudsak får dock den partiintern demokratin betraktas som positiv för måluppfyllelse på den interna arenan.

Slutsatsen av detta resonemang måste bli en differentierad syn på den parti-interna demokratins förmenta effekter. Den parti-interna demokratin försämrar i huvudsak måluppfyllelsen på väljararenan och den parlamentariska arenan, men förbättrar måluppfyllelsen internt. Om man med det rationalistiska tanke-sättet ser till partiets totala nyttofunktion, dvs summan av den erhållna nyttan på samtliga arenor, blir den parti-interna demokratins bidrag till denna summa således både positiv och negativ. Den parti-interna demokratins dilemmatiska karaktär uppstår för partierna ur en inbyggd målkonflikt (jfr Panebianco 1988: 15, 280 n.56; jfr Bäck – Möller 1992: 263f).

En grundläggande fråga har emellertid hittills utelämnats. Vad menar vi egentligen då vi talar om "partiintern demokrati"? Det framkommer tydligt vid en genomgång av den här refererade diskursen att olika debattörer menar litet olika saker med det parti-interna demokratibegreppet. Michels menade direktdemokrati. Ingen av de övriga ifrågasätter öppet denna användning, men ingen problematiserar den heller. Emellanåt tunnns "direktdemokratin" ut till oigenkännlighet. För Giovanni Sartori, författaren till ett av den moderna partiforskningens standardverk, får denna begreppsglidning långtgående konsekvenser. Han väljer att förbise hela den av Michels initierade problemställningen kring den parti-interna demokratin. "Given the variety of yardsticks by which 'democracy' can be assessed, the problem posed by Michels is likely to remain an endlessly debated issue", menar Sartori (1976: 71; jfr Koelble 1989: 214; Koelble 1991: 126).

Skall vi godta denna slutsats? Kan inget bättre sägas om begreppet "parti-intern demokrati" än att det är omtvistat? Skall vi därför välja att förbise den normativa frågeställning som legat till grund för den här återgivna diskursen?

Jag anser inte det. Men *begreppet* måste underkastas närmare granskning. Detta är ämnet för nästa kapitel.

III DEN BEGREPPSLIGA DISKURSEN

The concept of intraparty democracy is very much in the "eye of the beholder".

Thomas Koelble

1 Utgångspunkter för analys

Demokrati är ett begrepp iklätt en aura av bedräglig lätthet. Vid första anblicken förefaller den demokratiska principen mycket enkel. Vid närmare betraktelse kan dock ett nät av olösta knutar och tvetydigheter skönjas. Det partiinterna demokratibegreppet är långt ifrån lika omskrivet som dess motsvarighet på makronivå. Men även detta mikrobegrepp kan nog sägas vara smittat av samma betydelseförvirrande åkomma som sitt moderbegrepp. På samma sätt som den etymologiska betydelsen "folkstyre" konnoterar stor mångtydighet, kan den motsvarande betydelsen "medlemsstyre" tolkas på flera olika sätt. En antydan härom såg vi redan i föregående kapitel. Begreppsbruket var oklart och problematiserades knappast i den normativa diskursens inlägg. Det är därför nu dags för en mer inträngande begreppsanalys av den partiinterna demokratin.

På motsvarande sätt som i föregående kapitel kan vi kalla denna begreppsanalys en diskurs – den begreppsliga diskursen. Ett samtal om olika definitioner av begreppet partiintern demokrati skall rekonstrueras. Jag kommer att närma mig begreppet från två håll. För det första från tidigare definitioner; på vissa punkter kan dessa kommenteras och kritiseras. För det andra via ett analogitänkande med begreppets motsvarighet på makronivå, där jag så att säga "lånar" från makrodiskursen om demokratibegreppet för att bidra till mikrodiskursen. En underliggande frågeställning blir därmed huruvida demokratibegreppen på dessa två nivåer egentligen är jämförbara. Denna fråga finns anledning att återkomma till i kapitlets avslutande del.

Tre varianter av begreppet kommer att prövas. För det första att partiintern demokrati kan likställas med någon form av "partiinterna fri- och rättigheter"; för det andra den "direktdemokratiska" varianten; och för det tredje att begreppet kan ses som någon form av "representativ" demokrati. Argument kommer att redovisas som talar för den tredje varianten, men samtidigt kommer det att påpekas att inte heller denna är problemfri. Att på detta sätt argumentera för en viss betydelse före de andra är ingen oskyldigt "neutral" uppgift. Då jag hävdar att vi med partiintern demokrati bör avse någon form av "representativt" partiinternt styrelseskick, får detta givetvis normativa implikationer. Bäraktigheten i min ståndpunkt får således prövas mot de argument som framförs.

Men är det inte upp till var och en att själva använda den betydelse de önskar? Hur kan jag argumentera för att en viss användning av begreppet är bättre än

andra? Mitt svar på denna fråga följer av ett visst sätt att se på begrepp och deras funktion. Den brittiske filosofen och statsvetaren Peter Morriss har i en inträngande analys av maktbegreppet redogjort för detta synsätt. Så här skriver Morriss om sitt eget tillvägagångssätt: "My approach stems from the belief that concepts are like tools, that we use them to do certain jobs, and that we need to choose the concepts that are as suitable as possible for the job we intend them to do." (Morriss 1987: 205.) Med Morriss bör vi därför fråga oss: varför använder vi begreppet partiintern demokrati? Vilket syfte vill vi att det skall fylla? Jag kommer att utgå från att begreppet partiintern demokrati bör fungera som ett analysredskap, med vilket vi vill kunna jämföra olika partiorganisationer med varandra. På samma sätt som makrobegreppet används för att kunna beskriva och förklara skillnader mellan "graden av demokrati" i olika länder (Hadenius 1992), är mikrobegreppet ett verktyg i den jämförande analysen mellan olika partiorganisationer. Det är med detta "begreppssyfte" för ögonen som jag i detta kapitel kommer att kunna argumentera för att en viss användning av begreppet är bättre än andra.

En ambition med begreppsanalysen är således att söka närma det partiinterna demokratibegreppet den praktiska verkligheten. Därmed har även en viktig avgränsning för den följande analysen gjorts. Begreppet inskränks till att enbart gälla för ett parlamentariskt statskick med flerpartisystem. Närmare bestämt är det den svenska partiverkligheten jag kommer att ha för ögonen. Detta får givetvis implikationer för vilket begrepp som förordas. Det är också poängen.

2 Partiinterna fri- och rättigheter

En betydelsesfär som det partiinterna demokratibegreppet ibland tycks avse är förekomsten av olika "demokratiska fri- och rättigheter" inom partiorganisationen. Tanken bakom denna begreppsanvändning tycks vara att partier som tillåter stora mått av intern debatt och kritik, och som fritt låter sina medlemmar organisera sig i olika undergrupperingar och fraktioner, skulle vara mer "demokratiska" än partier där så inte är fallet. Med ett mer konstitutionellt språkbruk skulle vi kunna kalla dessa rättigheter "intern yttrandefrihet" och "intern föreningsfrihet" (givetvis skulle andra typer kunna tas som exempel). Är det en rimlig bestämning av begreppet att likställa "partiintern demokrati" med förekomsten av dessa fri- och rättigheter?

Jag vill hävda att så inte är fallet. Vad gäller *intern yttrandefrihet* bör det först påpekas att en jämförelse mellan förekomsten av yttrandefrihet i det politiska systemet överhuvud, och förekomsten av detsamma i partiorganisationer, knappast är hållbar. Till grund för den bristande jämförbarheten ligger de diametralt olika förutsättningarna för medlemsskap på dessa två systemnivåer. Medlemsskapet i det politiska systemet – med andra ord medborgarskapet – är en (i första hand) enligt födslorätt garanterad egenskap. Man "väljer" som regel inte vilket politiskt system man skall tillhöra, även om möjligheten därtill existerar (åtminstone i teorin). Det motsatta gäller för medlemsskapet i ett politiskt parti: det är frivilligt. Med det frivilliga medlemsskapet följer en

annan grundläggande rättighet: möjligheten att när som helst begära utträde. Denna möjlighet är betydligt mer beskuren vad gäller medborgarskapet. Dessutom sker anslutningen till ett politiskt parti rimligen på basis av något slags identifiering med de värderingar partiet förespråkar. Ett parti kan givetvis ha högt i tak, men det ligger snarast i dess existensberättigande att förespråka vissa saker och inte andra. Förekomsten av intern kritik, av debatt och diskussion, kan givetvis betraktas som friskhetstecken ur ett interndemokratiskt perspektiv. Men avsaknaden av detsamma kan inte föranleda den motsatta slutsatsen. Hög konsensus inom partiet, med föga intern debatt som följd, behöver ju definitivt inte vara tecken på auktoritärt styre.

Ett snarlikt betraktelsesätt måste anläggas även då *intern organisationsfrihet* diskuteras. Förekomsten av såväl officiella som inofficiella partigrupperingar och underfraktioner kan på intet sätt sägas tyda på en mer "demokratisk" partiorganisation. På samma sätt som för yttrandefriheten gäller att åsiktspridning – eller full åsiktsfrihet för att dra resonemanget till sin spets – utgör ett olämpligt kriterium att bedöma organisationsdemokrati. Partiet är ju rimligen bildat för att förverkliga vissa idéer och de som inte ansluter sig till dessa har full frihet att dra sig ur.

De här stipulerade rättigheterna måste således förkastas som indikatorer på förekomsten av partiintern demokrati. I stället kan de betraktas som nödvändiga – men definitivt inte tillräckliga – villkor för att någon partiintern demokrati skall kunna förekomma. Total avsaknad av interna debattfora och organisationsmöjligheter måste nästan betraktas som oförenligt även med det mest minimala demokratideal. Begreppsdefinitionen måste dock sökas på annat håll.

3 Direkt partiintern demokrati

Idén om den "direkta demokratin" brukar vanligen återföras till den franske upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseau. I sin bok "Om samhällsfördraget" från 1762 förespråkar Rousseau som bekant ett styrelseskick där samtliga medborgare deltar i det politiska beslutsfattandet. Några valda representanter får inte förekomma, annat än för verkställandet av folkmajoritetens beslut. Rousseau kallade själv inte detta ideala styrelseskick för en "demokrati", men den livaktiga idén om *direktdemokratin* har än idag Rousseau som främsta inspirationskälla.

Hur kan denna demokratidefinition preciseras för att bli tillämplig på våra partiorganisationer? För det första bör en distinktion göras mellan vad som brukar kallas "substantiella" och "proceduriella" demokratidefinitioner. Det är brukligt att numera begränsa demokratibegreppet till den senare kategorin (Pennock 1979: 6ff). Denna avgränsning torde vara än viktigare för politiska partier. Att mäta graden av demokrati i partiorganisationer utifrån innehållet i de beslut som fattas låter sig knappast göras. För att fånga den direktdemokratiska idén inom partiorganisationerna liknas de således vid ett *beslutssystem* där samtliga medlemmar deltar i beslutsprocessen.

För att precisera denna definition närmare skulle man kunna ange några kriterier som den interna beslutsprocessen måste tillgodose för att partiintern de-

mokrati skall gälla. Till hjälp skulle vi exempelvis kunna ta Robert Dahls fem "criteria for a democratic process". De två första kallar Dahl "Effective Participation", och "Voting Equality at the Decisive Stage". Det första kriteriet motiveras av att det tillförsäkrar varje individ möjligheten att under hela beslutsprocessen fritt få uttrycka sina åsikter. Det senare kriteriet är likvärdigt med det demokratiska ideal som fångas av slagordet "en man, en röst". Det tredje kriteriet kallar Dahl "Enlightened Understanding". Han motiverar detta kriterium med att en demokratisk beslutsprocess inte bara bör utvärderas efter de inblandade individernas deltagande och lika rösträtt, utan även efter deras möjligheter att förstå och utvärdera konsekvenserna av olika beslut. Det fjärde kriteriet kallar han "Control of the Agenda". Härmed avses de i beslutsproceduren deltagande individernas rätt att besluta om, och i så fall hur, en viss fråga överhuvud taget skall bli föremål för beslut (Dahl 1989: 106ff). Dahl har även ett femte kriterium: "inklusionskriteriet". Detta bestämmer vilka som skall ha rätt att delta i beslutsprocessen (Dahl 1989: 119ff). I fallet med partiorganisationerna kan detta helt enkelt definieras som "samtliga medlemmar". Vi såg förvisso i föregående kapitel att medlemsbegreppet i till exempel USA inte är oproblemiskt. I Sverige kan vi dock tämligen enkelt definiera medlemmarna som "de, som betalar medlemsavgift till partiet" (Pierre 1986: 31).

Om samtliga dessa kriterier är uppfyllda har vi således en modell av den "perfekta" direktdemokratiska partiorganisationen. Vi skulle kanske, liksom Rousseau, kunna tillåta någon form av exekutivt organ som skulle verkställa besluten, utan att därför bryta mot idealbilden. Detta är emellertid ointressant här. Frågan är om vi funnit en definition av vårt partiinternas begrepp som är användbar. Har vi med detta begrepp fått ett analysinstrument som möjliggör jämförelse av "graden av partiintern demokrati" mellan partiorganisationerna?

Knappast. Dahls kriterier kräver så mycket av den partiinternas beslutsprocessen att samtliga politiska partier skulle få klassificeras som hopplöst odemokratiska. Som följd av att partierna sällan erhåller egen majoritet i riksdagen, måste de ofta förhandla och kompromissa med varandra. Skall partierna vid dessa förhandlingar samla alla sina medlemmar och vid varje steg i förhandlingsprocessen avhöra samtligas synpunkter? Det säger sig själv att strategiskt agerande av sådan art skulle bli omöjligt.

Det kan kanske invändas att kravet på att samtliga beslut skall underkastas direktdemokratis kriterier är för starkt. Kravet på en fullständigt demokratisk beslutsprocess kanske bara bör ställas då partiet beslutar om sakfrågor och kandidatnomineringar.¹⁰ Detta skulle dock inte göra saken bättre. Partierna är komplexa organisationer. Deras arbetsformer kräver väl utvecklad arbetsfördelning och snabbhet i beslutsfattandet. Alla kan helt enkelt inte vara med och bestämma om allting. Poängen är således att partiorganisationerna lika litet som en nationalstat lämpar sig för utövandet av direkt demokrati. Av denna anledning är partierna i själva verket, liksom sina makrodemokratiska motsvarigheter, uppbyggda som *representativa* organisationer (Albinsson 1986: 175). Partiorganisationens högsta beslutande organ, kongressen, kan sägas äga sin motsvarighet i nationens riksdag, partistyrelsen och den högsta partiledningen i regeringen osv.

Frågan är således vad vi skall låta detta faktum få för konsekvenser för begreppet partiintern demokrati. Dahls kriterier är tänkta att fungera som ett slags idealtyp utifrån vilken graden av demokrati i en viss samfällighet kan mätas mot graden av demokrati i en annan. Men vi ser att de inte skulle fylla denna funktion vid en studie av partiorganisationerna. Skall vi kanske av den anledningen inte studera partiernas interna "demokrati", utan använda en annan term? Vi skulle till exempel, återigen med Dahl som förebild, kunna ta begreppet "polyarki" i bruk för att deskriptivt kunna särskilja partiorganisationer som inte är "oligarkiska". Begreppet partiintern demokrati skulle därvid kunna betraktas som ett normativt ideal som partiorganisationen borde sträva mot – men som den aldrig skulle kunna uppnå. Frågan är dock vad som egentligen skulle vinnas på ett dylikt termbyte. Ordet "demokrati" är så fast rotat i vårt språkbruk att det förefaller vara en självbesegrande strategi att försöka ersätta det med ett annat (Hadenius 1992: 7). Detta må gälla makrodemokratin i synnerhet, men det får nog betraktas som ett faktum också vad beträffar demokratin som styrelseform i allmänhet – således även inom politiska partier.

Slutsatsen måste således bli att termen behålls. Men vi måste söka precisera dess begreppsliga innebörd på något annat sätt. Återigen kan vi vända oss till den makroteoretiska demokratidiskursen. Då vi i dagens moderna samhälle talar om "demokrati" som styrelseform, menar vi något i grunden annorlunda än vad ordets instiftare, grekerna, avsåg. Detta ställer oss inför frågan: Skall den "klassiska" demokratiformen kvarstå som idealet, trots att det aldrig kan uppnås i verkligheten? Eller skall ett nytt, "mer realistiskt", demokratiideal formuleras, mot vilket det verkligen är möjligt att pröva partiorganisationerna?

4 Representativ partiintern demokrati

Frågan var givetvis retorisk. Om det partiinterna demokratibegreppet skall vara användbart måste det ges innebörden av ett *representativt* styrelseskick. Men problemet gäller nu hur denna representativa demokrati skall bestämmas. Vilka kriterier skall vi ta till för att avgöra om en viss partiorganisation är mer eller mindre "representativt demokratisk" än en annan?

Detta är en svår fråga. Jag skall här bara skissera några tänkbara svar. Det första utgår från den nyformulering av den "klassiska" demokratidoktrinen Joseph Schumpeter företog. Schumpeter vände sig explicit emot den demokratism som förfäktade att styrelseskickets primära mål var att låta folket direkt bestämma i de politiska sakfrågorna. I den representativa demokratin, menade Schumpeter, borde något annat ställas i fokus: valet av representanter. I stället för att premiera folkets delaktighet i det faktiska beslutsfattandet i sakfrågorna, ville Schumpeter sätta deras val av representanter, som kunde sköta detta beslutsfattande, i främsta rummet. Schumpeter tänkte sig att detta skulle kunna realiseras genom *konkurrens* mellan flera aspirerande "ledare", eller "eliter", vilka tävlar om folkets röster (Schumpeter 1947: 269ff; jfr Sartori 1987: 152ff). Lätt modifierad lyder Schumpeters demokratidefinition således: "demokrati är en styrelseform varigenom eliter får politisk bestämmanderätt genom konkurrens om folkets röster" (Lewin 1970: 20).

Även om Schumpeters demokratimodell kan te sig teoretiskt tilltalande, har det emellertid visat sig föreligga stora metodiska svårigheter för den empiriskt inriktade statsvetenskapliga forskningen att arbeta utifrån denna modell. Problemet har främst uppstått vid försöken att operationalisera begreppet "konkurrens". Man har till och med fått konstatera ett misslyckande när det gällde att fastställa om politiken verkligen styrdes av "konkurrerande eliter", såsom borde ske enligt definitionen, eller om styrelsefunktionen i själva verket fylldes av bara *en* "homogen maktelit". De som ville hålla fast vid den schumpeterska grundtanken utvecklade dock en närstående modell för att kunna fastställa huruvida ett politiskt system var demokratiskt eller inte. Då Schumpeter tänkt sig att konkurrensen mellan eliterna skulle tvinga dem att bli representativa för folket, övervanns de metodiska svårigheterna nu genom att man i stället började mäta denna representativitet, eller *åsiktsöverensstämmelse*, väljare och valda emellan (Lewin 1977: 33).

Tillämpat på partiorganisationen skulle vår nyformulering av begreppet partiintern demokrati således kunna lyda: *Partiintern demokrati förverkligas i samma utsträckning som det råder åsiktsöverensstämmelse mellan partiets ledning och dess medlemmar*. Denna definition kan dock problematiseras. För det första tillstöter problemet att avgöra vilka som skall klassas som partiets "ledning". Mer eller mindre viktiga principiella beslut fattas till exempel inte bara av partistyrelsen, utan även av partikongressen. Denna är således i sig ett "representativt ledningsorgan" i förhållande till partiorganisationen som helhet. Åsiktsöverensstämmelsen borde således undersökas även mellan kongressledamöterna och de övriga partimedlemmarna. En "flerskiktad" modell över åsiktsöverensstämmelsen inom partiorganisationen måste således tillämpas.¹¹ Men om man då finner att åsiktsöverensstämmelsen varierar inom organisationen, var skall den betraktas som viktigast? Mellan ledningen och kongressledamöterna? Mellan ledningen och samtliga medlemmar? Vilken länk i det interna representativa systemet är den mest väsentliga? Modellen ger inga enkla svar på dessa frågor.

Det största problemet med den här stipulerade nydefinitionen är emellertid själva begreppet "åsiktsöverensstämmelse". Jag skall här i korthet problematisera det utifrån två utgångspunkter. Den första kan betraktas som en praktiskt empirisk, den andra är en teoretisk invändning. Det empiriska problemet är helt enkelt frågan om det överhuvud taget är möjligt att göra några mätningar av åsiktsöverensstämmelse. Det finns givetvis alltid några frågor där medlemmar och ledning har samma åsikt, och samtidigt andra där deras uppfattningar går isär. När man undersöker åsiktsöverensstämmelse är det därför nödvändigt att välja ut ett antal frågor att studera. Vanligtvis väljer man då så kallade "principfrågor" som anses ha störst inverkan på ledningens beslut i allmänhet. Problemet består i att avgöra vilka frågor som skall betraktas som "principfrågor". Det kan tyckas att fältet här är fritt för forskaren att välja vissa specifika frågor, och att, sedan han valt att operationalisera dessa på ett visst sätt, se till att han får de svar han önskar. Det kan således hävdas att mätningar av åsiktsöverensstämmelse blir manipulerbara, och deras resultat godtyckliga (Tännsjö 1979: 27).

Ett annat praktiskt problem vid mätningar av åsiktsrepresentativitet utgör tidsdimensionen. Ofta företas mätningen av åsiktsöverensstämmelse vid ett enda tillfälle. Härvid missas dock en viktig aspekt av representationstanken, nämligen att ledarna i många fall "går före" i åsiktsbildningen, och att väljarna/medlemmarna släpar efter. Det motsatta förhållandet kan givetvis också tänkas, men den springande punkten är att åsiktsöverensstämmelsen måste ses som utbredd i tiden (Westerståhl 1985: 28f). Följdfrågan blir: hur lång tidsförskjutning kan accepteras? Är det acceptabelt om partiledningen fattar ett beslut i en fråga, på tvärs mot medlemsopinionen, men att denna opinion sedan vänder till de ledandes fördel? Finns det inte risk för att mätningen av "åsiktsöverensstämmelsen" då bara mäter medlemmarnas lojalitet mot sina ledare, eller i värsta fall deras acceptering av fullbordat faktum?

Denna empiriska problematik kan kompletteras med en teoretiskt invändning. Att göra en mätning av åsiktsöverensstämmelsen två grupper emellan förutsätter (per definition) förekomsten av åsikter. Med ett annat uttryckssätt kan vi säga att denna syn på representation förutsätter förekomsten av en "folkvilja". Till grund för kritiken av åsiktsöverensstämmelsemodellen ligger emellertid en betydande skepcis mot själva begreppet "folkvilja". Om "folkviljan" förutsätts, blir det representanternas uppgift att i så hög grad som möjligt "spegla" denna. Men den intressanta frågan måste väl i så fall vara hur "folkviljan" uppstår. Att bara förutsätta att den "framträder av sig själv" kan liknas vid det kunskapsteoretiska misstaget att tro, att det vi vet om "verkligheten" är oberoende av den "metod" vi undersöker den med. För att få "folkviljan" till svar måste någon ställa frågor. Svaret är inte oavhängigt dessa frågor (Petersson 1987: 143f). Åsiktsöverensstämmelsesynen lämnar således inget till övers för opinionsbildningens roll i samhället – eller inom partiorganisationerna.

Utifrån denna kritik av synen på representation som "åsiktsöverensstämmelse" kan en annan demokratimodell formuleras. Denna vill i stället lägga tonvikten vid något annat i relationen mellan väljare och valda: *ansvarsutkrävandet*. Det är således fortfarande en representativ demokrati det rör sig om, men den nya definitionen förutsätter ingen hypotetisk "folkvilja". Definitionen lyder i stället: "Demokratin förverkligas i den mån medborgarna förmår utkräva ansvar av de politiska styresmännen." (Petersson 1987: 148.) Applicerad på partiorganisationen blir den: *Partiintern demokrati förverkligas i samma utsträckning som medlemmarna förmår utkräva ansvar av partiledningen*.

För att precisera denna definition bättre bör frågan ställas vad som skall avses med "ansvar", och hur detta ansvar skall kunna "utkrävas". Den första frågan tycks vara förhållandevis enkel att besvara: "Att någon är ansvarig för en handling innebär att denne får ta konsekvenserna för utfallet: positiva sanktioner om resultatet blir det önskade, negativa om utfallet är icke önskat." (Petersson 1987: 151; jfr engelskans "accountability", se tex Pennock 1979: 266ff.) Vilka kan då dessa sanktioner vara? Vad som vanligen avses i det representativa styrelseskicket är medlemmarnas möjligheter att rösta ned sina valda ledare. Har ledarna inte fungerat på ett för partimedlemmarna tillfredsställande sätt avsätts de; annars kan de få verka en mandatperiod till. I stället för att fokusera

vid medlemmarnas direkta eller indirekta inflytande över partibesluten, betonar denna demokratisyn således medlemmarnas kontroll över valet av ledare.

Ett viktigt problem med detta synsätt är dock att kopplingen mellan den som besitter makt, och den som hålls "ansvarig" för maktutövandet, inte är logiskt nödvändig. Makt och ansvar behöver inte sammanfalla. "För att ansvarsprincipen inte skall bli en tom formel", heter det därför,

krävs effektiva metoder för att kunna få till stånd en reell kontroll. Uppdragsgivarna, medborgarna, medlemmarna styr inte själva, men skall genom olika institutionella arrangemang tillförsäkras en effektiv kontroll över det fåtal som styr. För att apostrofera den berömda maximen från kungamaktens Frankrike: "Il n'administre pas, ne gouverne pas, il règne". Att härska utan att styra. Under monarkin gällde uttalandet konungen; under demokratin kan det sägas gälla om folket. (Petersson 1987: 150ff, cit 153f.)

Vilka skulle då dessa "effektiva metoder" och "institutionella arrangemang" kunna tänkas vara? Rent *formellt* kan det partiinterna ansvarsutkrävandet kanske te sig oproblematiskt. Stadgarna reglerar vanligen ansvarsförhållandet mellan styrelse och kongress, samt kongressledamöternas relation till medlemmarna. Ansvarigheten tänkes således utkrävas genom val. Då det organ som blir föremål för granskning inte finns åtnjuta de väljandes förtroende, återtas mandatet att fatta beslut i dessas namn. Ansvarsfrihet beviljas då de väljande tvärtom är nöjda med de valdas agerande. Ansvarigheten regleras genom partimedlemmarnas möjligheter att återta partiledningens mandat.

Medlemmarnas ansvarsutkrävande skulle således kunna uppnås genom *konkurrens* mellan olika partieliter om medlemmarnas stöd. Vi är därmed åter hos den schumpeterska betoningen av konkurrerande eliter som en nödvändig förutsättning för demokrati. Man skulle kunna tänka sig ett slags partisystem inom partiet, med olika organisationsfraktioner som i regelbundna val tävlade om platserna i partiets styrande organ.¹² Men samma praktiskt empiriska problematik skulle då återigen infinna sig: hur operationalisera begreppet konkurrens? Hur ska man fastställa om medlemmarnas beviljande av ansvarsfrihet är grundat i ett faktiskt godkännande av och förtroende för de valda, och inte i ett resignerat accepterande av faktum – som följd av brist på alternativ till ledarskapet?

Fokuseringen vid just ansvarsutkrävandet i förhållandet väljare–valda har även kritiserats utifrån andra grunder. Det har rent av hävdats att detta bara innebär en "formell" representationssyn, som helt missar den egentliga innebörden i representationsbegreppet. Vad som förbises är nämligen "what goes on *during* representation, how a representative ought to act or what he is expected to do, how to tell whether he has represented well or badly". Kritiken fortsätter:

[I]f representation is defined as action for which one will be held to account, and the represented as the one to whom the accounting must be given, nothing follows about any kind of duty, obligation, or role of the representative. On the basis of such a definition, a representative who acted in a completely selfish and irresponsible manner could not be criticized as long as he let himself be removed from office at the end of his term. (Pitkin 1967: 58.)

Det kan invändas att "representanten" i detta exempel inte skulle agera på detta sätt, eftersom han/hon visste att straffet "avsättning" då väntade. Det är emellertid inte detta som är poängen med kritiken av ansvarighetssynen. Kritiken gäller inte representantens agerande, utan den *representerades*. Väljarna, eller i vårt fall partimedlemmarna, tillskrivs en alltför passiv roll, om de bara får "utkräva ansvar" av partiledningen, låt säga var tredje år. Partimedlemmarna måste kunna utöva ett verkligt inflytande även under själva mandatperioden. Representationen skulle, heter det med detta synsätt, bli ett tomt och innehållslöst begrepp om det begränsades till bara ansvarighetsaspekten.

Jag har därmed skisserat några uppfattningar om vilket förhållande mellan väljare och valda – eller ledning och medlemmar – som skall gälla för att partiorganisationen skall kunna sägas vara "demokratisk". Jag har fått stanna inför en viktig meningssmottning. Vad motsättningen närmast tycks gälla är vilken roll folket/medlemmarna skall tillskrivas i det politiska beslutsfattandet. Å ena sidan hävdas att ansvarighetssynen lämnar för litet utrymme åt det stora antalets deltagande – åt "participationen". Men å andra sidan lämnar åsiktsöverensstämmelsemodellen, som konstaterats ovan, allt för litet utrymme för ledarskap och opinionsbildning. Ytterst är väl denna avvägning mellan participation och ledarskap en fråga om tro på folkets/medlemmarnas kompetens, i förhållande till ledarnas kompetens.¹³ Konflikten kanske bäst förstås som ett i den representativa demokratin existerande spänningsförhållande inom begreppsparet "responsiveness" och "responsibility". Det förra begreppet, översatt till svenska kan vi kalla det "responsivitet", betonar medlemmarnas kontinuerliga inflytande över den förda politiken. Ledarnas agerande måste svara mot medlemmarnas önskemål – de måste vara responsiva (Pitkin 1967: 231ff; jfr Pennock 1979: 261ff). Det senare begreppet, på svenska ungefär "ansvarsfullhet", implicerar en viss skepsis mot ett dylikt medlemsinflytande. Ledare som tvingas agera responsivt gentemot sina medlemmar i alla frågor, heter det med detta synsätt, "cannot take time for full ascertainment of facts, for adequate analysis, for calculation of consequences, and for the weighing of values" (Pennock 1979: 268; jfr Sartori 1987: 170f). I denna spänning mellan "responsivitet" och "ansvarsfullhet" ligger en av den demokratiska teorins kanske mest grundläggande värdekonflikter. "Like other tensions in democratic theory", skriver en analytiker på området, "this one reflects a tension inherent in man himself: that between having one's way and having what is good for one; or sometimes between short-run and long-run interest" (Pennock 1979: 260).

5 Sammanfattning och diskussion

Ambitionen i detta kapitel har varit att försöka mejsla ut ett användbart begrepp för att kunna jämföra demokratin i olika partiorganisationer. Inledningsvis förkastades förekomsten av interna fri- och rättigheter som indikatorer på partiintern demokrati. Vidare har det ofruktbara i att definiera partiintern demokrati som "direkt" demokrati påvisats. På samma sätt som det direktdemokratiska idealet tycks ouppnåeligt på makronivå, förefaller det vara en orimlig mät punkt

på mikronivå. I stället förordades någon form av representativ demokrati som en bättre bestämning av begreppet. Jag fick emellertid, liksom i föregående kapitel, stanna inför en fundamental värdekonflikt inom demokratisk teori.

Frågan som nu bör resas är huruvida det egentligen är fruktbart att överhuvud taget företa ett analogitänkande mellan demokrati som makro- och mikrobe- grepp på det sätt som här har prövats. Det tycks finnas en del som talar för att jämförelsen dessa två analysnivåer emellan inte håller. Det första skälet för att misstänka detta har jag redan påpekat. Förutsättningen för medlemskap på de två analysnivåerna är i grunden olika. Partimedlemskapet är helt frivilligt och dessutom grundat på någon form av värdegemenskap. Medborgarskapet är till sin natur annorlunda. Det andra skälet är att det enligt min mening måste sägas föreligga en icke oväsentlig skillnad mellan de beslut som fattas inom ramen för till exempel en nationalstat, och de som fattas inom en partiorganisation. De förra blir som regel föremål för implementering, och får därmed verkningar på systemets medlemmar. Partibesluten måste däremot betraktas mer som "utkast" till beslut på nationell nivå. De "genomförs" inte, i ordets egentliga bemärkelse, då de bara består av förslag till politik eller kandidater. De partiinterna besluten måste bli föremål för ytterligare beslutsprocesser (i exempelvis allmänna val, regerings- eller riksdagsvoteringar) innan de kan bli verkställda. De behöver inte ha med den faktiskt förda politiken att göra (Albinsson 1986: 174). Detta varierar i och för sig mellan olika partier, främst med avseende på vilka styrkepositioner de har bland väljarna och i riksdagen. I ett parti som nästan dominerar riksdagen till exempel, och som dessutom befinner sig i regeringsställning, får de interna partibesluten betydligt större vikt än i småpartier. Men inte heller i dylika "dominanta" partier kan förhållandet mellan de "interna" partibesluten, och de "externa" regeringsbesluten, enkelt bestämmas (Pierre 1986).¹⁴ Partibesluten är inte "bindande". Denna skillnad gentemot de offentligt reglerade besluten gör det partiinterna demokratibegreppet till sin natur annorlunda.

För att uppnå bättre jämförbarhet mellan det partiinterna och det nationella demokratibegreppet skulle man kunna beakta enbart de "totalinterna" partibesluten. Med detta skulle då avses sådant som, på samma sätt som besluten i det politiska systemet, blir föremål för omedelbar implementering inom organisationen. Den partiinterna demokratin skulle då kunna begränsas till beslut av mer administrativ karaktär, såsom beslut om medlemsavgifter, uteslutningar etc. Detta skulle göra jämförbarheten med ett nationellt politiskt system bättre. Problemet är bara att vi inte använder begreppet på det sättet. Det vore en begreppsdefinition som försökte sig på "nyspråk". Med mitt sätt att se på begreppet partiintern demokrati skulle detta således inte vara någon fruktbar lösning.

Slutsatserna som kan dras från den begreppsliga diskursen får som synes bli tämligen defensiva. Betydelsen av partiintern demokrati avgränsas för det första till någon form av representativ demokrati. Men jag kan inte entydigt peka ut *vilken* form. För det andra vill jag hävda att vilken definition begreppet än ges, är innebörden väsensskild från makrodemokratin. Att tala om demokrati i en partiorganisation och i exempelvis en nationalstat är helt enkelt inte

samma sak. Men exakt *vad* det är som skiljer demokratibegreppen på dessa två analysnivåer är svårt att ge några precisa svar på.

IV SLUTSATSER

Among the conditions of democracy, the one recalled least is that wrong ideas about democracy make a democracy go wrong.

Giovanni Sartori

1 Diskursernas koppling

Denna framställning tog sin utgångspunkt i en generell demokratiteoretisk problematik: "makrodemokratis mikroproblem". Frågeställningen gällde huruvida demokrati i partiorganisationer kan stå i konflikt med demokratin i det politiska systemet som helhet. Ur argumentationsanalysen av den normativa diskursen kunde slutsatsen dras att svaret på denna frågeställning är avhängigt vilken demokratisyn man utgår ifrån. Så länge svallvågorna ännu går höga från debatten om den nationella demokratins egentliga väsen, är det således inte möjligt att utröna något svar på den normativa frågeställningen om partiernas interna styrelseskick. Ur analysen av den begreppsliga diskursen kunde det dessutom konstateras att svallfrågorna från den "stora" demokrati-debatten ännu slår också mot det "lilla" begreppet. Det föreligger lika litet enighet om vad som egentligen bör avses med partiintern demokrati som vad beträffar makrodemokratin.

Men jag har ändå argumenterat för att det partiinterna demokratibegreppet bäst bör ses som någon form av representativ demokrati, och inte som den gängse "direkt demokratin". Därmed infinner sig en fråga. Förändras bäraktigheten i den normativa diskursens argumentering på något sätt av att ett annat partiinternt demokratibegrepp tillämpas? Vad händer om diskurserna kopplas? Vi kan illustrera en sådan koppling i figur 2.

		Det partiinterna demokratibegreppet	
		Direkt	Representativ
Ståndpunkt	För	A	B
	Mot	C	D

Figur 2. Diskursernas koppling.

Om resonemanget hittills huvudsakligen har rört sig i ruta A och C, gäller således frågan nu vad som händer om vi förflyttar oss från A till B, respektive från C till D.

Den första förflyttningen gäller närmare bestämt om samma argument kan åberopas för att rättfärdiga någon form av representativ partiintern demokrati (B), som dem vi har sett åberopas till försvar av den mer direkta demokratiformen (A). Svaret förefaller vara jakande. Demokratinormer som ansvarsutkrävande, legitimitet eller participation tycks med respektive debattörs synsätt

kunna fungera som argument även för någon form av representativ partiintern demokrati. Frågan verkar inte ytterst gälla vilken form av "demokrati" som tillämpas, utan snarare om partierna överhuvud taget skall ha en inflytelserik organisation.

Detsamma gäller den andra förflyttningen. Argumenten effektivitet, konkurrens, åsiktsrepresentativitet osv, kanske skulle bli något trubbigare som vapen mot representativ (D) än mot direkt (C) partiintern demokrati. Men logiken i dem kvarstår. Frågan tycks, återigen, i själva verket handla om partiorganisationernas verksamhetsformer överhuvud taget. Skall de enbart fungera som kampanjorganisationer, som effektiva instrument i partiledningens händer, eller skall de dessutom ha inflytande över de partiinterna beslutsprocesserna? Denna fråga påverkas inte av olikartad begrepps användning.

Slutsatsen måste således bli att även om den normativa diskursen kompletterades med den begreppsliga tycks dilemmat förbli desamma. Argumenten såväl för som mot partiintern demokrati förblir desamma. Svaret på den övergripande frågeställningen är ytterst avhängigt demokratibegreppet på makronivå; begreppsklarhet på mikronivå är inte dilemmats lösning.

2 Den dilemmatiska demokratin

Min framställning slutar således i konstaterandet av ett demokratiskt dilemma. Detta stämmer till två principiella reflektioner. Den första är i all enkelhet att teoretisk perfektion sällan är realiserbar i praktiken. Alla normativa politiska teorier verkar i kraft av idealet om motsägelsefrihet. Det förefaller tveksamt om detta ideal någonsin går att förverkliga. Varje system av idéer måste i sig rymma målkonflikter. Den perfekta demokratin är ett sådant konfliktfyllt idébygge. Som honnörsbegrepp knyts dagligen stora förväntningar till demokratin. Historiskt sett har demokratins införande ofta åtföljts av ett "högmod". I demokratins namn har alltför ofta alltför orealistiska löften ställts ut (Bobbio 1992). Emellanåt bör man därför betänka att högmod går före fall. En mer realistisk hållning, där vi accepterar verklighetens "second best"-lösningar i stället för att ständigt sträva efter det ouppnåeliga, kan ibland vara på sin plats. Eller som Gunnar Sjöblom uttryckt det: "It seems reasonable to say that one important component of a 'rational attitude' is to avoid unrealistic aspiration levels (in which 'the best may be the enemy of the good')." (Sjöblom 1988: 199.) Den perfekta demokratin kommer vi aldrig att uppnå. Vi får nöja oss med den dilemmatiska.

Men den andra reflektionen är då att det ibland kan finnas anledning att se över sina idéer om vad som är "perfekt". Om demokratins principer nu rymmer sådana dilemman som här skisserats, varför då inte modifiera demokratins principer? Partierna tycks outhärliga för att det demokratiska styrelseskicket skall kunna fungera. Men trots detta finns på denna viktiga punkt en stor lucka inom demokratiteorin. Hur vill vi egentligen att partierna internt skall styras? Hur skall detta interna styrelseskick på bästa sätt integreras med det demokratiska styrelseskicket i stort? Detta får sägas vara en både stor och viktig frågeställning – en utmaning för framtidens normativa demokratiteori.

Noter

1. Ett stort tack för värdefulla synpunkter vid redigeringen av denna text riktas till Barry Holmström och Tommy Möller!
2. Jag föredrar denna term före andra förekommande. "Partidemokrati" används ibland, men denna term kan betyda två olika saker. Dels "partiernas interndemokrati", dvs det jag föredrar att kalla "partiintern demokrati". Men dessutom kan "partidemokrati" användas för att beteckna "ett demokratiskt styrelseskick som är uppbyggt av partier". För att förhindra sammanblandning av dessa två betydelser föredrar jag således att inte använda denna term (se Pierre 1986: 57; Ware 1977: 181 n.1).
3. Söderfeldt argumenterar dock motsägelsefullt. Först hävdar han att Michels "i ett bestämt syfte" begagnade sig av två demokratidefinitioner: å ena sidan direktdemokratin, å andra sidan "att demokrati råder när ledarna för en politik i medlemmarnas intresse". Men omedelbart därefter påpekar Söderfeldt att Michels "syfte" var att "bevisa oförenligheten av organisation och demokrati", och att detta syfte utesluter den senare definitionen (Söderfeldt 1969: 70). Vilket var då, frågar jag mig, Michels "bestämda syfte" med den "andra" definitionen?
4. Se t ex Lipset 1962: 34ff, Medding 1970: 2, Rose 1974: 340, Lewin 1977: 19, Sartori 1987: 150, Abrahamsson 1989: 70f, och Koelble 1991: 30.
5. Jfr dock May (1965: 417), som menar att Michels inte var demokrat, utan en "romantisk revolutionär" och "vetenskaplig paternalist". May vill – tvärtemot den gängse Michels-tolkningen – hävda att Michels "provided a favorable account of the compatibility of Organization and democracy". Vad May egentligen menar är dock att organisationer enligt Michels var förenliga med en *utveckling* mot demokrati (May 1965: 429). Vad denna "utveckling" skulle innebära är något som May föga preciserar. Jfr även Casinelli (1953: 783), som utifrån en extrapolerad version av "oligarkilagen" drar slutsatsen: "the law itself is not inconsistent with 'democracy'".
6. Den kommitté som författat rapporten var dock tydligen själv kluven i frågan om partiintern demokrati. Så var till exempel kommitténs ordförande, E E Schattschneider, motståndare till partiintern demokrati. "Democracy is not to be found *in* the parties but *between* the parties", hade han redan tidigare hävdat i sina egna skrifter (Schattschneider 1942: 60). Denna konflikt mellan förespråkare för och motståndare till partiintern demokrati kan troligen föras tillbaka på två av skolbildningens tidigare teoretiker, Henry Jones Ford och Frank J. Goodnow. Den förre var emot partiintern demokrati, den senare för. Det tycks som om Schattschneider tagit Ford som förebild, medan rapporten hade Goodnow som främsta inspirationskälla (Ranney 1954: 78f, 85f, 98ff, 155ff). Vill man söka källor till den partiinternas demokratins försvar ännu längre tillbaka i tiden, skulle man kunna säga att ett embryo återfinns i John Stuart Mills *Considerations on Representative Government*, kap 3 (Katz 1980: 119).
7. Ungefär samma argument för partiintern demokrati har framförts av Ralph Miliband (1968: 173).
8. Jfr May 1973, där påståendet om opinionsmässiga skillnader inom partiorganisationerna rent av utvecklas till en "lag" – "The Law of Curvilinear Disparity". För svenska kvantitativa undersökningar av detta, se Holmberg – Esaiasson 1988: 100ff.
9. Faktum är att det i exempelvis Finland och Tyskland existerar en sådan lagreglering av partiinternas beslutsprocesser i ett avseende: kandidatnomineringen till allmänna val.
10. Det är i princip denna andemening som ges begreppet partiintern demokrati av McKenzie 1963: 644, Medding 1970: 15 och Lewin 1970: 237. Hos Wright 1971: 47, Ware 1979: 70, 78, Albinsson 1986: 26, 169, Pierre 1986: 59ff, och Gustafsson 1980: 162ff, gäller detsamma, men hos dem utelämnas kandidatnomineringarna.
11. Så brukar också ske då mätningar av åsiktsöverensstämmelsen inom partiorganisationer görs, se May 1973: 8ff, och Holmberg – Esaiasson 1988: 100ff.

12. Denna demokratisyn tillämpas i en fackföreningsstudie av Lipset m. fl. 1956.

13. Leif Lewin har med sin "interaktiva" demokratimodell lanserat ett förslag på hur denna avvägning skall kunna göras. Lewins lösning består i all enkelhet i att postulera ett normativt mål för den politiska beslutsprocessen, som så att säga knyter an till ett värde *utanför* den. Detta mål kallar Lewin "allmänanda". Graden av demokrati skall mätas mot hur väl utvecklad fokets/medlemmarnas allmänanda är. Med denna demokratidefinition kan stort utrymme lämnas åt både participation och ledarskap (Lewin 1970: 220ff; Lewin 1977: 43ff, 100ff). Personligen finner jag denna demokratimodell tilltalande. Den rymmer dock ett mycket svåröverkomligt problem, nämligen hur det vaga begreppet "allmänanda" skall operationaliseras. Problemet kan sägas gälla för demokratimätningar i nationer i allmänhet, men kanske i organisationer i synnerhet. Vad innebär "allmänanda" inom ett politiskt parti? Med den praktiska inriktning min begreppsanalys här haft, får detta problem sägas vara tillräckligt för att inte i förstone anta Lewins modell.

14. Pierre utger sig inte för att göra någon studie av den partiinterna demokratin, men han diskuterar dess problematik utförligt (Pierre 1986: 57ff, 264ff). Problemet med Pierres analys av den partiinterna demokratin ligger i den betydelse han ger begreppet: "partiintern responsivitet", i motsats till "väljarorienterad responsivitet", i det externa policyskapandet. Pierre definierar denna interna responsivitet som att "den internt beslutade policyn" har "ett starkt inflytande över partiets externa handlande" (62; jfr 269ff). Härvid missas således att "den internt beslutade policyn" ju kan ha fattats på ett helt odemokratiskt sätt. Pierres partiinterna demokratibegrepp hoppar över ett icke oväsentligt led i den interna beslutsprocessen, något han för övrigt tycks vara medveten om (13).

Referenser

- Abrahamsson, Bengt. 1989. *Organisationsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Albinsson, Per. 1986. *Skiftningar i blått: Förändringar inom Moderata Samlingspartiets riksorganisation 1960-1985*. Lund: Kommunfakta förlag.
- APSA (American Political Science Association). 1950. "Toward a More Responsible Two-Party System: A Report of the Committee on Political Parties", i *American Political Science Review* 1950, Number 3 Supplement.
- von Beyme, Klaus. 1985. *Political Parties in Western Democracies*. Aldershot: Gower.
- Bobbio, Norberto. 1992. "Demokratis framtid", i *Idéer om demokrati*. Stockholm: Tiden.
- Bäck, Mats – Möller, Tommy. 1992. *Partier och organisationer*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Casinelli, C W. 1953. "The Law of Oligarchy", i *American Political Science Review* 1953, ss 773-784.
- Dahl, Robert. 1989. *Democracy and its Critics*. New Haven & London: Yale University Press.
- Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row.
- Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & Co Ltd.
- Epstein, Leon. 1967. *Political Parties in Western Democracies*. London: Pall Mall Press.
- Gustafsson, Agne. 1980. "Partikongresser och medlemsinflytande", i Back, Pär-Erik – dens. (red), *Modern Demokrati: Problem och debattfrågor*. Stockholm: Liber.
- Hadenius, Axel. 1992. *Democracy and Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmberg, Sören – Esaiasson, Peter. 1988. *De folkvalda. En bok om riksdagsledamöterna och den representativa demokratin i Sverige*. Stockholm: Bonniers.

- Katz, Richard S. 1980. *A Theory of Parties and Electoral Systems*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.
- Kelsen, Hans. 1929. *Vom Wesen und Wert der Demokratie*. Tübingen: J.C.B. Mohr.
- Koelble, Thomas. 1989. "Party Structures and Democracy: Michels, McKenzie, and Duverger Revisited via the Examples of the West German Green Party and the British Social Democratic Party", i *Comparative Political Studies* 1989:2, ss 199-216.
- Koelble, Thomas. 1991. *The Left Unraveled: Social Democracy and the New Left Challenge in Britain and West Germany*. Durham & London: Durham Duke Press.
- Lewin, Leif. 1970. *Folket och eliterna*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lewin, Leif. 1977. *Hur styrs jacket? Om demokratin inom fackföreningsrörelsen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lipset, Seymour M. 1962. "Introduction", i Michels, Robert (eng. utg.), *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. New York: The Free Press.
- Lipset, Seymour M – Trow, Martin – Coleman, James. 1956. *Union Democracy. The Internal Politics of the International Typographical Union*. Glencoe: The Free Press.
- Macpherson, C B. 1977. *The Life and Times of Liberal Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- May, John. 1965. "Democracy, Organization, Michels", i *American Political Science Review* 1965, ss 417-429.
- May, John. 1973. "Opinion Structure of Political Parties: The Special Law of Curvilinear Disparity", i *Political Studies* 1973:2, ss 135-151.
- McKenzie, Robert. 1963. *British Political Parties*. London: Heineman.
- McKenzie, Robert. 1982. "Power in the Labour Party: The Issue of 'Intra-Party Democracy'", i Kavanagh, Dennis (ed), *The Politics of the Labour Party*. London: Allen & Unwin.
- Medding, Peter. 1970. "A Framework for the Analysis of Power in Political Parties", i *Political Studies* 1970:1, ss 1-17.
- Michels, Robert. 1983. *Organisationer och demokrati – en sociologisk studie av de oligarkiska tendenserna i vår tids demokrati*. Uppsala: Almqvist & Wiksell. (Originalalets titel: *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*. Leipzig, 1911.)
- Miliband, Ralph. 1968. "Party Democracy and Parliamentary Government", i *Political Studies* 1968:6, ss 170-174.
- Morriss, Peter. 1987. *Power. A Philosophical Analysis*. Manchester: Manchester University Press.
- Möller, Tommy. 1986. *Borgerlig samverkan*. Uppsala: Diskurs.
- Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pennock, J Roland. 1979. *Democratic Political Theory*. Princeton: Princeton University Press.
- Petersson, Olof. 1987. *Metaforernas makt*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Pierre, Jon. 1986. *Partikongresser och regeringspolitik. En studie av den socialdemokratiska partikongressens beslutsfattande och inflytande 1948-1978*. Lund: Kommunfakta Förlag.
- Pitkin, Hanna F. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley, Los Angeles & London: University of California Press.
- Ranney, Austin. 1951. "Towards a More Responsible Two-Party System: A Commentary", i *American Political Science Review* 1951, ss 488-499.
- Ranney, Austin. 1954. *The Doctrine of Responsible Party Government*. Urbana: The University of Illinois Press.
- Rose, Richard. 1974. *The Problem of Party Government*. London: The Macmillan Press.
- Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems*. New York: Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni. 1987. *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham: Chatham House.
- Schattschneider, E E. 1942. *Party Government*. New York: Farrar & Rinehart.
- Schumpeter, Joseph. 1947. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. London: Unwin University Books, Second edition.

- Sjöblom, Gunnar. 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöblom, Gunnar. 1988. "Some Democratic Regime Norms and Their Relations", i Anckar, Dag – Nurmi, Hannu – Wiberg, Matti (ed), *Rationality and Legitimacy: Essays on Political Theory*. Jyväskylä: The Finnish Political Science Association.
- Söderfeldt, Björn. 1969. "Oligarkins järnlag – Partistruktur och partidemokrati", i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1969:1, ss 43-76.
- Tännsjö, Torbjörn. 1979. "Leif Lewins mätningar av svensk fackföreningsdemokrati", i *Statsvetenskaplig Tidskrift* 1979:1, ss 27-36.
- Vedung, Evert. 1977. *Det rationella politiska samtalet*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Ware, Allan. 1979. *The Logic of Party Democracy*. New York: St. Martins Press.
- Westerståhl, Jörgen. 1985. "Om representation", i *Makten från folket. 12 uppsatser om folkstyrelsen*. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Wright, William E (ed). 1971. *A Comparative Study of Party Organization*. Columbus & Ohio: Charles Merrill Publishing.

Översikter och meddelanden

Europe Safe for Democracy? – The Council of Europe and Democratization in Central and Eastern Europe

It is all very nice to have new constitutions, to have new legal systems, new institutions, but if you have the people who still believe in the old-fashioned way then it will be an empty box. One of the most democratic constitutions was the Stalinist constitution of 1936.

Jean-Louis Laurens, Counsellor for Pan-European Co-operation Programmes, Directorate of Political Affairs

Introduction

In this essay we focus upon one aspect of the democratization processes in Central and Eastern Europe, viz., the activities of the Council of Europe. We have chosen this topic since it has been the focus of very little academic research. Most analyses of international organizations in the post-communist democratization processes have concentrated on other organizations, e.g., the European Community, the OECD (and its PHARE-programme) or the European Bank for Reconstruction and Development. Quite obviously, those organizations have been chosen because of their great financial resources and alleged power, compared to the Council of Europe. Our article should not be seen as an effort to underplay the role other organizations can and do play in supporting democracy and the transition to market economy. In fact, we make no effort to compare the relative importance of various international actors in the democratization process.

From time to time, the Council of Europe has been given high attention in the countries of

Central and Eastern Europe. The firm stand of the organization on democracy and human rights issues has given the Council of Europe a certain amount of good will among the new politicians in these countries. They have been eager to become members of the European "democratic community". We therefore find the role of the Council of Europe interesting, without wishing to exaggerate its power or influence in any way.

Our article is based on official documents of the Council of Europe and on interviews made in Strasbourg. It is notoriously difficult to evaluate the effects of the Council's assistance programmes. To do this, one would have to visit several countries and collect information on all stages of the implementation process. Moreover, the full effects of these programmes cannot be assessed for several years.

For these reasons, our ambition is quite modest. In the first part of our article we give an account of the various activities of the Council of Europe concerning the democratization processes in the post-communist countries of Central and Eastern Europe. In the second part we proceed to discuss how the West can assist these countries in their democratization processes, and the scope for the Council of Europe to provide parts of this assistance. We will then touch upon two more general problems; our analysis can shed some light on the capacity of an international organization to adapt to dramatic changes in its environment. We also discuss, more generally, the role of international actors in stimulating a domestic democratization process.

The Council of Europe and Democracy – a brief background¹

Since the Council of Europe was formed in 1949, the three pillars of the organization have

been: pluralist democracy, human rights and the rule of law. To perceive the Council of Europe as only a "human rights organization", as many people do, is therefore a too limited view. The Statute of the Council says, that in order to be accepted as a member of the Council, the state must be committed to individual freedom, political liberty and the rule of law – a demand which is unusual among international organizations, but similar to those of the European Community.²

This requirement can be a resource in the work of the organization, since similarity, in this sense, among member-states may well make co-operation more easy, or less difficult. Also, membership of the Council is seen, by governments and by observers, as a kind of "rubber stamp" of approval of the political regime in a particular country. This stamp may be a necessary, although not sufficient, asset for a country wishing to join other organizations, notably the EC (Nowotny 1990, 60). And failure to get, or loss of, this "rubber stamp" may cause concern within an authoritarian regime. Not to be recognized as a democracy is a high price to pay in today's Europe.

Looking at the past, and the way these rules have been interpreted, the Statute has been taken seriously, in this respect. Countries ruled by authoritarian regimes have not been accepted as members. Two examples are Portugal which was not welcomed until 1976 and Spain which got her membership one year later, when their old regimes had given way to parliamentary democracies (Pridham 1991b, 223). Greece and Turkey have, at various times, had problems with the Council of Europe, or the other way around. After a military junta had taken power in Greece in 1967, a critical report from the Council on the regime (ibid., 216) made her withdraw from the Council in December 1969, the very night before expulsion was going to be discussed (Verney & Coulombis 1991, 109). When democracy was restored in 1974, Greece applied for new membership and this was accepted in September the same year (ibid., 117). Turkey, where the military on several occasions has

taken power, has also been criticized by the Council. Between 1980 and 1986 her membership of the Parliamentary Assembly was suspended (Pridham 1991b, 223; Karaosmanoglu 1991, 162). This positive evaluation of the Council of Europe, regarding its application of the democracy rules, is shared by Pridham, who compares how various international organizations reacted towards the authoritarian regimes of Southern Europe: "Broadly speaking, the EC and the Council of Europe (notably over human rights) had applied principles of political democracy rather than NATO and EFTA (seeing itself essentially as a free-trading association)." (Pridham 1991a, 14-15) At least for Turkey, there are indications that membership of the Council of Europe does matter, and that sanctions from the Council may therefore be of at least some importance: "[M]embership of the Council of Europe is the best expression of Europe's recognition of Turkey as a modern Western democracy." (Karaosmanoglu 1991, 162)

Relations between the Council of Europe and Central and Eastern Europe before 1989

You must understand, we are an intergovernmental organization. So we cannot go behind the scene. Of course, we had contacts and we had networks but it is more difficult. We are not Amnesty International.
Jean-Louis Laurens

If the strict rules about democracy, human rights and the rule of law have often been a trump card of the Council, they have at the same time made any major enlargement of the organization unthinkable. Thus, during the first forty years, the name of the organization, the European Council, was rather a misnomer, since those countries of Central and Eastern Europe which were members of the Warsaw Pact, as well as Yugoslavia and Albania, could not become members of the Council. The reason for this was not, of course, these countries' military affiliation with the Soviet Union (i.e.,

among WP members),³ nor a reflection of Milan Kundera's (and others') doubts whether the Soviet Union was or should be part of Europe, but precisely these countries' lack of pluralist democracy as well as their neglect, or different conception, of human rights.

Official contacts between the Council of Europe and representatives of these countries were not very frequent before the dramatic changes of 1989. As one official of the Secretariat put it: "the Council of Europe was a dirty organization for the other side". In the 1970's some efforts were made to find areas of possible co-operation in what was thought to be less controversial areas, but at some point this was always blocked by Moscow. After Mikhail Gorbachev's rise to power in the Soviet Union in 1985, however, the general policy of the organization was to be open to contacts and co-operation with the states of Central and Eastern Europe where there were common interests, provided that this would contribute to the reform process. Some initiatives were also taken by the Council of Europe, e.g., a special meeting of the Foreign Ministers of the Council in January 1985 to discuss East-West relations, followed by semi-official visits of the then Secretary General, Mr Oreja, of the Council of Europe to Hungary (June 1987) and Poland (March 1988).⁴ During such visits, there were also opportunities to meet representatives of various opposition groups. Some of the parliamentarians who participate in the sessions of the Parliamentary Assembly also had contacts with members of the opposition in Central and Eastern Europe, but the Council of Europe, as an organization, could not have official contacts with such individuals or groups.

Changes in Central and Eastern Europe and Responses from the Council of Europe⁵

One event, signalling an opening, was the speech delivered by the Soviet General Secretary Gorbachev to the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on July 6th 1989,

which, according to officials of the Council, was "very constructive". But the importance of his speech was soon overtaken by the swift political changes in Central and Eastern Europe later that year. New possibilities opened for closer relations between the Council of Europe and the states of Central and Eastern Europe, at first, Poland, Hungary and Czechoslovakia when walls tumbled and iron curtains were raised.

The activities of the Council of Europe directed towards the Central and East European states can be divided into three main areas:

- i) awareness-raising, information and dialogue,
- ii) "assistance and co-operation" (here the so-called Demosthenes Programme is the most important), and
- iii) "integration", gradually bringing these states into the programmes and activities of the Council of Europe, finally granting them full membership).⁶

These three areas, in the order mentioned, reflect a gradually growing development towards democracy and, at the same time, closer links to the Council of Europe. The idea is both to assist in building democracies and to help these countries to become members of the Council of Europe. Dialogue was established, e.g., when the Chairman of the Committee of Ministers and the Secretary General visited the capitals of eight states in Central and Eastern Europe during a tour in March 1990. The information activities consist mainly of building information and documentation units in Central and Eastern Europe covering the Council of Europe and Human Rights. The second area, co-operation, i.e., assistance to become democracies, by the standards of the Council of Europe, will here be given most space.

Co-operation – the Demosthenes Programme

In the end of 1989, the Council started planning for the so-called Demosthenes Programme aiming at providing legislative and

administrative assistance to the Central and East European countries, and this was decided upon at a session in Lisbon in March 1990. From the budget of the Council, and via voluntary contributions, 13 million FF were reserved for this purpose during 1990. For 1991 the amount rose to more than 22 million FF.⁷ Obviously, this is not a lot of money if one, for instance, compares with the so-called PHARE-programme of the OECD countries (or G24), co-ordinated by the European Commission. In this programme, 500 million ecu were allocated to help the Central and East European countries, and this was increased in 1991 and 1992 to 850 million ecu and 1 billion ecu, respectively (Pinder 1991a, 30-31).⁸ Because of the strict budget, the programme of the Council of Europe must be focused on other, less expensive, projects.

The Demosthenes Programme was partly modelled on the Council's experience of assisting Portugal in its consolidation of democracy after the revolution there in 1975. Many of the problems in Central and Eastern Europe, e.g., these countries' former isolation from Western Europe, are seen as similar to the problems which Portugal faced in the late 1970's. But of course, there are also fundamental differences, not least in their economic systems and their present economic situation.⁹ The programme directed towards Portugal is seen as successful by the officials of the Council, and therefore similar methods are used in the co-operation with Eastern Europe, although on a larger scale.

As already mentioned, the programme has two purposes: one is "to strengthen the reform movement towards genuine democracy in [Central and Eastern Europe]" and the second purpose is "to facilitate their smooth and progressive integration in the circles and institutions of European co-operation".¹⁰ Priority is therefore given to the three pillars of the Council: pluralist democracy, human rights and the rule of law. Gradually other issues have also been dealt with under the Demosthenes Programme, e.g., media, social affairs, education, environmental protection and legal co-operation. These are areas where the Council of

Europe has been working for several years, so networks of people and organizations who are experts in these fields already exist. These can be seen as one of the Council's important resources.

When it comes to the way the programme is implemented, the initiative must come from the democratizing state and not from the Council of Europe. The reasons given for this are, first of all a wish not to enforce anything and, secondly, an effort to diminish the risk of duplication. The concrete activities consist of workshops, seminars, traineeships, study visits and so on, either on a bilateral or a multi-lateral basis. When the programme started in 1990, only Hungary, Poland and Czechoslovakia were participating, but later on Bulgaria, Romania, Russia, Albania, Estonia, Latvia and Lithuania were also included. Since October 1991, however, all co-operation with Yugoslavia has been suspended.¹¹

When the Council is approached by a country asking for assistance, or more euphemistically co-operation, in a field, the Council may put together a group of experts from various countries who are able to give advice on, and present various solutions to, that particular problem. The experts are selected in a way so that their advice suits the conditions of the country. So far, most of the activities have taken place in the form of short meetings, and most of the allocated money has been spent on flight tickets and hotel bills for the experts. In other words, they have been working for free, or someone else, often national governments, has paid for their work. This has made it possible to get more done than one might have expected, considering the limited financial resources.

Co-operation – Demo-Droit

One part of the Demosthenes Programme deals with legislation and the transformation of the legal systems of new, and future, member states, and this programme is called Demo-Droit. Assistance is given both in the drafting of new constitutions and other laws and in their implementation. The countries which in

the beginning of 1992 were taking part in this programme were Hungary, Poland, Czecho-Slovakia, Romania, Bulgaria, Albania, Russia, Ukraine, Estonia, Latvia and Lithuania.

In the beginning of 1990, a special commission was organized, as a satellite organ to the Council of Europe, to help countries in altering or drafting new constitutions. This commission is known as the Venice Commission or, more formally, as the European Commission for Democracy through Law, and it consists of experts on constitutional law, administrative law and international law. Assistance has been given to, among others, Romania, Bulgaria, Albania, Estonia, Latvia and Russia. Hungary turned to the Commission for help in drafting its law on minorities. According to an official who took part in meetings with the Romanian representatives, it is hard to prove that the assistance given by the Venice Commission influenced the Romanian constitution. Rather, the Romanians knew what they wanted, and the Commission was approached in order to provide a kind of "alibi". On the other hand, nothing in the constitution could be criticized, the way it was drafted. How it is implemented is another question, according to the same official. Bulgaria and the Baltic states seem to have been more prepared to have a dialogue.

Another type of assistance, as already mentioned, is to help in the implementation of the new laws. Here, study trips, seminars and so on are organized for all kinds of personnel in the legal system, e.g., judges, police-men, lawyers and prison staff. In this field, too, there is some experience from assistance to Portugal in the late 1970's.

Integration

The Council quickly responded to the changes in Central and Eastern Europe by inventing a new status "special guest status" and by granting this to some of the countries of the former Soviet bloc. Poland, Hungary and Yugoslavia, as well as the Soviet Union, got special guest status on June 8th 1989 and in 1990 Czecho-Slovakia and Bulgaria got special guest status

on May 7th and July 2nd, respectively. Romania, however, had to wait until February 1st 1991 until it was given special guest status. A main idea seems to have been that assistance and co-operation could start, when a country had been given the special guest status. When it comes to full membership a prerequisite was that free elections had been held in the country. Therefore Poland had to wait until November 1991 since her elections in 1989 were only semi-free, while Hungary became a member already in November 1990, Czecho-Slovakia in February 1991,¹² and Bulgaria in May, 1992 (e.g., RFE/RL Research Report No 20, 21, 1992).

NGOs

In some countries it is more important to cooperate with NGOs than with the government. I cannot be more precise on that, but (laughter) you may imagine what I mean.
Jean-Louis Laurens

The Council of Europe does not only cooperate with governments and parliaments but also with what is sometimes referred to as "civil society". Since the early 1950's, a network of Non Governmental Organizations which cooperate with the Council of Europe in various fields, e.g., human rights, has been created. About 350 of these have obtained consultative status with the Council of Europe. This network was useful for the Council when establishing links with the countries of Central and Eastern Europe, since NGOs already had contacts with various groups in these countries, something which the Council of Europe had been hindered from, due to its status as an Intergovernmental Organization. Starting in 1990, the Council of Europe has invited representatives of various NGOs from Central and Eastern Europe to Strasbourg during the sessions of the Parliamentary Assembly. Here, the NGOs with consultative status were asked to suggest whom to invite. Meetings have also been organized, as part of the Demosthenes Programme, in Poland and Hungary on various topics related to the activities

of NGOs. In Budapest there was a conference in May 1991 on the role of parliaments and NGOs in the democratic process, where "there was a very hot discussion, because the parliamentarians consider they are the only representatives of the sovereign will of the people. And they see a possible competition from NGOs, something which is not very good for their own conception of democracy."¹³

Analysis

Purposes – democratization and integration

Even from a short and incomplete overview like this, some interesting observations can be made about the role of the Council of Europe in supporting the democratization processes in Central and Eastern Europe. We shall first discuss two specific questions, namely what kind of help the West can give to the countries in Central and Eastern Europe to assist them in their democratization process and, secondly, the possibilities of the Council of Europe to provide this.

As we have seen, the purposes of the assistance to, or the co-operation with the states in Central and Eastern Europe are democratization and integration. The idea is that these states should become democracies and, eventually, members of the Council of Europe. This goes back to the Statute of the Council of Europe, and its strict demands concerning the political regime of a member state. Here, it may thus be justified to talk about co-operation, instead of assistance, since it is not only a matter of helping poor cousins but rather of making them full members of the family.

But what does the West, in general, and more specifically the Council of Europe have to offer the democratizing states? Here we agree with Rollo (1990, 100-101) that "the first thing that Western countries can do is to admit that they have no special wisdom about the process of transition. The problem of substituting democracy and a market-based economic system for a totalitarian one has not been

faced anywhere before." Being a native speaker of a language does not necessarily make you a qualified language teacher, nor does living in a democracy make you an expert on *transitions* to democracy. A similar uncertainty, by the way, is seen in the field of economics, where economists from the West, despite all their rigorous theories and econometric models, show a great deal of disagreement on the necessary reforms to be taken in order to make the difficult transition from a planned economy to a mixed market-economy.

Particularly, the drafting of new democratic constitutions raises several important questions. What electoral system should be chosen? When is proportionality better than a majority system? What powers should be given to the chief of state? When is a parliamentary system better than a (semi-) presidential one? Could a system of power-sharing prevent the risk of political polarization and breakdown of the system? On these and other questions concerning the proper constitution there is no agreement among political scientists (cf. e.g., Linz 1990a; Lipset 1990; Horowitz 1990; Linz 1990b; Lijphart 1991; Horowitz 1991).

What we can learn from this, once we have admitted our lack of expertise, is to show a certain degree of modesty when it comes to providing answers, and also, as pointed out by officials of the Council, the necessity of allowing the countries to make mistakes. Here, maybe, lies one strength of the guidance and assistance offered by the Council of Europe. It does not have any prestigious German or French or American or Swedish model to defend and to export. The advice the Council can give, instead, is a mixture of West European experience of how a democracy does and does not work. Certainly, this mixture of advice may sometimes be contradictory, but on the other hand, there are important differences among the new democracies themselves, so this should not necessarily be seen as something negative.

Yet, there are some things the West can do. It knows "about some of the components and objectives of change. [On the political side,

priority should be given to:] institution-building, party-building, advice on constitutional reforms and voting systems; and help with reforming central and local bureaucracy and introducing modern public-sector management methods." (Rollo 1990, 100-101)

All the things Rollo mentions as possible "export products" of the West have been provided by the Council of Europe, either via its General Secretariat or through its Parliamentary Assembly. Institution-building, advice on constitutional reform, reforming the bureaucracy at various levels and modern management methods are all parts of the Demosthenes Programme. And we believe that the way the Parliamentary Assembly integrates the new political parties, and helps them adapt to international party co-operation, can really be seen as one way of strengthening these parties. It seems as if the Council has made a virtue out of necessity and decided to concentrate on certain key areas, above all to transfer knowledge, rules and attitudes, thought to be necessary for a functioning democracy.

The Council of Europe adapted rather fast to the changes in Central and Eastern Europe. It might even be said that the breakdown of communist rule had a vitalizing effect. The opportunity was taken, dialogue established. The creation of the special guest status provided opportunities for contact with the post-communist states.

The assistance programmes have developed at low costs, with as little bureaucracy as possible, and utilizing contacts with member countries, professional experts, and NGOs.

One particular strength of the Council of Europe seems to be its networks of experts and NGOs in various fields, particularly in the field of human rights. This provides the organization with expertise, and probably makes it a "linking-pin organization"¹⁴ in this field. Two organizations may be given as examples of this kind of close co-operation. One is the International Institute of Human Rights (also known as the René Cassin Institute) based in Strasbourg with which the Council of Europe co-operates on various human rights issues. Another institute is the recently founded Inter-

national Institute for Democracy, the activities of which include training courses for staff members of Central and East European parliaments. NGOs were also important for the Council since they were more free to contact people or organizations, something which the Council could not do, due to its inter-governmental status.

Last but not least, the contacts with NGOs seem to be a good, although of course not the only, way to assist in the democratization process. As Catarina Kinnvall and Anders Uhlin (1993) have shown there is a high correlation between membership in International Non-Governmental Organizations (INGOs) and either democracy or liberalization of an authoritarian regime. Although it may be difficult to talk about causes and effects, it seems plausible that when a state ruled by an authoritarian regime is exposed to the contacts with NGOs, this may promote a democratization process. Probably such exposure is also beneficial during the consolidation phase of democracy (cf. Diamond 1991, 38-39, 51-55).

Yet, even a brief look at the resources allocated for the Demosthenes Programme makes one thing clear: the Council of Europe cannot be seen as the *deus ex machina* bringing the East European transitions to a happy end. The sheer size of the task excludes such a role for the organization. What is needed is a change of mentality among whole populations, and that, for obvious reasons, goes far above the small budget of the Council of Europe. Its role in the drama must rather be the one of the audience, that gives applause when it likes what it sees, and whistles when the actors perform badly, while hoping that the performance they attend will not turn out to be a tragedy.

A second problem, besides the small resources, is the difficulty to evaluate the programmes. Often we will not know whether it was all worthwhile until many years have passed. To give but one example, when can one say that a constitution or a law on minorities is working? Or that it is the best possible? And how do we evaluate the effects of a seminar which taught the East Europeans

that the West European models could not be applied in their countries?

The risk of duplication or, in other words, lack of co-ordination with other donors or organizations active in the field is obvious, but seems hard to avoid, despite efforts to co-ordinate. As Mr Laurens said: "The problem with co-ordination is that everyone wants to co-ordinate but nobody wants to be co-ordinated." Yet, the approach chosen by the Council, to let the recipient countries take the initiative, seems to reduce the risk. What the Council of Europe can offer is a mixture of several countries', successful and less successful, efforts to deal with that difficult way of making politics called democracy. Writing about the European Community, John Pinder (1991b, 9) claims that there is an unbalance between the economic and the political assistance given to Central and Eastern Europe:

While much thought and substantial money have been devoted to facilitate the transition to market economies, surprisingly little effort has been given by the Community and the West to assisting the process of creating stable pluralist democracies [---] In short, both the formal structures of democratic government and the infrastructure of civil society have to be developed.

If his observation is correct, and we believe it is, then the Council of Europe, which can be seen as a bank of experience and expertise on some very central issue-areas of a modern democracy, is important. Whether the states want to make use of that expertise or not must be their decision.

Our conclusion is that the Council of Europe has the expertise and the contacts it needs to give advice on fundamental questions related to the functioning of a modern welfare democracy. It seems likely, though, that the demand will by far exceed the supply.

International organizations in a turbulent environment

Leaving the assistance programme and widening the perspective a little, we would like just

to touch upon two more general issues illustrated by this case. The first is the possibilities of an international organization to adapt to dramatic changes in its environment. The second is the role of international actors in stimulating a domestic democratization process.

The dramatic changes in Central and Eastern Europe and the ex-Soviet Union have serious implications for the European, and global, political system at large, not least for the international organizations of that system. Many of these organizations, e.g., the United Nations, the NATO and the Council of Europe are products of the Second World War and the Cold War. In a new international political context, Darwin's "survival of the fittest" may not be too far from reality. In other words, the new situation puts enormous pressure on these organizations to integrate new members, to develop new procedures, (finding a good Byelorussian-Hungarian interpreter is, in this context, only a minor problem!) and to find their profile among the ever growing number of international organizations.

This can be clearly seen in Europe where organizations such as the European Community, the Council of Europe, the CSCE, NATO and the West European Union try to find areas where they can dominate the field. If this "struggle" is a reality, where can the Council have a voice? Eva Nowotny (1990, 61), speculating on this, mentions human rights, European parliamentarism and codification and standardization of European law as some possible areas. We do have some doubts about the role the Council will play in European parliamentarism, if we envisage an expansion of the European Community, but we think she is quite right about human rights and legal affairs. Human rights have also been suggested as a "Council-area" by Barry Buzan (1990, 158), and comparing the "penetrating capacity" of various (part-)European organizations, Geoffrey Pridham (1991a, 213) also claims that "the Council of Europe can act as a channel for international opinion pressures." It seems, then, as if the Council of Europe might continue to play a role even if the European Community were to grow by five or eight new

members, especially if we recall the importance attached to membership of the Council of Europe as a first step towards membership of the European Community which, to quote Adrian Hyde-Price (1991, 11), "is the real prize to which they all aspire". To us, therefore, the survival of the Council of Europe seems to be best secured in a close co-operation with the European Community and with strong concentration on the two important areas of human rights and some aspects of legal affairs, where the Council has both the experience and the expertise.

International actors and democratization processes – some concluding reflections¹⁵ Finally, what about the role of international actors in a democratization process? In his seminal work on transition theory Laurence Whitehead claims that in the cases studied in the project *Transitions from Authoritarian Rule* "internal forces were of primary importance in determining the course and outcome of the transition attempt, and international factors played only a secondary role".¹⁶ But he also admits that this may be due to the countries studied or the historical period. "Within postwar Czechoslovakia the internal forces may well have been as favorable for a democratic transition as within most of the countries considered here, but the geopolitical location was adverse." (Whitehead 1986, 4) Considering the general importance of domestic actors (notably the changed policy of the Soviet Union) for the Central and East European transitions, it may well be worth considering the role of international organizations as well. In an article from 1984 Samuel Huntington (1984, 207), although generally sceptic about the prospects for democratization in Central and Eastern Europe, mentions the positive role played by "governments and political parties of the European Community [... in encouraging] the emergence of democratic institutions in Spain and Portugal, and the desire of those two countries plus Greece to join the community provided an additional incentive for them to become democratic." Similar obser-

vations have been made by Pridham (1991b), Whitehead (1991, 59-60) and Giuseppe di Palma (1990, 187).

Nevertheless, international aspects seem to be of greater importance for the Central and East European transitions. The activities of international actors – states, political parties, international organizations as the EC, the CSCE and the IMF – are easily observed.

There seem to be several reasons for this. Four differences seem particularly important for our discussion.¹⁷ First, the breakdown of communist rule is of course directly related to a change in the international political system. It was facilitated by the détente between the USA and the USSR. Now the bipolar structure of the Cold War is giving way to something else.

Second, the fast diffusion of breakdown of communism in Central and Eastern Europe, as well as the breakdown of authoritarian rule in various countries in other parts of the world, points to the importance of international factors. Rosenau (1992) points to the importance of the global internationalization, the development of media technology, and the increasing economic interdependence. This also means that the number of countries involved is larger than in the democratization of Southern Europe in the 1970's. If we include all the republics of the Soviet Union, more than 25 countries in Central and Eastern Europe have left communist rule, and more than half of these have embarked on the road towards democracy. The number of countries might still grow, due to ethnic groups trying to establish new states.

Third, for several reasons the post-communist states can be seen as especially susceptible for international action. a) Many of these states, particularly in the former Soviet Union, have a complete lack of democratic experience. b) The economy in these countries is in bad shape; they need assistance for transformation into a capitalist system, and they also in many cases need acute assistance to prevent economic breakdown and destitution. c) The post-communist states need to "come in from the cold", i.e., to gain international recognition

in a situation where their former *raison d'être* has collapsed. d) They also need a new system of international security, since the former bipolar system has ceased to exist.

Fourth, although the breakdown of communist rule in many instances was a very swift process, the creation of a full-fledged democracy seems to be an arduous and time-consuming process. The democratization process is indeed endangered in several of the post-communist states. There are several reasons for this, which can here only be hinted upon: the lack of democratic traditions, the severe economic difficulties, the strong interethnic conflicts, the fact that many political leaders of the new states come from the old nomenklatura, and the risk of political polarization. This leaves room for assistance, as well as for pressure. The role of international actors thus seems greater during the process of consolidation than during the breakdown of communist rule.

This implies that in Central and Eastern Europe, international actors will probably be more important during the consolidation of democracy, than during the actual transition phase. The transition from communism was very swift, and there was simply no time for international actors to react.¹⁸ The transition to democracy seems indeed to be a lengthy process. Our hypothesis seems to get some support from Laurence Whitehead's observation (1991, 52):

[A]lthough during the transition phase it may be reasonable to concentrate on the parts played by various political actors, the most important of whom will typically be domestic, during the consolidation phase more long-term structural constraints become more determinant; these will often embody some combination of domestic and international elements.

Clearly, international organizations, IGOs or INGOs, sometimes do influence democratization processes, just as they are themselves affected by, and have to adapt to, "external" changes due to domestic regime transitions. So far, assistance provided by the Council of

Europe does seem to push the process in the right direction. But the strength of that push is not only difficult, but impossible, to evaluate at this stage.

Sadly, perhaps, we must also remember that whether or not someone is prepared to listen, is his or her own decision. It is very difficult to force people to "democratize" and to comply with the rules of the game if they do not want to. Especially so for a relatively weak organization (no military power and a small budget) such as the Council of Europe. Ultimately, therefore, it depends what is at stake, whether or not the new democracies will accept assistance and learn from the West European experience, and quite clearly there are enormous differences between the countries in this regard. Yugoslavia shows that sometimes good intentions, expertise and a wish from abroad to assist are not enough. Asked about the symbolic importance attached to membership of the Council of Europe Mr Schumann replied: "Yes, but you see, that is good for a certain time, but if they have nothing to eat or if they have no social future, then all symbolism and all nice words about democracy and human rights are not taken any longer." To these perils we may have to add the sometimes shattering force of suppressed nationalism.

Tomas Niklasson – Anders Sannerstedt

Notes

1. When no references are given, facts and figures are taken from interviews with senior officials from the General Secretariat of the Council of Europe. These interviews were made during our common research visit to the Council of Europe in February 1992. Financial support for Tomas Niklasson was provided by Stiftelsen Lars Hiertas Minne and Jacob Letterstedts resestipendiefond of the Royal Swedish Academy of Sciences, and for Anders Sannerstedt by The Swedish Council for Research in the Humanities and the Social Sciences; for this we here express our gratitude. We would also like to thank the diplomats and the staff at the Permanent Swedish Delegation to the Coun-

cil of Europe for their kind assistance before and during our visit to Strasbourg.

2. Article 237 of the Rome Treaty, as well as the Birkelbach Report of the Political Committee of the European Parliament from 1962

3. In the Statute of the Council, it is explicitly stated that the Council must not deal with military issues.

4. *State of relations between the Council of Europe and the countries of Central and Eastern Europe*. Document published by the Council of Europe, May 1991

5. An excellent survey of the changes in Central and Eastern Europe in 1989 is given in de Nevers 1990. Cf. Niklasson, Tomas, "The Soviet Union and Eastern Europe, 1988-89: Interactions between Domestic Change and Foreign Policy" in Klingemann, Pridham & Vanhanen (eds), *Democratization in Eastern Europe*, (forthcoming)

6. Council of Europe. Co-operation and Assistance Programmes for the Countries of Central and Eastern Europe. Information Paper SG/INF (91) 1, 9 January 1991.

7. Nilsson 1991, 463. Cf. *Co-operation and Assistance Programmes with Central and Eastern European Countries – Annual Report for 1991*, Council of Europe, SG/INF (91) 4, 3

8. PHARE stands for Poland and Hungary: aid for economic reconstruction, although probably in French. Later on, however, other countries were included.

9. Further differences, as mentioned by Jerzy J. Wiatr in an IPSA-paper (1991, 9-11), are: emerging sharp class divisions, Right-wing forces gain power, ethnic conflicts and a different international context. See also Pridham 1991b, 4

10. *Council of Europe Co-operation and Assistance Programmes for Countries of Central and Eastern Europe*, Council of Europe, SG/INF (91) 2, 3

11. This was the situation in the beginning of February 1992.

12. *State of relations between the Council of Europe and the countries of Central and Eastern Europe*. Document published by the Council of Europe, May 1991, and *Council of Europe Co-operation and Assistance Programmes for Countries of Central and Eastern Europe*, Council of Europe document, SG/INF (91) 2

13. Jean-Louis Laurens, interview.

14. Referring to Aldrich & Whetten, Christer Jönsson (1986, 42) describes linking-pin organizations as "the nodes through which a network is loosely joined".

15. Comparing the United Nations and Amnesty International, Katrin Westberg (1992) discusses the methods used by international organizations working for human rights in democracy. In her paper she emphasises that information seems to be an important resource for international organizations.

16. Whitehead, Laurence, 1986, 4. More recently, after the transitions in Central and Eastern Europe, Laurence Whitehead has become even more careful about diminishing the role of international actors, as the same time as he points out the difficulties involved in making clear distinctions between domestic and external actors (Whitehead 1991, 45, 52-58).

17. Other differences could have been mentioned, e.g., the different character of the authoritarian regimes.

18. Whether or not international organizations also played a role in the "pre-transition phase", i.e., during the breakdown of the authoritarian regimes, is a large and complicated question which will not be discussed here.

References

Interviews were made with:

Mr Erik Harremoes, Director of Legal Affairs

Mr Jean-Louis Laurens, Counsellor for Paneuro-pean Co-operation Programmes, Directorate of Political Affairs

Mr Klaus Schumann, Head of External Relations Division

Ms Dina Shelton, International Institute of Human Rights

Ms Enie Waechter, Executive Director, International Institute for Democracy

MP:s from Czecho-Slovakia, Hungary and Poland.

Council of Europe documents:

Council of Europe. *Co-operation and Assistance Programmes for the Countries of Central and Eastern Europe*. Information Paper SG/INF (91) 1, 9 January 1991.

- Council of Europe, *Council of Europe Co-operation and Assistance Programmes for Countries of Central and Eastern Europe*, Council of Europe document SG/INF (91) 2
- Council of Europe, *State of relations between the Council of Europe and the countries of Central and Eastern Europe*, May 1991
- Council of Europe, *Co-operation and Assistance Programmes with Central and Eastern European Countries – Annual Report for 1991*, Council of Europe, Council of Europe document SG/INF (91) 4
- Other Sources:
RFE/RL Research Report Vol 1 (1992)
- Literature:
- Buzan, Barry (et al.), *The European Security Order Recast – Scenarios for the Post-Cold War Era*, Pinter Publishers, London, 1990
- Diamond, Larry, *Ripe for Diffusion: International and Domestic Factors in the Global Trend toward Democracy*, Paper presented to the annual meeting of the International Studies Association, Vancouver, March, 1991
- Horowitz, Donald L., Comparing Democratic Systems, *Journal of Democracy* 1 (1990) no 4, 73-79
- Horowitz, Donald L., *A Democratic South Africa? Constitutional Engineering in a Divided Society*, University of California Press, Berkeley, 1991
- Huntington, Samuel P., "Will More Countries Become Democratic?" in *Political Science Quarterly*, Vol. 99, No. 2, Summer 1984
- Hyde-Price, Adrian G. V., *Democratization in Eastern Europe: the External Dimension*, Paper presented at the ECPR Joint Sessions of Workshops, University of Essex, 1991
- Jönsson, Christer, "Interorganization Theory and International Organization" in *International Studies Quarterly*, Vol. 30, No. 1, 1986
- Karaosmanoglu, Ali L., "The International Context of Democratic Transition in Turkey" in Pridham, Geoffrey (ed.), *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester University Press, Leicester, 1991
- Kinnvall, Catarina & Uhlin, Anders, Global Democratization – Transitions from Authoritarian Rule during 1989-1991, *Statsvetenskaplig Tidskrift* Vol. 96 (1993) No 1
- Lijphart, Arend, Constitutional Choices for New Democracies, *Journal of Democracy* 2, (1991) no 1, 72-84
- Linz, Juan J, The Perils of Presidentialism, *Journal of Democracy* 1 (1990a) no 1, 51-69
- Linz, Juan J, The Virtues of Parliamentarism, *Journal of Democracy* 1 (1990b) no 4, 84-91
- Lipset, Seymour Martin, The Centrality of Political Culture, *Journal of Democracy* 1 (1990) no 4, 80-83
- de Nevers, Renée, "The Soviet Union and Eastern Europe. The End of an Era", *Adelphi Papers*, 249, 1990
- Niklasson, Tomas, "The Soviet Union and Eastern Europe, 1988-89: Interactions between Domestic Change and Foreign Policy" in Klingemann, Pridham & Vanhanen (eds), *Democratization in Eastern Europe*, (forthcoming)
- Nilsson, Hans G., "Europarådet och dess förändrade arbete i ett förändrat Europa" i *Tidskrift utgiven av Juridiska föreningen i Finland*, 1991, Vol. 127, No. 6
- Nowotny, Eva, "The Role of the CSCE and the Council of Europe in Facilitating a Stable Transition Toward New Political Structures in Europe" in Volten, Peter (ed.), *Uncertain Futures: Eastern Europe and Democracy*, Institute for East-West Security Studies, Occasional Paper Series, New York, 1990
- O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe C. & Whitehead, Laurence (eds), *Transitions from Authoritarian Rule – Comparative Perspectives*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1986
- di Palma, Giuseppe, *To Craft Democracies – an Essay on Democratic Transitions*, University of California Press, Berkeley, 1990
- Pinder, John, *The European Community and Eastern Europe*, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London, 1991a
- Pinder, John, *Towards a Wide and Federal Community – a Secure Symbiosis of East and West*, Paper prepared for the IPSA 15th World Congress, Buenos Aires, 1991b
- Pridham, Geoffrey (ed.), *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester University Press, Leicester, 1991a
- Pridham, Geoffrey, *The International Context of Democratization: Southern European Experience and Inter-Regional Comparisons*, Paper

- prepared for the IPSA 15th World Congress, Buenos Aires, 1991b
- Pridham, Geoffrey, "The Politics of the European Community, Transnational Networks and Democratic Transition in Southern Europe" in Pridham, Geoffrey (ed.), *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester University Press, Leicester, 1991
- Rollo, J M C, *The New Eastern Europe: Western Responses*, The Royal Institute of International Affairs, Pinter Publishers, London, 1990
- Utrikesdepartementet, *Europarådet 40 år*, UD informerar, 1989, No. 3, Stockholm
- Verney, Susannah & Coulombis, Theodore, "State-International Systems Interaction and the Greek Transition to Democracy in the Mid-1970s" in Pridham, Geoffrey (ed.), *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester University Press, Leicester, 1991
- Volten, Peter (ed.), *Uncertain Futures: Eastern Europe and Democracy*, Institute for East-West Security Studies, Occasional Paper Series, New York, 1990
- Westberg, Katrin, *Internationella organisationer, demokrati och mänskliga rättigheter*, unpublished paper, Department of Political Science, University of Lund, 1992
- Whitehead, Laurence, "International Aspects of Democratization" in O'Donnell, Guillermo, Schmitter, Philippe C. & Whitehead, Laurence (eds), *Transitions from Authoritarian Rule – Comparative Perspectives*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1986
- Whitehead, Laurence, "Democracy by Convergence and Southern Europe: a Comparative Politics Perspective" in Pridham, Geoffrey (ed.), *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, Leicester University Press, Leicester, 1991
- Wiatr, Jerzy J., *Political Science and Perspectives of New Democracies*, Paper prepared for the IPSA 15th World Congress, Buenos Aires, 1991

Kan statsvetare ta ställning i politik?

Det är gott om samhällsvetare som frejdigt tar ställning i politiska frågor, främst ekonomer men också statsvetare. Och ändå hör man då och då den gamla maximen från 50-talet att statskunskap är en vetenskap om politik, inte i politik. Och jag har vänner som med engagemang läser John Rawls, Brian Barry och Ronald Dworkin och trots det försäkrar att de är "värdenihilister". Den ekvationen tycks inte riktigt gå ihop. Det kan kanske vara mödan värt att ägna saken några rader.

Jag har diskuterat frågan om statsvetenskap och politik i två böcker, *Den uppenbara lösningen* (1977) och *Forskningsanknytning genom disputation* (1991). Eftersom jag knappast kan göra anspråk på att där ha sagt någonting originellt, verkar det kanske självupptaget i överkant att i första hand referera till dem. Men praktiska skäl väger tyngre än den olä-

genheten. Läsaren kan finna fullständigare referenser i notapparaten till de två böckerna.

När värdenihilismen och liknande teorier en gång presenterades kontrasterades omdömen i värdefrågor mot påståenden i sakfrågor. De senare, tänkte man sig, har utsikt att uppfylla vetenskapens objektivitetskrav därför att de kan ges en säker grund i observationer av verkligheten. Något motsvarande fundament finns inte för värdeomdömen. De är i sista hand uttryck för viljeyttringar eller känslor eller andra subjektiva omständigheter, så såg man saken (*Forskningsanknytning* 107 ff).

En inflytelserik riktning inom vetenskapsfilosofin utgick från att påståenden i sakfrågor måste falla tillbaka på sinnesintryck som inte kan vara föremål för tvivel (se t ex Ayer 1972). Sinnesintrycken buntar vi ihop till data, data till generaliseringar och generaliseringar till teorier som vi kan utnyttja för prognoser. Vetenskapsteorins uppgift är att formulera reglerna för de logiska operationer som leder från sinnesintryck till teori (*Forskningsanknytning* 37 f).

Men under årens lopp har invändningarna mot det empiricistiska (eller med ett annat namn "positivistiska") programmet hopat sig. Till exempel: Vi vet att atomer består av en kärna omgiven av elektroner. Men ingen har någonsin sett en elektron. Det man har sett är deras spår och för att se dem krävs det avancerad utrustning och omfattande teoretiska kunskaper hos observatören. Och logiken tillhandahåller inte ensam trappstegen från sinnesintrycket av spår till det teoretiska begreppet elektron (Lycan 1988: 203). Alltså kan inte sinnesintryck vara teoriens enda fundament (*Forskningsanknytning* 38). (Det är en olycklig vana bland samhällsvetare att filosofera över sin vetenskaps grunder med hjälp av naturvetenskapliga exempel. Men eftersom den samhällsvetenskapliga positivismen i hög grad orsakades av en önskan att bli accepterad i de fina vetenskapernas salonger är det denna gång kanske ändå på sin plats.)

Den logik som empiricismen behöver är induktionen, dvs den metod som noterar att fenomenet a_1 uppträder tillsammans med fenomenet b_1 , att fenomenet a_2 uppträder tillsammans med fenomenet b_2 osv till dess att vi vågar påstå att klassen av fenomen A uppträder tillsammans med klassen av fenomen B. Det finns en gammal välkänd invändning mot induktionen: även om a och b har uppträtt tillsammans sextio gånger finns det ingen logiskt tvingande nödvändighet att samma sak sker den femtiölfte gången. För att dra slutsatser ur induktion räcker det alltså inte med formell logik; det krävs också ett moment av "judgement".

Det finns också en modernare invändning mot induktionen som har en viss anknytning till elektronexemplet. Redan när vi observerar det första a:et måste vi veta hur vi skall skilja det fenomenet från b och annat i omgivningen och det betyder att vi redan från början måste ha en provisorisk teori om klassen A. Osv beträffande B. (Popper 1969: 45 ff. *Den uppenbara* 15 ff).

Relationen mellan vår kunskap och verkligheten är alltså ur metafysisk synpunkt problematisk. En del tyckte den var så problematisk att de helt och hållet tappade intresset för den

relationen. Observationer hänger på andra observationer och på teorier som hänger på andra teorier och observationer. Allt bildar tydligen en väv och det avgörande är om den väven är väl sammanfogad. Detta var innebörden av Kuhns "paradigm" och en del samhällsvetare har haft en olycklig tendens att förföras av dess irrationalistiska konsekvenser. Irrationalistiska: varje omdöme och varje begrepp får mening och giltighet genom sin plats i helheten, paradigmet, men är meningslösa och därmed utan giltighet i andra paradigmet. Det finns därför ingen möjlighet att översätta mellan paradigmet; byte av paradigmet sker, säger Kuhn, inte på grundval av argument utan är en "omvändelse". Det som orsakar omvändelser är socialpsykologiska faktorer av olika slag. Vi tröttnar på det gamla. Vi vill vinna anseende genom att påstå något nytt. Framgångsrik propaganda för ett paradigmet ger makt. Osv. (*Forskningsanknytning* 38 ff).

Paradigmatteorin (eller "relativismen"¹) kan inte förklara varför vetenskapen undan för undan leder till allt bättre kunskap om verkligheten.² Detta förhållande talar till förmån för att vetenskapsmännens självbild: att de – åtminstone ibland – ändrar åsikt därför att de övertygas av goda skäl. Det finns också ett normativt skäl att hålla fast vid rationalismen. Om vi inte försöker lösa meningsskiljaktigheter genom argument öppnar vi dörren för tvång och i sista hand våld (*Den uppenbara* 73 ff). Relativister som lever i vår fridsamma miljö brukar inte sällan relativisera och därmed också bagatellisera den saken (om detta se t ex Crocker 1992) men min utgångspunkt är att våld representerar ett ibland ofrånkomligt men oomtvistligt och objektiva ont.

Den kritiska rationalismen sopar ihop spillrorna efter positivismen och relativismen. Alla omdömen bygger på en osäker grund, det är sant, och alla omdömen hänger mer eller mindre avlägset samman med varandra. Men helheten kan förbättras genom att vi bryter ut en enskild del och prövar dess styrka. Det finns ingen faktor som ensam avgör provet. Men prövningen skall läggas upp utifrån förutsättningen att det finns någonting utanför vår kunskap som vi vill nå kunskap om. Ibland

leder prövningen till att vi finner goda skäl att kassera den kunskapsbit vi prövar. Andra gånger håller den måttet och vi behåller den tills vidare. Det tycks finnas en cirkel i detta: vi prövar bitarna mot en helhet som består av bitar som blir föremål för prov (*Forskningsanknytning* 45 ff). Men av cirkeln kan det bli en spiral (*Forskningsanknytning* 54).

Den kontrasterande jämförelsen mellan faktaomdömen och värdeomdömen som jag nämnde i andra stycket leder alltså vilse. Om det finns ett metafysiskt argument mot vetenskapliga ställningstaganden i värdefrågor så är det också ett argument mot vetenskapliga ställningstaganden i sakfrågor (*Den uppenbara* 18 f). Om vi anser oss oförhindrade att vetenskapligt ta ställning i sakfrågor kan vi med samma rätt ta ställning i värdefrågor.³ Och mer var det inte som skulle bevisas.

Jag påstår inte att argument i värdefrågor är "samma sak" som argument i sakfrågor. Jag hävdar att det finns utrymme för goda, vetenskapliga skäl i värdefrågor men inte att de goda skälen är av samma slag i alla slags debatter. En argumentation i en moralisk fråga skiljer sig från en argumentation i en estetisk och båda skiljer sig mycket från argumentationen i en naturvetenskaplig fråga. Men det finns stora skillnader också mellan olika slag av argumentation i empiriska frågor. Goda skäl för en fysiker betyder någonting annat än goda skäl för en historiker. Dessutom förändras vår syn på vad som är goda skäl allteftersom kunskapen inom ett området utvecklas, inte bara vad som kan förekomma som innehåll i skälen, utan också vilken form skälen får (Shapere 1984: xxvi).

En skillnad mellan goda skäl i en värdefråga och i en sakfråga är att vi i det senare fallet men inte det förra postulerar att det finns en verklighet "därutånför" som vi vill ha kunskap om. Jag har ingen invändning mot att begreppet "sanning" reserveras för det senare sammanhanget och att det inte kan bli tal om "sanna värden". Det räcker gott med "giltiga värden" – giltiga i förhållande till ett annat referensmaterial än "verkligheten". För det finns trots allt även i det fallet ett referensområde utanför den fråga vi tvistar om (*Forskningsanknytning*

110, 113). När det gäller argumentation i moraliska frågor kan saken formuleras så här.

(a) Vi tar bokstavligen dagligen ställning för och emot förhållanden. Detta är ett nödvändigt villkor för att vi skall kunna handla och därmed ett ofrånkomligt predikament.

(b) Mina avsikter korsas ständigt av andra människors avsikter och det är ofta utsiktslöst och alltid kostsamt att handgripligen försöka tvinga dem att avstå från sina planer. Jag har därför ett behov av att kritisera dem på ett så övertygande sätt att de avstår från att hindra mig. Omvänt har jag ett behov av att försvara mina avsikter när andra vill få mig att avstå från dem.

(c) Att övertyga NN innebär att tvinga denne att utifrån sina egna premisser dra en slutsats som han initialt ogillar men som jag själv önskar. NN:s egna premisser söker jag i det han själv anför till sin förmån.

(d) På det viset byggs det så småningom upp en bank av principer och typfall ur vilken goda skäl kan hämtas fram.

(e) Att övertyga NN förutsätter förstas att denne tar sina egna premisser på allvar och att han accepterar även ovälkomna konsekvenser av dem. Gör han inte det tar diskussionen slut. Men den flyktvägen finns också i en argumentation om ett sakförhållande och han tillgriper den inte ostraffat: ingen har i framtiden intresse eller skyldighet att lyssna på NN när han själv vill övertyga om någonting (*Den uppenbara* 35 f).

Det bör kanske tilläggas att det finns värderingar som är så triviala att man inte ids argumentera för dem. Kanske finns det inte heller argument i rena smakfrågor. Men intressanta omdömen i värdefrågor är sammansatta. För övrigt innehåller de ofta ett starkt inslag av antaganden om sakförhållanden och om man destillerar fram det "rena" värdet visar det sig ofta att det är just trivialt (*Den uppenbara* 25 och *Forskningsanknytning* 107).

Men leder inte idén att det finns objektiva ståndpunkter till tanken att makten skall ligga i händerna på värdeexperter och är det inte ett problem för demokratin? Måste denna inte kräva att varje åsikt i värdefrågor väger lika tungt? Ja, det är ett problem för demokratin att

alla inte har samma resurser, t ex språk och kunskaper, att hävda sin mening, det må gälla sakfrågor eller värdefrågor. Det är skolans uppgift att så långt det är möjligt råda bot på den ojämlikheten. Så långt det är möjligt – mycket kommer ändå att kvarstå. Om vi då slutgiltigt vill förhindra att någon får en större andel makt att påverka⁴ än andra genom sina överlägsna argumentationsresurser så finns det knappast någon annan lösning än att förbjuda debatter. Ett samhälle med ett sådant förbud skulle snabbt förlora förmågan att lösa sina problem. Dessutom skulle vi gå miste om möjligheten att avkräva politiska och andra makthavare en redovisning av sitt fögderi. Lösningen på dilemmat måste i stället bli att sträva efter en debattsituation där ingen med framgång kan säga: det jag säger är sant därför att jag har legitimation som auktoritet. Vem som talar skall inte spela någon roll, det avgörande är vad som blir sagt. Det råder då jämlikhet mellan personerna trots att argumenten är ojämlika (*Den uppenbara* 24 ff och *Forskningsanknytning* 82 ff). För övrigt gäller ju fortfarande principen "en man, en röst" när beslutet måste tas genom omröstning.

Mitt svar på "demokratiinvändningen" följer alltså det invanda mönstret: om möjligheten till objektiva ståndpunkter i värdefrågor är ett problem för demokratin så är också möjligheten till objektiva ståndpunkter i sakfrågor ett problem. Jämlikheten *kanske* skulle gynnas av att vi gav upp kravet på objektivitet, men priset skulle vara för högt.

Spelar det någon roll i praktiken hur vi förhåller oss till världens status? I begreppet "objektivitet" ligger kravet att vi inte tar ställning hur som helst. Om vi intalar oss att värden inte kan vara objektiva befriar vi varandra från skyldigheten att överlägga om värden på ett förnuftigt och ansvarsfullt sätt. Är inte den bristen på förnuft och ansvar en del av det västerländska samhällets malaise? När detta är sagt räknar jag med att bli beskylld för att önska en regim som med fast hand håller efter oansvariga åsikter. Hans Kelsen har ibland åberopats som stöd för åsikten att demokrati och relativism hör samman (t ex Tingsten 1939:25 ff som visserligen sin vana trogen kri-

tiserade Kelsen för tankeoreda). Så här säger Kelsen.

Wer absolute Wahrheit (spärrat av mig) und absolute Werte menschlicher Erkenntnis für entschlossen hält, muss ... auch die fremde gegenteilige Meinung zumindest für möglich halten. Dann ist der Relativismus die Weltanschauung, die der demokratische Gedanke voraussetzt. (Kelsen 1929: 101.)

En kritisk rationalist har ingen svårighet att instämma i detta ty "relativism" i citatets mening står inte i strid med "objektivitet" (*Forskningsanknytning* 40 f. För övrigt redan i min *Politisk teori* 38). I den kritiske rationalistens variant av ansvarsfullhet ingår beredskapen att ompröva etablerade ståndpunkter och det utesluter en auktoritär regim.

Finns det då ingen principiell skillnad mellan vetenskap och politik? Ja det är alltså inte fråga om en skillnad där det förra handlar om sakfrågor och det senare om värdefrågor. Överläggningar i politiska frågor innehåller såväl empiriska som normativa element, så långt är de inte i någon särklass, men överläggningar i politiska frågor måste avslutas även om ingen lösning kan uppnås. Vetenskapliga frågor däremot får inte avslutas förrän en lösning föreligger. I politiska frågor kallas avslutningen beslut; i vetenskapliga frågor finns inga beslut.⁵

Kravet på avslutning genom beslut betyder att man inte kan uppställa kriterier för avgörandet som samtidigt är argument i sakfrågan. För avgörandet finns det i stället en formell procedur. En lösning, å andra sidan, innebär att argument i sakfrågan har fällt avgörandet; inga procedurregler kan framtvinga en avslutning. Uttryckt på ett enklare sätt: i vetenskapliga frågor till skillnad från politiska kan överläggningen pågå utan slut; varje lösning måste hållas tillgänglig för ny prövning och varje avslutning på diskussionen måste ses som tillfällig.⁶

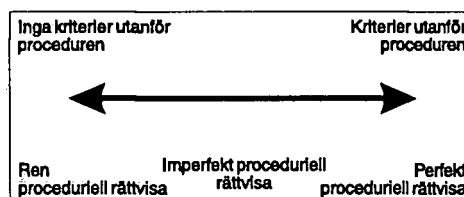
I sin doktorsavhandling sammanfattade Sverker Gustavsson den klassiska, weberianska synen på vetenskaplig verksamhet så: "Vetenskapsmannen kan inte lidelsefullt söka sanningen och samtidigt bära ansvaret för dess

konsekvenser" (Gustavsson 1971: 50). Ansvarsproblematiken kan på ett naturligt sätt hängas på distinktionen "beslut-lösning". Det är beslut som har konsekvenser och som leder till ansvar. En provisorisk lösning kan i sig inte leda till några praktiska konsekvenser; för att den skall få konsekvenser måste den läggas in i underlaget för beslut. "I sig"-dilemmat är att provisoriska lösningar kan locka makthavare att fatta beslut med ödesdigra konsekvenser och många forskare anser sig i det läget ha ett indirekt men inte desto mindre påtagligt ansvar och avvisar följaktligen den klassiska doktrinen. Det faller utanför den här framställningens ram att ta ställning i den frågan; jag har bara velat visa att den gränsdragning mellan vetenskap och politik som jag föreslår har god anknytning till en central forskningsetisk frågeställning.

Min tankegång här är en generalisering av det John Rawls har att säga om "ren" respektive "perfekt" och "imperfekt proceduriell rättvisa" (Rawls 1971: 85 ff).⁷ "Ren proceduriell rättvisa" föreligger då proceduren i sig själv leder till ett resultat som vi accepterar som rättvist; inga utomstående kriterier frestar oss att kritisera utfallet. Paradigmfallet är lotteriet. I det "perfekta" fallet förfogar vi över kriterier som är oberoende av proceduren och designar proceduren så att den skall leda till just det utfall kriterierna utpekar. Det är rättvist om alla får lika stora delar av den föreliggande tårtan och vi kan tänka ut en perfekt procedur: låt den som delar tårtan få sista biten.

Detta är idealiserade fall, lotterier och tårtindelning är perifera fenomen i det sociala livet, och vi tvingas att leva med det "imperfekta", dvs vi accepterar utfallet av en procedur, även om vi ofta ogillar dess resultat, därför att vi inte kan konstruera någon procedur som på det hela taget bättre tillfredsställer de oberoende kriterierna.

Om vi nu ersätter Rawls "rättvisa" med "avgörande" ser vi hur vetenskap hamnar längst till höger (proceduren är här "disputationen") medan politik är "imperfekt"⁸ och någon gång "ren" (för den som i majoritetsprincipen ser den enda principen i demokratiskt beslutsfattande är politik "ren procedur"). "Imperfekt"

betyder att vi inte kan utesluta en mer tillfredsställande utgång om vi hade haft möjlighet att dra ut på överläggningen men den möjligheten förelåg inte.

Mitt huvudargument är att det inte finns några metafysiska förbud mot vetenskapliga ställningstaganden i politik. Men i övrigt, hur skall statsvetare förhålla sig till politiken? Skall de – som statsvetare – delta i debatten eller inte? Till att börja med kan man konstatera att ett vetenskapligt inlägg i dagsdebatten skall leva upp till de vanliga vetenskapliga kraven på klarhet, saklighet och noggrannhet. Vad en statsvetare "tycker" har inte större intresse än vad andra människor tycker. Vetenskapsmän har notoriskt ett starkt självförtroende när det gäller åsikter och gör lätt misstaget att klä sina intressen i en skenbart objektiv språkdräkt. Därför är det klokt att vara återhållsam. Men det vetenskapliga förhållningssättet kräver också en särskild sorts ödmjukhet. Den vars uppgift det är att söka efter lösningar måste hålla frågan öppen för ständiga omprövningar, han måste i varje lösning se nya problem. Den som tvingas att fatta beslut känner ofta otålighet inför ett sådant förhållningssätt. Men sådan är rollfördelningen.

Stefan Björklund

Noter

1. Om det problematiska med denna benämning, se *Forskningsanknytning* 40 f. Jag använder den här i den som det förefaller vanligaste meningen, dvs inkluderande individuell eller kollektiv subjektivitet.

2. Kuhnskolan anser att detta argument begs the question. I *Theories of explanation* (1988) konstaterar editorn Joseph C. Pitt:

"The past success of science in discovering truth

about the universe dissolves under scrutiny into the continuing failure of science to produce anything solid enough to last unchanged. As new theories are developed, the universal truths of yesterday are either rejected out of hand or modified or contextualized so as to restrict their scope." (s 6)

Men "kumulativitet" behöver inte innebära att den nya kunskapen införlivar gamla uppfattningar. "Kumulativ" bör få täcka också en situation där den nya kunskapen bygger på och förutsätter ett avvisande av tidigare uppfattningar: de var ohållbara men på ett fruktbart sätt (till skillnad från andra uppfattningar som är både ohållbara och ofrukta- bara.

3. Jämför vad R Penrose 1989: 411 ff, säger om "judgement" i matematik och fysik med vad C E Larmore 1987: 48, hävdar om "judgement" i moralfilosofin.

4. Om nu förmågan att övertyga verkligen skall kallas "makt", *Den uppenbara* 78 ff.

5. Självklart fattar forskaren en rad beslut under forskningsprocessen, t ex om han skall använda den ena eller den andra metoden, men det problem som han utforskar kan aldrig bli föremål för beslut.

6. De här distinktionerna drar upp en linje mellan vetenskapliga och politiska frågor men inte mellan vetenskapliga och t ex konstnärliga frågor.

7. Idén att utnyttja Rawls på det här viset har jag fått från Hermansson 1993.

8. Förhoppningsvis behöver det inte sägas att "perfekt" och "imperfekt" är värdeneutrala begrepp så som de här har definierats. "Perfekt" är inte bättre än "imperfekt".

Litteratur

Ayer, A.J. (1972) *The central questions of philosophy*. London: Weidenfeld and Nicolson.

Björklund, Stefan (1971) *Politisk teori*. 4. upplagan. Lund: Aldus.

Björklund, Stefan (1977) *Den uppenbara lösningen. Om möjligheten till en ståndpunkt i politiska värdefrågor*. Stockholm: Aldus/Bonniers.

Björklund, Stefan (1991) *Forskningsanknytning genom disputation*. Acta Universitatis Upsalensis. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Crocker, David A. (1992) Functioning and capability: The foundation of Sens and Nussbaums development ethic. *Political theory*, Vol. 20. no.4.

Gustavsson, Sverker (1971) *Debatten om forskningen och samhället. En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala LIV. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Hermansson, Jörgen (1992) Hur kan demokratin rättfärdigas? /otryckt manus/

Kelsen, Hans (1929) *Von Wesen und Wert der Demokratie*. 2. Auflage. Tübingen: Verlag von J.C.B. Mohr.

Larmore, Charles E. (1987) *Patterns of morality*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lycan, William G. (1988) *Judgement and justification*. Cambridge: Cambridge University Press.

Penrose, Roger (1989) *The emperor's new mind. Concerning computers, minds, and the laws of physics*. Oxford: Oxford University Press.

Pitt, Joseph C. (ed) (1988) *Theories of explanation*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Popper, Karl R. (1963, 1969) *Conjectures and refutations. The growth of scientific knowledge*. London: Routledge and Kegan Paul.

Rawls, John (1971) *A theory of justice*. Cambridge, Mass.: The Belknap Press of Harvard University Press.

Shapere, Dudley (1984) *Reason and the search for knowledge. Investigations in the philosophy of science*. Dordrecht/Boston/Lancaster: D. Reidel Publishing Company.

Tingsten, Herbert (1939) *Demokratis seger och kris. Den författningspolitiska utvecklingen 1880-1930. (Vår egen tids historia. Del I.)* 2. upplagan. Stockholm: Bonniers.

Litteraturgranskningar

JØRGEN GOUL ANDERSEN, HANS JØRGEN NIELSEN, NIELS THOMSEN & JØRGEN WESTERSTÅHL (MED BIDRAG AV HENRIK CHRISTOFFERSEN, JAN BEYER SCHMIDT-SØRENSEN & JETTE SØLLINGE): *Vi og vore politikere. En kortlægning af forholdet mellem befolkningen og politikerne i dagens Danmark*. Viborg 1992: Spektrum.

GUNNAR VIBY MOGENSEN: *Kan vi stole på politikerne? En debatbog med bidrag af Poul Hartling, Svend Jakobsen og Erik Ib Schmidt*. Viborg 1992: Spektrum.

KAREN SIUNE, PALLE SVENSSON & OLE TONSGAARD: *Det blev et nej*. Århus 1992: Forlaget Politica.

Den 2 juni 1992 röstade Danmark nej. Folkomröstningen om Maastricht-avtalet orsakade svallvågor över den europeiska kontinenten bland såväl medlemsländer som EFTA-länder. Med omkring 47 tusen rösters övervikt (1 procentenhet) satte danskarna det europeiska samarbetet på ett prov som, ännu i skrivande stund, inte nått sin lösning.

I Danmark blottade folkomröstningen en åsiktsspricka mellan folketinget och befolkningen. Folketinget, som blivit valt bara ett halvår dessförinnan, biföll förslaget om att antaga traktaten om den europeiska unionen med klar majoritet: 130 röster mot 25. Trots det avisade väljarna det politikerna på bred front ställt sig bakom. Sprickan mellan folketinget och väljarkåren kan, så som utrikesminister Uffe Elleman-Jensen tolkade omröstningsresultatet, vara en indikation på att den representativa demokratin är i kris.

Händelsen gav upphov till en uppsjö statsvetenskapligt intressanta problem, varav två

kommer att tas upp här. Det ena är hur folkomröstningsresultatet kan förklaras. Det andra är diskussionen om politikermissnöjet, som fick ny fart sedan folkomröstningsresultatet stod klart.

För den som vill försöka förstå den danska utvecklingen på dessa två punkter föreligger nu tre böcker från två olika forskningsprojekt som på olika sätt belyser problematiken. I *Det blev et nej* försöker en forskargrupp i projektet *Massemedier og Demokrati* att utreda 1) danskarnas förhållande till EG och 2) danskarnas förhållande till sina politiker, sett i ljuset av folkomröstningen. Forskargruppen från Århus Universitet tar bl.a. tag i en rad olika förklaringar till det överraskande folkomröstningsresultatet som framställts i massmedia och underkastar dem en vetenskaplig granskning.

De båda andra böckerna jag åsyftar, *Vi og vore politikere* och *Kan vi stole på politikerne?*, utkom strax före folkomröstningen. Den förstnämnda utgör huvudrapporten från forskningsprojektet *Den politiske troværdighed i Danmark*. Den andra är en populärt hållen sammanfattning av de viktigaste slutsatserna i projektet och innehåller dessutom kommentarer av tre erfarna "praktiker". Forskningsprojektet om den politiska trovärdigheten har finansierats av Rockwoolfonden och rapporterna har redigerats av Gunnar Viby Mogensen. I övrigt har en rad historiker och samhällsvetare deltagit. De har analyserat förhållandet mellan väljare och valda mot bakgrund av de misstroendetendenser som, inte minst sedan jordskredsvalet 1973, varit hett stoff i den danska debatten.

Det blev ett nej

Folkomröstningsresultatet är på många sätt förvånande. Danskarna har i två tidigare folk-

omröstningar i EG-frågan 1972 och 1986 röstade för ett europasamarbete inom EG. Med fog kan man undra om skillnaden mellan den s.k. Enhetsakten, populärt kallad EF-pakken i Danmark – om vilken folkomröstningen stod 1986 – och Maastricht-avtalet är så stor att det skulle kunna medföra en förändrad inställning till frågan. Vidare röstade danskarna fram ett EG-vänligt Folketing endast ett halvår före folkomröstningen. Av opinionsundersökningarna att döma inför folkomröstningen, så var det endast 18 procent som önskade att Danmark skulle lämna EG. Ändå röstade 50,7 % nej. Hur kunde det ske?

Detta är huvudtemat i *Det blev et nej*. De tre författarna lyfter sedan framför allt fram tre aspekter som belyser de olika intresseområden som författarna har. Således behandlar Karen Siune i två kapitel massmedias behandling av EG inför omröstningen och massmedias betydelse för folkomröstningsutslaget. Avsnitten baseras dels på en systematisk innehållsanalys av tidningar och TV under valkampanjen, dels på tre enkäter. Analysen visar att under valkampanjen förekom en övervikt av argument för ett ja till Maastricht-avtalet i de flesta medier. Vidare visar den att medierna bidrog till att öka väljarnas kunskaper om avtalet under valkampanjen. Medierna bidrog emellertid inte i någon högre utsträckning till att övertyga väljarna att rösta ja. Analysen visar att det var långt vanligare att redan existerande åsikter stärktes under valkampanjen än att massmedias bevakning medförde åsiktsförändringar.

Ole Tonsgaard ger sig i kast med att försöka besvara kärnfrågan om hur folkomröstningsresultatet kan förklaras. Social bakgrund, partitillhörighet eller motsvarande visar sig vara tämligen dåliga förklaringsfaktorer. Avgörande för ställningstagandet var i stället åsikter om vad man ville med EG. För att förstå danskarnas ställningstagande är det, menar Tonsgaard, viktigt att uppmärksamma på vilket sätt EG uppfattades av väljarna. Uppfattningarna handlar om ekonomi och politik. Är EG – och kommer EG efter Maastricht-avtalet att bli – i första hand en gemensam marknad eller en politisk gemenskap? Bland väljarna finns det en klar majoritet mot att utvidga det europeiska

samarbetet till att bli ett politiskt samarbete; t.ex. i form av en europeisk federation. Där emot finns det en majoritet för ett ekonomiskt samarbete, under förutsättning att det ekonomiskt-monetära samarbetet utesluts. Det finns med andra ord en majoritet för handelssamarbete, men inte för en gemensam ekonomisk politik. Valkampanjen handlade därför mer om hur EG skulle definieras än om argumentering för att övertyga väljarna i sak. Väljarna röstade mot bakgrund av hur de föreställde sig att EG skulle utvecklas. Det avgörande var hur EG uppfattades: gemensam marknad eller politisk gemenskap.

Palle Svensson bidrar med ett kapitel om de sociala och politiska bakgrundsfaktorens betydelse för röstningen, men framför allt tar han i slutet av boken upp tre frågor som har demokratiteoretisk anknytning. För det första tar han upp folkomröstningsinstitutet. Är Maastricht-folkomröstningen ett uttryck för ökad demokrati genom ökat deltagande, eller är den ett exempel på ett område där folkomröstningar lämpar sig särskilt illa, nämligen komplicerade utrikespolitiska frågor? För det andra diskuterar han det så kallade demokratiska underskottet i EG i ljuset av folkomröstningen. Vilken roll spelade demokrativärden för väljarnas ställningstagande? Slutligen berör han frågan om folkomröstningen speglar en kris för det danska folkestyret. Skillnaden mellan Folketingets stora ja och väljarnas knappa nej har av många tolkats som ett uttryck för befolkningens bristande tillit till de valda politikerna. Svenssons diskussion mynnar ut i ett resonemang om den representativa demokratins tillstånd i Danmark.

Slutsatserna är genomgående tentativa i boken. Det är enkelt att förstå eftersom den gick i tryck mindre än ett halvår efter folkomröstningen. I sig är snabbheten imponerande, men de teman som väcks töms inte ut på ett sätt som hade varit möjligt om mer tid tagits i anspråk. Samordningen mellan olika avsnitt hade också kunnat vara bättre. Det förekommer såväl onödiga upprepningar som glidningar i slutsatserna. Förklaringen till brådskan är både enkel och förståelig. Författarna var angelägna om att nå ut i god tid innan nästa folkom-

röstning äger rum, vilket lär bli någon gång i vår. (God "timing" är säkert en av orsakerna till att boken faktiskt blivit en bestseller.) Invändningen får emellertid inte skymma det faktum, att *Det blev et nej* både är en välkommen och intressant analys av folkomröstningen och därmed sammanhängande massmedia- och demokratifrågor.

I boken väcks frågan om det politiska missnöjets roll, men den frågan får en utförligare granskning i de båda andra böckerna.

Vi och våra politiker

Politik er et område af menneskelig aktivitet, som stiller forøgede krav til den moralske sans, til evnen til kritisk selvrefleksion, til en virkelig ansvarlighed, til smag og takt, til evnen til at leve sig in i andres sjæl, til sans for mådehold, til ydmyghed.

Orden är Václav Havels vid ett besök på Köpenhamns Universitet i maj 1991. Att folketingsledamöterna skulle besitta högre moralisk sans eller vara kunnigare än den genomsnittliga dansken finns det emellertid ingen anledning att tro mot bakgrund av de enkätundersökningar som har gjorts i Danmark. De visar snarare att förtroendet i dessa avseenden är relativt lågt bland danska medborgare och dessutom att det minskat under den senaste 20-årsperioden.

Jørgen Goul Andersen gör i forskningsprojektet om den politiska trovärdigheten i Danmark en kartläggning av missnöjets utbredning och undersöker dess orsaker på såväl mikro- som makronivå. Hans analys baseras på en enkät som genomförts inom projektet, men han utnyttjar även tidigare enkäter som är gjorda bl. a. vid valundersökningarna och av olika opinionsinstitut. Hans slutsatser är att den tid är förbi när väljarna såg upp till politikerna. Vidare att tilliten till politikerna visserligen varierar kraftigt (variationen ökar dessutom), men att långtidstendensen är klar: tilliten var högst före jordskredsvalet 1973 och har sedan trendmässigt sjunkit. Han noterar dessutom att missnöjet ökade särskilt i slutet på 80-talet. Det finns ett utbrett missnöje, kon-

kluderar Goul Andersen, men sätter samtidigt upp ett varningstecken för att överdramatisera missnöjet på det sätt som ibland förekommer på kvällstidningarnas löpsedlar.

Förklaringen till missnöjet finner Goul Andersen på både mikro- och makronivå. Politiska och sociala resurser visar sig spela en signifikant roll. Många resursmässigt svaga personer har låg tillit till politikerna och ger uttryck för att de finner politik svårförståeligt, vilket indikerar ett politiskt främlingskap. Större effekt får emellertid vad Goul Andersen kallar politisk placering. En stor del av de väljare som uttrycker missnöje har samtidigt en känsla av att deras åsikter inte blir representerade i den politiska processen. Störst förklaringskraft till det sjunkande politikerförtroendet tillmäter han emellertid förändringar på makronivå. Han pekar särskilt på internationaliseringen (EG) och utvecklingen i medier-na.

Medan Goul Andersen kör i metodiskt in-vanda spår tar Hans Jørgen Nielsen nya grepp. Han genomför en rad djupintervjuer av folketingsledamöter och ett urval av de väljare som tidigare besvarat enkäten. Dubbelmetodanvändningen, att kombinera enkäter med djupintervjuer, har flera fördelar. Man kan tränga in i missnöjets betydelse: vad menar väljaren när han kryssar för missnöjesrutan i enkäten? (Jfr. Helenius 1990:334–7 et passim) Vidare kan man problematisera rationaliteten i väljarnas ståndpunkter. Valforskningen har visat att man inte utan vidare kan utgå från att väljarna tänker i principiella banor om politik. En del väljare kan helt enkelt inte motivera varför de röstade som de gjorde. Genom att använda djupintervjuer bredvid enkäten har Nielsen inte enbart kunnat fråga vad väljarna anser om politik och politikerna, utan även om de över huvud taget menar något. Såvitt jag vet är det den första gången tillvägagångssättet tillämpas på väljarstudier i Norden. (För metodiska nyheter på området se även Anders Håkansson's kommunalvalsstudie *Konsten att vinna ett val*, där en ekologisk valundersökning kombineras med komparativa fallstudier och enkätundersökningar.)

I samtalen växer en intressant dubbelbild fram. Den ena bilden är präglad av stor harmoni. Politikerna arbetar väl tillsammans, har ett gott förhållande till lobbyister, och de har även ett gott förhållande till väljarna, när de möter dem. I Christiansborg finns en norm som säger att man kan lita på varandra. Den andra bilden, problembilden, växer bl.a. fram när man ser politikerna vid talarstolen. Politikerna har ett gott förhållande till varandra privat, men från talarstolen kan de ta ära och heder av varandra. Vidare kan politikerna visserligen ha ett gott förhållande till väljarna, när de möter dem, men det finns en utbredd kritik av politiken bland väljarna, och så snart politikerna ska möta väljarna genom massmedia uppstår problem.

Det är inte svårt att hitta exempel som illustrerar dubbelbilden av politikerna som dr Jekyll och mr Hyde. När denna anmälan skrivs har den så kallade tamil-rapporten just släppts. Efter flera års politisk strid med hårda ord och omdömen från oppositionen mot regeringen, men förvisso även omvänt, slätar förre oppositionsledaren Svend Auken över motsättningarna. I en artikel i tidningen B.T. skriver han i uppskattande ordalag om de personer som har tvingats lämna sina centrala befattningar efter vad som kallats efterkrigstidens största politiska rättsskandal. Bland annat skriver han att "Mine personlige erfaringer med Ninn-Hansen er absolut positive".

Harmonibilden är den dolda, personliga sidan av politiken. Det är inte på det personliga planet eller i de dagliga rutinerna problemen uppstår. Problembilden däremot berör själva det politiska livet där partierna konfronteras offentligt via massmedia.

Nielsens redovisning av intervjuerna och analysen av dem är elegant. Väljarnas åsikter presenteras genom att ett urval av intervjupersonerna studeras mer ingående. Något karikerade kallas de arbetarkvinnan, läraren, osv. Intervjuerna visar tydligt att åsikterna är mer eller mindre sammanhängande, principiellt hållna och övervägda. Informationsnivå och intresse varierar mellan väljarna, liksom tänkesätt. Möjligen skulle redovisningen ha vunnit på en stramare strukturering. Vidare borde

resultaten ha diskuterats utförligare i förhållande till andra studier på området.

Niels Thomsen sätter in problematiken i ett historiskt sammanhang. Mot bakgrund av grundläggande samhällsförändringar diskuterar han det han kallar *det politiska rotnätet*. Med rotnät avses förbindelselinjerna mellan befolkningen och de politiska institutionerna som ligger utanför det statsrättsligt fastlagda. Det utgörs av alla politiska, fackliga och ideella sammanslutningar, massmedier, institutioner och traditionella eller tillfälliga och informella centra, där samhällsproblem belyses och värderas, och som påverkas av beslutet. Rotnätet tillför de politiska institutionerna livsviktig näring. Bland annat vilar samtal och debatt, förankring, rekrytering samt laglydighet och positiv medverkan till att genomföra statliga initiativ på rotnätet, vilket på så sätt har en legitimerande och tillitsskapande funktion.

Genomgången spänner över en lång tidshorisont, från 1840 och framåt, men vikten ligger på perioden från sextioalet och framåt. Thomsen beskriver framväxten av fyrpartimönstret – Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Venstre och Højre – kring vilket väljarföreningar, partianknutna tidningar m.m. kretsade och utgjorde på så sätt stommen för rotnätet. Han beskriver också rotnätets tillbakagång, förorsakat av stora väljarvandringar, den förändrade mediasituationen (däribland parti-prensens fall, TV:s entré och förändrad journalistik), studentuppror, de politiska partiernas medlemsfall, intresseorganisationernas framväxt (och därmed förknippade outtömliga särkrav), det utökade partisystemet och ytterligare några andra förändringar.

Anledningen till att tyngdpunkten ligger på perioden från sextioalet och framåt är att Thomsen finner stora förändringar på sextioalet som kan förklara det ökade missnöjet. Det gäller inte minst på det idémässiga planet. "68-ideologin" bidrog både till den kravmentalitet som präglar intresseorganisationernas beteende och till att förändra journalistutbildningen. Vad beträffar intresseorganisationernas betydelse för missnöjet har man emellertid inom projektet valt att avstå från fördjupade studier. Mot bakgrund av den betydelse som

dessa tillmäts förefaller emellertid denna avgränsning något olycklig.

Om journalistiken har Jörgen Westerståhl gjort en särskild delstudie. Han diskuterar i ett kapitel frågan om det ökade missnöjet kan ha ett samband med förändringar i det sätt som televisionen förmedlar nyheter på idag i jämförelse med för 25 år sedan. Han analyserar 4 månaders nyhetsinslag 1965/66 och 1990/91 och finner då att den moderna TV-journalistiken i Danmark, som i så många andra länder, utvecklats till en konfrontationsjournalistik där konfliktmomentet betonas så att det "går ut över den sakliga informationen". (s. 124) När finansloven behandlas i folketinget rapporteras inte om innehållet i regerings- och oppositionsförslagen i samma utsträckning och på samma sätt som tidigare. I stället framställs processen som ett spel där (spekulationer om) olika kombinationer av partikoalitioner utgör nyhetsinslagen. Efter genomgången av *TV-avisens* nyhetsförmedling drar Westerståhl slutsatsen att den nya, aktiva och kritiskt granskande journalistiken rimligen måste ha bidragit väsentligt till missnöjet.

Den moderna journalistiken tillmäts genomgående i boken en stor betydelse för missnöjet bland väljarna. Påståendet att massmedia har skuld i det utbredda missnöjet är emellertid inte okontroversiellt. Journalisternas uppgift kan näppeligen vara att lämna politikerna i lugn och ro att sköta sig själva. En återgång till tidigare okritiska referering på politikernas villkor är, vilket Westerståhl även påpekar, knappast önskvärd.

En intressant, retorisk följdfråga är om massmedia förmedlar en förljugen bild, eller om verkligheten i Christiansborg är sådan, att politikerna förtjänar väljarnas missnöje eller till och med deras förakt. Hans Jørgen Nielsen leder oss in på ett intressant spår för denna diskussion. Han gör det dels genom sin redovisning av det inre folketingsarbetet, dels genom att utreda de krav som politikerna förväntas leva upp till. Nielsens slutsats är att missnöjet kan ha sitt ursprung i delvis oförenliga krav. Väljarna ser gärna att politikerna är sakliga och tar riktiga beslut, men de ska också ta hänsyn till väljarnas önskemål. De önskar även att

politikerna å den ena sidan kunde profilera sig skarpare och hålla avgivna vallöften och å den andra att de kompromissar och samarbetar mera. I en sådan situation är det, som Nielsen påpekar, *ikke let at være politiker*. Dubbelheten ligger emellertid, menar han vidare, inte enbart i väljarnas oförenliga krav, utan i själva demokratins natur. Inbyggt i de politiska debatterna, i pressens analys, i valkampanjerna osv. finns kritik och konkurrens. Både politikerna och väljarna kan ha svårt med konkurrenssidan av politiken.

Vi og vore politikere innehåller även tre uppsatser. Jette Søllinge skriver om pressens täckning av finansloven 1965 och 1991, Henrik Christoffersen om rekryteringen av folketingsledamöter och Jan Beyer Schmidt-Sørensen om den ekonomiska utvecklingen i Danmark.

Sammantaget är boken en intressant probleminventering av missnöjet i Danmark. Genom flermetodanvändningen (som för övrigt förefaller att ha kommit på modet) och genom att inkludera forskare med olika bakgrund och specialiteter i projektet, har man lyckats att belysa missnöjets utbredning och fenomenologi, undersöka olika tänkbara orsaker till det och samtidigt sätta in missnöjet i sitt historiska sammanhang. Trots att undersökningen är mångfacetterad är den väl sammanhållen. Antologier riskerar alltid att peka i olika riktningar, men även på denna punkt har projektet lyckats väl.

Tyvärr saknar man ibland de teoretiska diskussionerna. Referenser till tidigare studier och till den internationella forskningen på området saknas förvisso inte, men de är, menar jag, för få.

I *Kan vi stole på politikerne?* sammanfattas forskningsprojektets huvudresultat på ett lättillgängligt sätt. I boken kommenterar dessutom förre statsministern Paul Hartling, förre talmannen i folketinget Svend Jacobsen och förre departementschefen Erik Ib Schmidt resultatet i forskningsprojektet och de tar även upp de diskussionsämnen som de ger upphov till. Genom att på detta sätt sprida forskningsresultat och väcka debatt finns det stor chans att nå en bredare publik än sedvanligt. Bokens

form och tilltänkta funktion manar till efterföljd!

Sambandet mellan politiskt missnöje och EG-inställning

Minsta gemensamma nämnare för de båda projekten är att de behandlar frågan om det finns ett samband mellan politiskt missnöje och inställningen till EG. Statistiskt föreligger ett samband, men som bland annat Ole Tonsgaard påpekar finns det all anledning att vara på sin vakt emot skensamband. Här föreligger såväl teoretiska som metodiska problem. Det sista gäller inte minst frågeformuleringen i enkäter. I två av delundersökningarna argumenteras det för att det finns ett kausalsamband mellan missnöje och EG-inställning. Väl att märka har de emellertid olika riktning på sambandet.

Jørgen Goul Andersen hävdar att inställningen till EG, tillsammans med inställningen till invandrare och u-hjälp, framstår som lika avgörande för det politiska misstroendet som den konventionella polariseringen omkring partipolitiken och höger-vänsterdimensionen. Han påpekar att flera undersökningar har visat att motvilja mot att betala till främmande och negativ inställning till EG-integration är åsikter som frodas bäst bland resurssvaga grupper. Dessa åsikter utmärks dessutom av att de inte får något utlopp i debatten, utan hålls nere. Mot den bakgrunden, säger Goul Andersen, är det inte ologiskt att missnöje blir ett naturligt "alternativ". Det finns helt enkelt inga andra kanaler.

Palle Svensson visar i sin analys att politikermissnöjet spelade en stor roll för utfallet av folkomröstningen den 2 juni. Bland de väljare som har en mycket stor tillit till politikerna var det endast 26 % som röstade nej, medan 82 % av de som har en mycket liten politikertilltro röstade nej. Mönstret håller i sig även om man tar hänsyn till väljarnas grundläggande åsikt till EG.

Bilden av sambandet är emellertid inte entydig. Av de undersökningar som gjorts av Hans Jørgen Nielsen och Ole Tonsgaard framgår, att när väljarna själva har fått uppge orsaken

till missnöjet respektive ställningstagande i folkomröstningen, nämns sambandet inte särskilt ofta. Det skulle kunna tyda på ett skensamband. Någon entydig slutsats går, med andra ord, inte att dra efter att ha läst rapporterna.

Avslutning

Problemen som väcks i rapporterna är i första hand danska, men mot bakgrund av förändringar i förtroendemönster och EG-politik i de övriga nordiska länderna finns det mycket att hämta för läsare i dessa länder som är intresserade av politikerförakt, EG-politik och kopplingen däremellan. Det är lätt att rekommendera alla tre böckerna, men om jag ska sätta någon i främsta rummet blir det *Vi og vore politikere*. Att jämföra böckerna är möjligen orättvist, eftersom omständigheterna och syftena varierar, men genom en skicklig kombination av å ena sidan spännvidd och översikt och å den andra djup och förståelse, är *Vi og vore politikere* en särskilt läsvärd rapport om förhållandet mellan väljare och valda.

Låt mig avsluta bokanmälan med ett känt citat ur debatten. Erhard Jakobsen, grundare och mångårig ledare för Centrumdemokraterna, sa en gång: "Hvis der sidder nogle idioter i Folketinget, må der i befolkningen sidde nogle endnu større idioter, der har valgt os."

Ingvar Mattson

Referenser

- Helenius, Ralf *Förstå och bättre veta. Om hermeneutiken och samhällsvetenskaperna*. Stockholm, 1990: Carlssons bokförlag.
Håkansson, Anders *Konsten att vinna ett val. En studie av fram- och tillbakagångar för socialdemokraterna i kommunvalet 1988*. Lund, 1992: Statsvetenskapliga institutionen.

RISTO PENTTILÄ: *Finland's Search for Security through Defence*. London 1991: Macmillan.

På sistone har betydande uppmärksamhet ägnats åt frågan huruvida Sverige under efterkrigstiden på tvärs med den så länge allenarådande neutralitetsdogmen aktivt förberedde mottagande av militärt bistånd från NATO i en krigssituation. Mot den bakgrunden är det intressant att notera att den finländske forskaren Risto Penttilä i sin bok "Finland's Search for Security through Defence" rest frågan huruvida inte Finland sin rådande VSB-politik till trots under tiden från stilleståndsavtalet 1944 och fram till 1989 förberedde ett aktivt militärt försvar mot en sovjetisk angripare. Penttilä har för en bredare finländsk allmänhet gjort sig känd som en av media flitigt anlitad debattör i allmänna säkerhetspolitiska spörsmål. Idag innehar han en forskartjänst vid Finlands försvarsministerium.

Penttilä gör en för sin framställning grundläggande indelning av det efterkrigstida finländska säkerhetspolitiska etablissemanget i modernister och traditionalister. Modernisterna var de som i samklang med Paasikivi-Kekkonen-linjen hävdade att Finland inte behövde göra några förberedelser för att möta ett anfall från Sovjetunionen, utan istället måste utveckla kapacitet att hejda och avvärja västerifrån kommande framstötter riktade mot Sovjetunionen genom finländskt territorium eller luftrum. Traditionalister var de som höll fast vid att arvfjenden var sig lik. Enligt dem var det fortfarande Sovjetunionen som utgjorde det allt överskuggande hotet mot Finlands säkerhet, alldeles oavsett vad som sades av politikerna i Helsingfors och Moskva. Vad Penttilä på ett skickligt sätt visar är att man på militärt håll i stor utsträckning fortsatte att planera och agera utifrån traditionalist-scenariot. Detta visade sig framför allt i att man ansåg att det finländska försvaret måste kunna möta en massiv markattack österifrån samt behärska strategier för att bekämpa en ockupation. Detta var ett scenario som klart och tydligt räknade med en enda potentiell angripare: Sovjetunionen. I realiteten, visar Penttilä, kom därför

Finlands aktiva krigsplanläggning att tillgodose båda synsätten.

Att den finländska militären envist fortfor att planera utifrån traditionalistscenariot är ett viktigt rörelse. Emellertid skulle man gärna sett att Penttilä med ännu större eftertryck fokuserat på denna centrala aspekt. Av bokens inledning bibringas man intrycket att framställningen i allt väsentligt kommer att röra den militära komponenten av Finlands säkerhetspolitik. Detta håller dock inte helt och hållet streck. I väl hög grad formar sig nämligen Penttiläs studie till ännu en framställning av Finlands efterkrigstida internationella position i allmänhet och dess relation till Sovjetunionen i synnerhet. Skeenden som återlämnandet av Porkkalanbasen 1955-56 och notkrisen 1961 är förvisso högeligen intressanta, men de har grundligt skildrats förut. Inte för att Penttilä gör ett sämre jobb än föregångare som George Maude, John P. Vloyantes och Roy Allison. Det är bara det att de var först och att hans bok kanske inte tillför så mycket nytt just i dessa avseenden. En omständighet skall emellertid inte fördöljas, och det är att när Penttilä skrev sin bok var det fortfarande mycket djävt av en finländsk forskare att öppet och förutsättningslöst diskutera premisserna för Finlands neutralitet. Således har han på det sättet gjort en aktingsvärd pionjärsats.

En aspekt som Penttilä nämner, men som man skulle ha önskat att han behandlat mera konsekvent, är de mångåriga misshälligheterna mellan president Kekkonen och den finländska militärledningen. Här söker författaren peka på möjliga förklaringsfaktorer, såsom Kekkonens egna lätt traumatiska erfarenheter av militären och militärlivet, men också hans uppfattning att generalitetet opponerade sig mot den vänskapliga politiken gentemot Sovjetunionen. I fråga om den senare aspekten skulle det ha varit intressant om Penttilä byggt mera på den begreppsindelning som han själv tillhandahåller. I den mån Kekkonen befattade sig med säkerhetspolitikens militära komponent var han nämligen otvivelaktigt en modernist. Att det därför rädde en komplicerad relation mellan honom och den till övervägande delen traditionalistorienterade militären är

inte ägnat att förvåna. I vilket fall är det uppenbart att det faktum att militären i så hög grad klamrade fast vid traditionalistscenariot innebar en sannskyldig utmaning mot den officiella Paasikivi-Kekkonen-linjen.

Samtidigt visar Penttilä på intressanta svängningar i Kekkonens syn på militärutgifternas storlek. Presidenten verkade oftast för en återhållsam bedömning av militärens budgetskanden. Efter notkrisen 1961 var han dock benägen att tillstyrka en väsentlig ökning av resurstilldelningen, eftersom Moskva påtalat brister i Finlands försvarsberedskap västerut. Efter något år återgick Kekkonen emellertid till sin restriktiva hållning. Även på 1970-talet medverkade han till att ge ett markant resurstillskott åt militären, och då också till att täcka sådana utgifter som helt klart innebar praktiska förberedelser för traditionalistscenariot. Denna gång stod anledningen att finna i att Sovjetunionen intagit en mycket avog hållning till den finländska neutraliteten. Som Penttilä antyder kan detta ha fått den finländske presidenten att omvärdera behovet av ett starkt finländskt försvar med förmåga att möta ett angrepp, varhelst det kom ifrån.

Kekkonen hade under sin presidenttid tvevelsutän en särställning i finländsk politik. På ett sätt, som det idag kan vara svårt att föreställa sig, dominerade han helt i fråga om att ange riktlinjerna för den förda politiken och fylla denna med ett faktiskt innehåll. Ändå är det synd att Penttilä inte ägnat mera energi åt att söka utröna huruvida Kekkonens inställning i de militära frågorna var representativ för politiker-etablissemangen i övrigt. Man hade gärna också sett att Penttilä mera konsekvent undersökt hur mycket politikerna i allmänhet visste om traditionalistsceniots användning som militär planeringsbas och i vilken grad det på denna punkt fanns motsättningar mellan andra ledande politiker än Kekkonen å ena sidan och militären å den andra.

Risto Penttilä disputerade i Oxford 1988. Efter omarbetning av avhandlingen var boken färdig att ges ut på Macmillan 1991. Vad som hände däremellan på den internationella arenan behöver knappast upprepas här. Omvälvningarna i Europa gör att Penttiläs bok får ses

som ett nutidshistoriskt verk med begränsad relevans för dagens situation, där varken VSB-pakten, Sovjetunionen eller ens det som tidigare kallades "neutralitet" längre existerar. Sedd utifrån det perspektivet är emellertid Penttiläs studie på det hela taget ett ypperligt stycke forskningshantverk, vari väl belyses en aspekt av Finlands kamp för att skaffa sig ökat manöverutrymme på den internationella arenan.

Bo Petersson

Referenser

- Allison, R, 1985. *Finland's Relations with the Soviet Union 1944-1984*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Maude, G, 1976. *The Finnish Dilemma. Neutrality in the Shadow of Power*. London: Oxford University Press.
- Vloyantes, J P, 1975. *Silk Glove Hegemony: Finnish-Soviet Relations 1944-74: A Case Study of the Theory of the Soft Sphere of Influence*, Kent: Kent University Press.

KURT JOHANNESON, OLLE JOSEPHSON OCH ERIK ÅSARD (RED): *Svenska tal från Torgny lagman till Ingmar Bergman*, Stockholm: Norstedts 1992.

Kurt Johannesson, Olle Josephson och Erik Åsard har gemensamt tagit sig an den vällovliga uppgiften att sammanställa den första antologin över berömda svenska tal på mer än hundra år. Redaktörerna påtalar i sitt förord att det en tid föll helt ur modet att i historieskrivningen uppmärksamma svenska nyckeltal, men att en reaktion nu satt in. Den "gamla" historien är på väg tillbaka, menar de.

Antologin består av 45 stycken tal, såsom undertiteln anger alltifrån Torgny lagman till Ingmar Bergman. Det senare är ett tal som Bergman låter krumeluren Gustaf Adolf Ekdahl i Jarl Kullens gestaltning hålla i filmen "Fanny och Alexander". Det är ett med andra ord ett ganska så brett spektrum som sam-

lingsvolymen täcker in. Här återfinns såväl Gustav Vasas vredgade tal inför riksdagen i Västerås 1527, som Per Oscarssons på sin tid riksbekanta kalsongtal i Hylands hörna. För att sätta in talen och talhandlingarna i sina sammanhang har redaktörerna, allt efter sina tidsmässiga ansvarsområden, skrivit korta och pregnanta inledningar, vari kontexten presenteras.

Man kan självfallet alltid kritisera urvalet i en antologi. Detta måste med nödvändighet vara subjektivt och styrt av tycke och smak. Johannesson, Josephson och Åsard är väl medvetna om detta problem, vilket de också understryker i sitt förord. Personligen tycker jag dock att de lyckats förträffligt i sitt urval. Mina egna favoriter i samlingen är Gustav Vasas nämnda tal i Västerås till de otacksamma undersåtarna ("... jag har dock intet att vänta i lön än att I gärna såge att yxan sutte i huvudet på mig, men I viljen icke själva hålla i skaftet") samt Tage Danielssons oförlikneliga Harrisburgmonolog "Om sannolikhet" ur revyn Under dubbelgöken 1979.

Även om "Svenska tal..." innehåller ett och annat exempel på att svensk talekonst stundom också varit tämligen tungfotad, är antologin en njutbar och tilltalande produkt. Redaktörerna har tveklöst fyllt en lucka i de svenska folkbiblioteken, och det skall de ha en rejäl honnör för.

Bo Petersson

LEIF LEWIN: *Samhället och de organiserade intressena*. Stockholm: Norstedts Juridik 1992.

Är det möjligt att förverkliga idealet om den allmänna och lika rösträtten i ett system där korporatismen är stark, dvs där intresseorganisationer medverkar i styrningen av samhället? Denna övergripande fråga bildar ramen för Leif Lewins bok *Samhället och de organiserade intressena* (Norstedts Juridik 1992). Boken utgör upptakten för ett forskningsprogram

Statsvetenskaplig Tidskrift 1993, årg 96 nr 1

vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala. Finansiär är Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Inom projektet har hittills också utkommit Bo Rothsteins arbete *Den korporativa staten* (1992).

I kort sammanfattning är Lewins svar på den inledande frågan härovan nej. Starka intresseorganisationer utgör ett hinder för det direktinflytande via valsystelet som förespråkades av bl a Jean Jacques Rousseau och John Stuart Mill. Varför tolereras då organisationerna? Lewins svar är att de utgör ett funktionellt svar på demokratins intensitetsproblem, dvs problemet att tillfredsställa de särskilt intensivt engagerade medborgarna.

Majoritetsregeln ger samma vikt åt de ljuvma och de starkt engagerade. De senare kan, om deras krav inte tillräckligt observeras, hota att lämna gemenskapen, i värsta fall genom att använda våldsmetoder. Det politiska systemet måste ta hänsyn till att vissa grupper har särskilt stor beredskap att handla kollektivt och organiserat. Lösningen blir att inlemma organisationerna i demokratin. "Organisationerna är", säger Lewin, "den praktiska lösningen på demokratins intensitetsproblem. Vi kan inte utforma den parlamentariska kanalen så att alla blir tillfredsställda. Därför öppnar vi ytterligare en kanal för medborgarnas inflytande över de politiska besluten – en korporativ kanal" (s 21-22).

I bokens huvuddel behandlar Lewin organisationernas roll som garantier för arbetsfred och "goda relationer" (kap 2), den svenska och internationella forskningen om korporatism (kap 3) samt upplösningen av den västeuropeiska korporatismen och uppbrottet från den svenska modellen (kap 4). Ett kort avslutningskapitel, betitlat "Tilltro och besvikelse", tar upp den i olika opinionsundersökningar noterade tendensen till ökad misstro mot partier, politiker och – framför allt – de fackliga organisationerna.

Den internationella forskningen lyfter ständigt fram Sverige till en tätplats bland de korporativa samhällssystemen. Korporatismen har varit stark i Sverige, men en omsvängning har inträffat under de senaste två decennierna. Korporatismen är i själätåget. Den järntriangel

som utgjorts av staten, facket och arbetsgivarna är på väg att snabbt rosta sönder. Arbetsmarknadsorganisationernas deltagande i statliga utredningar och remisser har minskat. Partssammansättningen i verksstyrelserna har upphört; i och med att Svenska Arbetsgivareföreningen lämnade dem år 1991 blev detta, genom regeringens medverkan, allmän politik. Organisationernas inflytande i löneförhandlingssystemet har brutits upp och blivit mindre blockpräglad. Antalet gränstvister mellan löntagarorganisationerna har tilltagit. Misstron mot partier, politiker och – i synnerhet – de fackliga organisationerna har ökat. Organisationerna blir alltmer "överlastade" och förmår inte längre infria medlemmarnas förväntningar.

De svenska erfarenheterna kan generaliseras: den västeuropiska korporatismen är stadd i upplösning, dess grepp håller på att lossna (s 127). Vi bör, syns författaren mena, inte beklaga denna utveckling. Korporatismens död ger en ny chans åt majoritetsregeln och det äkta medborgarskapet. Rousseaus tanke om det politiska inflytandet som produkten av "en rent intellektuell reflektion bland medborgarna" (s 33) kan äntligen förverkligas. Alla medborgare kan möta staten som individer. Så långt Lewin.

Samtidigt som *Samhället och de organiserade intressena* innehåller åtskilligt empiriskt material till belysning av de senaste årens förändringar av svensk politik är det främst den teoretiska diskussionen som tilldrar sig uppmärksamhet. Den är enligt min uppfattning ideologisk och, bitvis, tendentiös. Den är anmärkningsvärt enögd, något som också får effekt i genomgången av datamaterialet. Låt mig dock konstatera att den inledande uppsatsen om intensitetsproblemet är en utomordentlig genomgång och problemformulering, kort, välformulerad och provokativ. Ribban sätts mycket högt, och kanske är det de höga anspråk man omedelbart får som gör att boken i övrigt känns svag. Den formella elegansen till trots är detta en bok som slirar avsevärt mellan start och mål, teoretiskt såväl som metodologiskt.

Korporatismen står närmast definitionsmässigt i motsatsställning till den klassiska demokratiteorin. Däremot är det mindre givet att den också står i motsats till *demokratin*, om man med det begreppet förstår inte bara folkstyrets former utan också dess innehåll. Åtskilliga länder – bland dem Sverige – har lyckats förverkliga en kombination av starkt inflytande från olika intresseorganisationer med högt valdeltagande, utbrett politiskt deltagande och ett stabilt välfärdssystem. Det är inte givet att Rousseaus alternativ ger oss ett bättre och rikare liv. Den ensamma politiska människan blir på en partistyrd åsiktsmarknad lätt betraktad som en kund eller klient, och möjlig att manipulera med pengar. De sk korporativa systemen har förvisso brister, men inflytandet via organisationerna har samtidigt minskat incitamenten för handel med röster och försvarat uppkomsten av sådana politiska patronatssystem som existerade i Chicago under Richard Daley och som man idag finner i bl a Italien (se översikt av Gustavsson 1992). Så vill nog inte heller Lewin ha det, men det står det inget om i hans bok.

Det är således hos Lewin inte frågan om någon pro et contra-diskussion som också utsträcks till de alternativ som eventuellt väntar efter korporatismen. Korporatismen, och i synnerhet dess svenska variant, kontrasteras mot ett teoretiskt ideal. Det är en orättvis match, där vinnaren från början är utsedd. Det individualistiska idealet vinner. Denna starkt ideologiska utgångspunkt har, som det verkar, fått styra urvalet av källor och har dessvärre också delvis påverkat presentationen av de data Lewin för fram för att bygga under sina ståndpunkter.

Lewin bygger upp bilden av korporatismen genom att länka samman institutionernas försvarare Burke och Hegel med svenska företrädare för stabilitet och samhällelig harmoni som Erik Gustaf Geijer och Rudolf Kjellén. Han tar också den amerikanske nationalekonomen Mancur Olson till hjälp för att föra sitt idéhistoriska resonemang fram till dagens datum. Korporatismen, denna "andra kanal" för inflytande, representerar förstelning ("skleros"), politisk tröghet och konservatism och en

svårighet för den enskilde att få sina individuella intressen beaktade.

Korporatismbegreppet är besvärligt på många sätt, bl a genom att det bär på ett olyckligt arv av dunkel funktionalism. Föreställningarna om ett organiskt samband mellan staten och individerna är ju ingalunda någon specialitet för t ex Rudolf Kjellén utan förekom i rikt mått inom den gren av korporatismen som Schmitter (1974) kallar "statskorporatism" och som representeras av bl a olika fascistiska regimer. Organisationerna tilläts existera i den mån de utgjorde funktionella delar i en helhet definierad av det högre förnuft som representeras av staten.

Forskningen om korporatism har ansträngt sig en hel del att komma ifrån detta dunkla idéarv. Ett gott exempel är Gunnar Heckschers *Staten och organisationerna* (1951), som ju noga sökte skilja "statskorporatism" från "fri korporatism". I det senare fallet är det organisationerna som ställer villkor för samarbete med staten, och föreställningarna om ett organiskt samband mellan särintressen och statsintressen har övergivits. Man kan säga att Heckschers utveckling av teorin om korporatismen också innehåller en uppfordran till forskaren att precisera aktörerna i det korporativa spelet.

På denna punkt innebär Lewins bok, enligt min uppfattning, ett rejält steg tillbaka in i dunkelheten. Aktörerna förblir i hans teoretiska resonemang anmärkningsvärt anonyma och döljs i generella idéhistoriska formuleringar där samhällssystemet är ändamålsdrivet med korporatismen som dess tänkta slutfas. Burke och Hegel buntas ihop med Geijer och Kjellén i en argumentationskedja som har till syfte att länka ihop organisationerna, i synnerhet de fackliga, med korporatism, och korporatism med konservatism. Organisationernas funktion sägs vara att upprätthålla lugn och "goda relationer" i samhället. Lugnet är dock bedrägligt, ty "friden är förtryckets tillstånd" (Machiavelli, Lewin s 21). Så är vi där: fackföreningen är granne med förtrycket.

Frånsett frågan om hur organisationernas sociala funktion bestäms – enbart Lewins åsikt torde inte räcka – hamnar författaren i en egen-

domlig historieskrivning. Vilka är "vi" som öppnar den korporativa kanalen? När öppnades den? Organisationerna på den fackliga sidan började i Sverige framträda långt innan det parlamentariska systemet blev tillgängligt för arbetarna. Organisationerna uppkom inte som någon "praktisk lösning" på ett redan existerande demokratiproblem, utan skapades av vissa underprivilegierade grupper för att vinna det inflytande som dittills förnekats dem. Den organisatoriska kanalen var för länge sedan etablerad när den parlamentariska öppnades. Till detta öppnande bidrog i hög grad just arbetarrörelsens organisationer.

Men för Lewin står inte de fackliga organisationerna för demokratiska framsteg, utan för stagnation. En ny associationskedja får denna ekvation att gå ihop. Kjellén fungerar för Lewin som ett slags felande länk mellan korporatism och konservatism, och får representera Lewins huvudtanke om organisationerna som funktionella för samhällets jämvikt. Kjelléns organismteori – sedermera rejält häcklad av bl a Herbert Tingsten – företer utan tvekan korporativa drag. Kjellén var också konservativ, vilket Nils Elvander väl belagt i sin avhandling *Harald Hjärne och konservatismen* (Elvander 1961:280 f). Kjellén var inte ensam i att företräda denna kombination, menar Lewin, och utvidgar så resonemanget till att gälla den svenska konservatismen över huvud taget: "Den korporativa ideologin om hur man skulle gå till väga för att främja samhällsfreden och de goda relationerna mellan medborgarna fick *de konservativa* att se positivt på de stora organisationerna, när dessa började framträda vid sekelskiftet" (s 28f; min kurs.).

Konservatismen gillar förvisso lag och ordning. Kan ordningen förbättras genom att organisationerna accepterar och samarbetar med statsmakten finns för konservatismen rimligen ingen anledning att bekämpa organisationerna. Men så förhöll det sig ju inte i Sverige vid 1800-talets slut. Det är befängt att antyda att de svenska konservativa vid denna tid skulle ha utsträckt detta gillande också till arbetarklassens organisationer. Tvärtom, som Elvander övertygande visar med citat från bl a Ha-

rald Hjärne (se Elvander 1961:472 f) sågs arbetarrörelsen som den verkliga samhällsfonden.

Den korporatism som i Sverige så småningom följer av arbetarrörelsens framväxt är således ett annat slags korporatism än den som vissa försvarare av den dåvarande statsmakten kunde stödja. Den statskorporatism som Kjellén hyllade är något helt annat än den "fria korporatism" som växte fram successivt med början kring 1930. I Lewins framställning blir emellertid denna distinktion mindre viktig. Anledningen blir efter hand tydlig: endast den statskorporativa vinklingen gör det möjligt att framställa den svenska modellen som trög, andefattig och lätt fåaktig jämfört med majoritetsregelns individualism och friskhet.

Det är, tror jag, just bindningen till organisationsformer (grad av centralisering, hierarki, organisationsmonopol etc) och ett motsvarande ointresse för intressepolitikens *inhåll* som gör korporatismforskningen – inte bara i Lewins tappning – egendomligt substanslös. Den möda Lewin i sitt tredje kapitel lägger ned på att diskutera olika definitioner av korporatism är omfattande och berömvärd. Men vi står inom korporatismforskningen inför ett något egendomligt faktum: det, nämligen, att sinsemellan mycket olika definitioner ger likartade empiriska resultat. Detta antyder att även de, enligt Lewin, tämligen grumliga tidigare korporatismforskarna – Schmitter, Wilensky, Schmidt, Lehman – kommer nära något slags gemensam sanning. Lewins egen genomgång av olika internationella studier (s 82–92) visar att Sverige, Norge och Österrike genomgående återfinns i toppen på korporatistmätningen, medan länder som USA och Italien genomgående hamnar mycket långt ner.

Här finns det nu anledning att ställa frågan om korporatismens studieobjekt. Vad är det som egentligen döljs i begreppet korporatism och som återspeglas i de många snarlika internationella rangordningarna? Kanhända är det så att den variabel som mer än någon annan definierar detta forskningsområde är relationen mellan staten och arbetarklassens organisationer. Studerar man de av Lewin refererade rangordningarna av länder efter grad av kor-

porativism är det påfallande hur väl dessa samvarierar med den rangordning Walter Korpi (1981:32 ff) gör av samma länder efter arbetarklassens (a) mobiliseringsgrad (mätt i grad av facklig organisering och vänsterpartiers andel av valmanskåren) och (b) kontroll över regeringarna. Högt på listan kommer här Sverige, Norge och Österrike med hög mobilisering och stabil kontroll av regeringarna. Långt ner kommer bl a Italien och USA med låg mobilisering och låg kontroll eller utestängning av arbetarklassen.

Frågan är om inte Korpis ansats egentligen ställer det statsvetenskapliga problemet bättre än vad som sker i den neokorporatistiska forskningstraditionen. På vilket sätt förändras betingelserna för välfärdsstaten när "korporatismen" förlorar greppet? Korpis data antyder att svaret inte står att finna i en allmän hänvisning till olika staters organisationsmonster, utan i de möjligheter löntagarna och deras organisationer har att via staten uppnå en för dem gynnsam fördelning av det ekonomiska överskottet. Om arbetarpartierna förlorar regeringsmakten, och om de förblir i underläge, ökar konfliktnivån på arbetsmarknaden (jfr Korpi 1981:184 tab. 6.2). Länderna högst på korporatistmätningen har haft stabila relationer i kraft av det nära förhållandet mellan staten och de fackliga organisationerna. När "korporatismen" avtar i Sverige och konfliktnivån ökar återspeglas detta bl a i en växande åsiktssklyfta mellan regeringen och facket. Det är denna spänning mellan regeringsmakt och löntagarkrav som mer än något annat definierar korporatismforskningens kunskapsområde, men som också döljs när dess definitioner koncentrerar sig på formella aspekter. Mot denna bakgrund innebär Lewins egen definition av korporatism (s 57) inte någon förbättring jämfört med Schmitters, som han hårt kritiserar. Lewin definierar korporatism som "en av statsmakterna erkänd medverkan från organisationerna i beslut eller förvaltning inom den offentliga verksamheten". Men det är beslutens *substans* som mer än något annat gör relationen mellan samhället och de organiserade intressena intressant.

Några ord behöver också sägas om Lewins användning av Mancur Olsons teori om kollektivt beteende. Lewin tar hans arbete som grund för sin tes att korporatismen handlar om främjandet av "goda relationer". Men Olson har faktiskt ingenting alls att säga om relationernas kvalitet. Han begränsar sig strikt till jämförelser av länders ekonomiska tillväxt och relaterar denna till förekomsten eller avsaknaden av organisationer. Data om tex strejker eller lockouter hade på ett avgörande sätt kunnat fördjupa hans resonemang just genom att föra in relationerna på arbetsmarknaden som förklaringsfaktor (men hade troligen samtidigt inneburit att han fått revidera sin huvudtes; se Abrahamsson 1986:81–85). Det enda som förenar Lewin och Olson är att de bägge ser organisationerna som anomalier, som avvikelser från idealet om den på marknaden, eller i politiken, enskilt agerande individen. I Olsons fall heter han Economic Man, i Lewins Political Man. Ingen av dem har några kamrater. Varken Lewin eller Olson lyckas visa varför samhället blir bättre på det viset.

Dataunderlaget

Det är, som sagt, de teoretiska frågorna som i första hand intresserar i Lewins bok. Samtidigt finns emellertid ett omfattande datamaterial som på olika sätt söker belysa de korporativa systemens hädanfärd. Jag skall här begränsa mig till den del av hans diskussion som gäller Sverige och uppbrottet från "den svenska modellen".

Reformpolitiken i den svenska "korporatismens" tappning har stagnerat, och Lewin är långtifrån den ende samhällsforskare som på senare år har påstått detta. Lewins dödförklaring av den svenska modellen sker emellertid på bitvis lösa grunder. Eftersom han själv har höga krav på användningen av data finns det anledning att peka på några fall där dessa ambitioner knappast uppfylls. Det gemensamma för dessa fall är också att de, med den utformning de får, underbygger Lewins tes om korporatismen som stagnations- och sklerosfaktor.

Lewin menar att den svenska korporatismens nedgångsfas 1970–1990 kännetecknas av att Sverige haft en långsammare ekonomisk utveckling än "jämförbara länder" (s 116). Han bygger detta på en skrift från SAF (*Fakta om Sveriges ekonomi 1991*) vilken visar att den svenska BNP-tillväxten varit långsammare än OECD-genomsnittet. I frågan om vad som är "jämförbara länder" har under 1990 och 1991 i *Ekonomisk Debatt* och i dagspressen förts en tidvis våldsamt diskussion mellan Walter Korpi och ett flertal ekonomer, där den förre hävdade att en jämförelse mellan Sverige och hela gruppen OECD-länder leder fel. Sverige hade, fram till slutet av 80-talet, inte halkat efter om man jämför med de rikare OECD-länderna. (Inläggen finns sammanfattade i Korpi 1992.) Lewin berör inte med ett ord denna debatt. Antingen känner han inte till den eller också anser han SAF:s uppgifter vara oproblematiske. När hans bok skrevs var det inte det, även om den ekonomiska utvecklingen sedan dess varit mer entydigt negativ.

På liknande sätt förhåller det sig med Lewins påstående om att hierarki och centralisering har ökat inom de fackliga centralorganisationerna. Här antyder Roger Molins avhandling (Molin 1991), förbisedd eller glömd av Lewin, att tidigare forskning (främst Hadenius 1976) missat väsentliga aspekter och bortsett från att centraliseringstendenserna åtföljts av en utbyggnad av lokala fackliga organisationer. Eftersom detta i hög grad talar emot en av Lewins huvudhypoteser ("ju mera korporativ beslutsprocess, desto mera monopolistiskt och hierarkiskt uppbyggda organisationer..." s 72) ser glömskan anmärkningsvärt selektiv ut.

Lewin slår också fast, med hänvisning till Elvander (1988) att organisationernas monopol minskat bl a genom att antalet gränstvister mellan de fackliga organisationerna tilltagit. Vid närmare granskning visar det sig att Elvanders källa är ett tal av Ingvar Seregard på PTK:s extrakongress i februari 1985. Inga siffror över gränstvisters utveckling nämns där: Seregard ger endast ett antal exempel som gäller TCO-förbund (se Elvander 1988:359). Den existerande statistiken för LO:s del visar knappast på någon markant ökning. De

gränstvister som gått till medling är endast ett fåtal och någon slutsats om en tendens till ökning eller minskning kan knappast utläsas av dessa siffror (se Ahlén 1990:39 tab 5).

Sammanfattningsvis: Leif Lewin gör det lätt för sig. Korporatism och konservatism är inte sammanlänkade på det enkla sätt Lewin söker leda i bevis. Varje korporativt system som kontrasteras mot det individualistiska idealet är dömt till en, i bästa fall, andrarangsplats så länge prövningen enbart sker på teoriplanet. När Lewin kommer in på empiriska data har han en benägenhet att slarva över, eller helt framt bortse från, forskningsresultat som skulle sätta hans eget resonemang ifråga. Därmed blir hans beskrivning av den svenska "korporatismen" tvivelaktig och – i det ovan nämnda teoretiska sammanhanget – tendentiös.

Detta är en bok om det önskvärda i oorganiserade intressen, snarare än en genomgång av de problem som kan vara intressanta i ett projekt som handlar om riksdagen och de organiserade intressena. Den är förvisso bara en inledande del av ett större åtagande, och Rom byggdes ju inte på en dag. Om detta är en del av grundarbetet blir man dock betänksam inför det fortsatta bygget.

Bengt Abrahamsson

Referenser

- Abrahamsson, Bengt (1986) *Varför finns organisationer?* Stockholm: Norstedts.
- Ahlén, Kristina (1990) *Jurisdictional Conflict in Britain and Sweden*. Stockholm: Arbetslivscentrum (working paper).
- Elvander, Nils (1961) *Harald Hjärne och konservatismens. Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Elvander, Nils (1988) *Den svenska modellen. Löneförhandlingar och inkomstpolitik 1982–1986*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Gustavsson, Rolf (1992) En politisk revolution i Italien. *Svenska Dagbladet* 30 november.
- Hadenius, Axel (1976) *Facklig organisationsutveckling. En studie av Landsorganisationen i Sverige*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Heckscher, Gunnar (1951) *Staten och organisationerna*. Stockholm: Kooperativa förbundet (andra omarb. uppl.).
- Korpi, Walter (1981) *Den demokratiska klasskampen. Svensk politik i jämförande perspektiv*. Stockholm: Tiden.
- Korpi, Walter (1992) *Halkar Sverige efter? Sveriges ekonomiska tillväxt 1820-1990 i jämförande belysning*. Stockholm: Carlssons.
- Molin, Roger (1991) *Organisationen inomfacket*. Stockholm: Carlssons.
- Rothstein, Bo (1992) *Den korporativa staten*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Schmitter, Philippe (1974) Still the Century of Corporatism? *Review of Politics*, 36, s 85-131.

Genmäle

Under den intressanta diskussionen om den avklingande korporatismen, som jag haft för månen att medverka i på senare tid, har det visat sig att det mest hjärnblödningsframkallande greppet är att framställa dagens socialdemokratisk-fackliga system som en arvtagare till Burkes korporatism. På Bengt Abrahamsson har, som läsaren märker, effekten varit osedvanligt lyckad. Men det förhåller sig faktiskt som jag hävdar: mot den jakobinska individualismen står såväl den gamla etatistiska konservatismen som 1900-talets etatistiska fackföreningsrörelse. Lewin buntar ihop Burke och Hegel med Geijer och Kjellén, klagar min kritiker. Ja, det gör jag, därför att det finns en idéhistorisk linje som förenar dem. Lewin finner likheter mellan den gamla korporatismen och arbetarrörelsens organisering, anmärker han. Ja, det gör jag, därför att den gren av arbetarrörelsen som valde revisionism i stället för revolution slog in på konservatismens upptrampade stigar av stegvisa förändringar inom det bestående systemet. Abrahamsson har inte tillräckligt beaktat skillnaden mellan gammal socialkonservativ ideologi och den internationellt sett aggressiva Manchesterliberalism, som satte sin prägel på den svenska industrihögern i början av seklet – inte minst just på grund av fruktan för socialdemokratins senkomna men explosionsartade genombrott i vårt land.

Jag har velat skildra den svenska korporatismens utveckling och begynnande upplösning. Däremot värderar jag inte, vilket Abrahamsson har svårt att förstå. "Vi bör, syns författaren mena, inte beklaga denna utveckling." Det synes författaren inte alls mena. Och inte heller motsatsen. Det är faktiskt möjligt – för somliga – att förhålla sig känslomässigt neutral till sitt analysobjekt. (Upprört utropar Abrahamsson: "Så är vi där: fackföreningsrörelsen är granne med förtrycket." Den som studerat trakasserier inom fackföreningsrörelsen mot dem som reserverat sig mot kollektivanslutningen har svårt att dela Abrahamssons indignation.) Min synpunkt är sålunda *inte* att "atomismen" skulle vara något önskvärt utan att korporatismen, som en gång förvandlade arbetarklassen från missnöjesgrupp till den främsta sociala bäraren av statsintresset, under åttiotalet inte längre levererade vad den lovat. Eller med Ralf Dahrendorfs ord:

Den viktiga poängen i sammanhanget är att korporatismen inte stod sig. Den må ha varit den långsiktiga verkan av tillämpningen av Keynes men den ledde vid dagens slut till protesterna från Schumpeters folk, från entreprenören eller i varje fall från dess 'yuppieversion' – kasinokapitalisten.

Inte heller har jag några nyliberala ideal. "I Olsens fall heter han Economic Man, i Lewins Political Man. Ingen av dem har några kamrater." Jag har skrivit en hel bok (som Abrahamsson antingen förbiser eller inte känner till, för att använda hans egen artiga polemik), där jag kritiserade benägenheten att flytta över ekonomiska förklaringsmodeller till analysen av politiskt handlande. Political Man är *raka motsatsen*, Bengt Abrahamsson, till Economic Man. Poängen med begreppet Political Man är just att denne *har* kamrater, att han samarbetar för att undvika de suboptimala beslut som följer av egoistiska strategier.

Om synpunkterna på datamaterialet skall jag fatta mig kort. Som alla vet erbjuder operationaliseringar och urval att forskaren gör medvetna val mellan olika möjligheter. Abrahamsson låter påskina att jag aldrig övervägt några alternativ, att mina ställningstaganden

beror på att jag är okunnig och slarvig. Men han utför aldrig denna polemik utan nöjer sig med att antyda, insinuera och associera, varvid ord som "knappast" och andra brasklappar som vanligt fungerar som uttryck för den feges rädsla för att precisera sin kritik. Abrahamsson vill sålunda på fullt allvar få läsaren att tro att jag eventuellt (!) inte hört talas om Molins arbete, trots att det riktades mot en avhandling i ett projekt jag själv ledde. Han söker göra troligt att jag inte – i så fall som en av de få samhällsvetarna i landet – tagit del av Korpis uppmärksammade strid med ekonomerna om den ekonomiska tillväxten och kommer med ett påstående, vars dråpliga innebörd är att det först i efterhand var rätt av mig att använda SAF-materialet men fel av mig, när jag skrev boken. Pikant är när han utan argumentering säger att ett annat datamaterial om strejker "troligen" (!) samtidigt inneburit att han [Lewin] fått revidera sin huvudtes", varvid man finner i referenslistan att den spännande undersökning som återopas är Abrahamsson 1986! Och åter inställer sig gåtan som i Viktor Rydbergs *Tomten*: är det av förbiseende eller av *andra skäl* som recensentens egen forskning utelämnats?

Leif Lewin

Svar till Leif Lewin:

Den sista piken i Lewins svar är – till skillnad från de övriga – så fin att jag måste be att få fundera över dess sannolika innebörd åtminstone till nästa julafton. I övrigt vill jag säga detta:

Skillnaden mellan socialkonservativ ideologi och aggressiv Manchesterliberalism har inte haft någon synlig verkan på Lewins egen analys; av denna distinktion finns inget spår i boken. Att förorda "stegvisa förändringar inom det bestående systemet" är inte en tillräcklig bestämning av vare sig konservatismen eller sekelskiftets arbetarrörelse, och en barockt otillräcklig utgångspunkt för jämförelser dem emellan.

Om Political Man etc: Jag misstänker att Lewin själv inte riktigt läst sina egna tidigare arbeten, eller hunnit glömma vad där står. Ty den politiska människa som förekommer i *Samhället och de organiserade intressena* har inte ens skelettet gemensamt med det porträtt han tecknar i sitt svar. Vidare: om Lewin menar allvar i sin kritik av att flytta över ekonomiska förklaringsmodeller till analysen av politiskt handlande, varför då begå precis detta fel genom att okritiskt ta över stora delar av Mancur Olsons teori om kollektiv handling?

Jag tror nog att Lewin läst både Korpi och Molin. Vad jag fann egendomligt är att han utan vidare passerar förbi närliggande källor – med för Lewin delvis obekvämt innehåll – utan att med ett ord låtsas om dem. Motsvarande gäller min egen bok *Varför finns organisationer*: istället för att komma med invektiv hade det varit bättre om Lewin besvarat den invändning jag framför i recensionen.

Slutligen: Om Lewin, har, som han säger, förhållit sig känslomässigt neutral till sitt studieobjekt, varför då triumfera med att ha uppfunnit "det mest hjärnblödningsframkallande greppet" i debatten om "dagens socialdemokratiska-fackliga system"?

Bengt Abrahamsson

SVEN TÄGIL, ED: *Europa – historiens återkomst*. Hedemora 1992: Gidlunds.

Europafrågorna har hög aktualitet inom många vetenskapliga discipliner, och olika försök pågår att organisera tvärvetenskapliga kontakter mellan Europaforskare. Det finns goda skäl att blicka utöver den egna ämneshorisonten.

Vid historiska institutionen i Lund finns sedan lång tid en livaktig forskning med inriktning på modern europeisk historia – gränskon-

flikter, etniska konflikter, flyktingströmmar. Den av Sven Tägil utgivna *Regions in Upheaval* (1984) är ett exempel. I *Statsvetenskaplig Tidskrift* har flera andra arbeten tidigare anmälts.¹

Utvecklingen i Europa under senare år, med de kommunistiska systemens fall, med flera staters uppsplittring, med etniska och regionala konflikter och regelrätta inbördeskrig, och med tendenser till ökade flyktingströmmar i Europa, har inneburit att denna forskning hamnat sällsynt rätt i tiden.

Den senaste produkten från Lundahistorikerna är en vackert utformad, nästan 500 sidor tjock volym med det träffande namnet *Europa – historiens återkomst*. Tio författare medverkar, och temat kan sägas handla om integration och desintegration, om skapandet av nationalstaten och om regionala konflikter och statsupplösningar, men också om Europatanken. Dessa frågor ges i två inledande uppsatser en generell och principiell behandling. Problematiken gäller nu inte bara de postkommunistiska staterna; fyra uppsatser behandlar Storbritannien (Ralf Rönngqvist), Frankrike (Rune Johansson), Spanien (Martin Martinez y Riqué) och Tyskland (Hans-Åke Persson). Fyra andra uppsatser behandlar det postkommunistiska Europa. Kristian Gerner skriver om Centraleuropa, Klas-Göran Karlsson om arvet efter Sovjetstaten. Kerstin Nyström behandlar Jugoslavien, medan Kenneth Nyström specialgranskar Makedonien. Avslutningsvis diskuterar Mikael af Malmberg Sverige, då närmast i perspektivet av en eventuellt förestående EG-integration.

Boken är intressant på flera plan. För att förstå etniska och regionala konflikter behövs ett långt perspektiv. Historieskrivningen ger inte bara en informativ bakgrund: den är nödvändig för en analys av etnoterritoriella konflikter. Det är, för att nämna ett par banala exempel, välkänt att gränsen mellan Kroatien och Serbien går att föra tillbaka till det ottomanska rikets västgräns. Tjecko-Slovakien tillhörde det habsburgska väldet, men Slovakien hörde till Ungern, medan den tjeckiska delen sorterade under Österrike; motsvarande gäller för Kroatien respektive Slovenien. Andra världs-

kriget såg kroatiska och slovakiska lydstaten. Flertalet uppsatser i boken ger dessa långa perspektiv och gör det grundligt och, så långt jag förstår det, också väl. Det handlar om de olika ländernas historia, men hela tiden med fokus på etnicitet och territorium. För den som intresserar sig för de postkommunistiska staterna är kapitlet om Ryssland och i synnerhet Jugoslavien informativa; Kristian Gerners med starkt känslomässigt engagemang skrivna kapitel har mer karaktären av en sammanfattning av hans bok *Centraleuropas återkomst*. Jag blev däremot fascinerad av uppsatsen om Spaniens historia.

Störst nyhetsvärde har kanske uppsatsen om Makedonien, därför att den behandlar en tidigare föga uppmärksammat problematik. Den makedonska identiteten är möjligen inte riktigt så väletablerad som Nyström hävdar; enhetliga regler för det makedonska språket fastställdes t ex inte förrän efter andra världskriget. En stor del av uppsatsen fokuserar på utvecklingen under Jugoslaviens sönderfall och frågan om Greklands relation till den nya makedonska staten. Nyström ser Greklands motvilja mot att erkänna den nya staten som betingad av de egna strävandena att säkra assimileringen av en makedonsk minoritet i norra Grekland. Andra sidan av det myntet, som Nyström däremot inte alls betonar, utgörs ju av det faktum att det finns politiska krafter – vars reella styrka jag inte åtar mig att bedöma – i den nya Makedonien som vill se sin stat utvidgad till ett Stor-Makedonien omfattande bl a Thessaloniki. Jag tror att det finns skäl att vänta några år med en mer slutgiltig bedömning av denna problematik.

Det gemensamma temat för boken visar emellertid också på den principiella problematiken: hur man kan förstå den etnoterritoriella problematiken. Den som har fördomen att historieforskningen skulle innebära ett sökande efter det specifika och ett skyggande för det generella, får här anledning till omprövning. Samtidigt skall sägas, att det inledande kapitel som behandlar denna aspekt är relativt kort; den teoretiska litteraturen är omfattande, och här finns ju bl a en spännvidd mellan dem som ser nationalismen som frammanipulerad av

politiska eliter och dem som ser den som mer spontant framvuxen.² Johansson–Rönnqvist–Tägil kan väl sägas landa i en mellanposition när de summerar:

Det är viktigt att komma ihåg att organisation och ledning är viktig för politiseringen av territoriell identitet och för mobiliseringen av befolkningen i en territoriell konflikt. Den territoriella identiteten är emellertid ett politiskt faktum som inte nödvändigtvis kan manipuleras.

Statsvetare kommer väl att studera boken för de olika fallstudierna snarare än för de generaliserande och teoretiserande kapitlen. Men värdet i fallstudierna ligger i projektets generaliserande ansats, med sammanhållen grundsyn och konsekvent fokus på den etnoterritoriella problematiken.

Boken handlar emellertid inte bara om desintegration utan också om integration. Rune Johanssons uppsats om det europeiska enhets- och samarbetstänkandets historia alltifrån de gamla grekerna har en idéhistorisk karaktär. I ett summerande avsnitt diskuteras ”skälen” (vilket förefaller inkludera såväl motiveringar som kausala faktorer) till att tänkare och politiker i skilda tider tagit ställning för europeisk enhet och samarbete. Johansson skiljer mellan politiska, kulturella och ekonomiska skäl. De politiska kan då innefatta externa hot, en stats dominans, småstaternas intressen samt fredssträvandena. Viktigast av de kulturella faktorerna är naturligtvis religionen, den latinska kristna identiteten. Johanssons långa tidsperspektiv visar tydligt att det som skiljer dagens relativt framgångsrika integration inom EG:s ram från alla tidigare icke realiserade projekt är de ekonomiska aspekterna. Som läsare gör man den reflektionen, att en annan skillnad är att EG inneburit konkret integration i små steg, till skillnad från tidigare lätt utopiska idéer som fokuserat på målet, federation eller konfederation, snarare än på vägen dit.

Det kan inte nog understrykas, att de senaste årens dramatiska förändringar i Europa aktualiserar behovet av ett närmande mellan komparativ politik och modern historieforskning. *Europa – historiens återkomst* är i det sam-

manhanget en läsoplevelse att rekommendera.

Anders Sannerstedt

Noter

1. Kristian Gerner, *The Soviet Union and Central Europe in the Post-War Era*, anm av Christer Jönsson, *StvT* 88 (1985) no 1 s 80-83; Göran Rystad – Sven Tägil, ed, *The Uprooted. Forced Migration as an International Problem in the Post-War Era*, anm av Utz McKnight, *StvT* 93 (1990) no 4 s 414-417; Kim Salomon, *Refugees in the Cold War*, anm av Utz McKnight, *StvT* 94 (1991) no 4 s 368-370. Kristian Gerner, *Centraleuropas återkomst* anmäls av Tomas Niklasson, *Aktuella böcker om Central- och Östeuropa*, *StvT* 95 (1992) no 1 s 88-95.
2. Jfr Patrik Hall, *Nationer och nationalism*, *StvT* 95 (1992) no 2 s 162-182; James G Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, London 1991: Macmillan; Steven Sampson, "Kiss Me I'm Serbian!" Etniske konflikter i Østeuropa, *Politica* årg 24 (1992) no 4 s 393-407.

GERTRUD ÅSTRÖM – YVONNE HIRDMAN (RED): *Kontrakt i kris*. Stockholm: Carlssons 1992.

Ett genomgående tema i boken är att kvinnoforskningens uppgift idag är att blottlägga de osynliga maktstrukturer som fortfarande upprätthåller kvinnors underordning. Hur kan kvinnors underordning förklaras i ett samhälle där kvinnor och män formellt har samma rättigheter och där den ideologiska retoriken uttrycker uppslutning kring demokratiska ideal där kvinnor och män bör ses som helt jämställda individer?

Kontrakt i kris ger en inblick i och översikt över vad som pågår inom den samhällsvetenskapliga/historiska forskningen rörande könsrelationer. Jag rekommenderar därför varmt denna bok till dem som ännu inte tagit del av detta nya och spännande forskningsfält. Spe-

ciellt med tanke på att vi idag ser ett allt större intresse för detta område bland studerande och doktorander. Detta visar sig bland annat i en ökad tillströmning av B- och C-uppsatser på detta tema och bildandet av kvinnliga nätverk för att främja kvinnoforskning och kvinnors situation överhuvudtaget på institutionerna. Ett återkommande krav är att integrera kvinnoforskningen i undervisningen och i "male stream science". Jag kan inte annat än hålla med Yvonne Hirdman när hon i inledningen skriver "kvinnoforskningens djupa undran inför den könsuppdelade världen är frågor av det största intresse för den 'allmänna' vetenskapen" (s 9).

För den redan insatta kan boken däremot kännas aningen ofräsch. Flera av bidragen har redan tidigare publicerats och tankegångarna är relativt välkända. Med tanke på bokens karaktär, en del i den statliga utredningen om makt och demokrati i dagens Sverige hade gärna de historiska och teoretiska analyserna kunnat balanseras bättre med fler analyser av nyframtagen empiri.

Av titeln framgår att "den könsuppdelade världen" relationerna mellan kvinnor och män, kan förstås i termer av kontrakt. Närmare bestämt det som i inledningen benäms genuskontraktet. Jag citerar här i stort sett i sin helhet de stycken där Yvonne Hirdman definierar begreppet genuskontrakt:

Kontraktet – ja det är naturligtvis de idéer, de föreställningar på olika nivåer och de sociala praktiker, nyskapade och nedärvda som råder mellan man – kvinna, män – kvinnor...

Kontrakten är

ett slags 'överenskommelser' mellan kön. Det har naturligtvis sina risker att tala om ett kontrakt mellan kön, eftersom ordet kontrakt tycks frammana bilden av två autonoma, jämbördiga personers (mäns) fria handslag. 'Så kommer vi överens om detta'. Men låt oss stjäla ordet – det blir inte det första ord vi har omtolkat inom kvinnoforskningen – och koncentrera oss på ordets etymologiska betydelse: 'att draga samman'. Det handlar här om att begreppsfasta

könens ojämlika relation utifrån en ömsesidighet i beroende om än inte i makt" (s 9-10).

För en djupare förståelse av begreppen genusystem och genuskontrakt hänvisas läsaren till Hirdmans kapitel i maktutredningens huvudrapport, *Makt och demokrati i Sverige, SOU 1990:44*, kapitel 3. Jag ska inte för närvarande kommentera dessa begrepp, utan återkomma till dem i den mån de används i bokens följande kapitel.

Ulla Wikander inleder med en essä kallad *Delat arbete, delad makt: om kvinnors underordning i och genom arbetet*. Hon vill här "tydliggöra ... den process som lett fram till att kvinnor ännu i dagens demokratiska samhälle som grupp är svagare, har mindre makt och inflytande, än män som grupp" (s 24). Tidsperspektivet sträcker sig från franska revolutionen fram till i dag. Hon menar att problemet ligger i den totala arbetsdelningen mellan könen och försöker med empiriska exempel påvisa de mekanismer som medverkat till denna uppdelning. Wikander ställer den intressanta frågan varför utvecklingen tog den väg den tog. Vid tiden för demokratins och kapitalismens genombrott skedde stora samhällsförändringar. I demokratins och kapitalismens logik finns egentligen inga könsskillnader. Demokratins tanke är jämlikhet. Kapitalismens tanke är högsta möjliga avkastning till minsta möjliga pris. Det var därför, enligt Wikander, inte givet att skillnaderna mellan kvinnor och män skulle återskapas på det sätt som senare kom att ske.

Trots den demokratiska tanken om jämlikhet förvägrades kvinnorna medborgerliga rättigheter enbart med hänvisning till kön. Även grupper av män uteslöts men inte på grund av sitt manliga kön.

Kvinnor utdefinierades från den politiska arenan på grund av sitt biologiskt medfödda kön, som de aldrig kunde komma bort ifrån. Utifrån det biologiska könet utvecklades en ideologisering omkring 'det kvinnliga', som skulle förklara, varför en kvinna inte kunde räknas som likvärdig med andra, manliga, människor (s 25).

Wikander redogör för några av de idéer som utvecklades bl a med vetenskapens hjälp om kvinnans natur. Hon visar här på paralleller med rasismen. "Kvinnor var annorlunda liksom främmande raser var annorlunda. Sexismens ideologi utvecklades parallellt med rasismens" (s 29). Enligt denna lära, socialdarwinismen, stod alltså andra raser, kvinnor liksom arbetarklassens män på en lägre utvecklingsnivå. Också läkarvetenskapen försökte bevisa och framhäva att det fanns stora skillnader mellan kvinnor och män. Det förekom t ex teorier om att kvinnor som utvecklade sin intellektuella förmåga fick förkrympta fortplantningsorgan.

Wikander menar att dessa idéer kan bidra till förståelsen av den könsarbetsdelning som tog form i samband med industrialismens genombrott. "Det industriella genombrottet innebar slutet på många traditioner och mönster från det gamla bondesamhället. Varför blev det så att just den med en strikt arbetsdelning mellan kvinnor och män kom att leva kvar? Och hur kunde kvinnor dessutom underordnas män också inom det som tidigare varit deras egna kompetensområden?" (s 36). Wikander visar att under denna brytningstid, då ett gammalt produktionssystem långsamt övergick i ett nytt, var i vissa fall arbetsdelningen mellan könen mindre rigid. T ex bland folkskollärare och kontorister. Wikander har själv studerat genusarbetsdelningen vid Gustavsbergs porslinsfabrik. Hon har där funnit att det är arbetets status som avgör om det blir manligt eller kvinnligt och vilka arbeten som har hög status har varit skiftande under historiens gång.

I ett avsnitt om mellankrigstiden tar Wikander upp den mycket intressanta diskussionen om gifta kvinnors förvärvsarbete. Den dominerande uppfattningen vid denna tid var att gifta kvinnor borde stanna hemma. Mannen sågs som familjeförsörjare, en man skulle kunna försörja en familj på en lön. Gifta kvinnor som förvärvsarbetade sågs inte med blida ögon, de tog arbetet från familjeförsörjaren och misskötte sina husliga plikter. I riksdagen krävdes i motion efter motion förbud mot gifta kvinnors förvärvsarbete.

Då inträffade något som jag tror har varit av stor vikt för svenska kvinnors relativt sett starka ställning på arbetsmarknaden och i politiken. (Med relativt starka ställning menar jag om vi jämför svenska kvinnor med kvinnor från andra västländer.) Det som hände var att den socialdemokratiska regeringen 1935 tillsatte den sk kvinnoarbetskommittén för att bl a utreda frågan om gifta kvinnors förvärvsarbete. Till ordförande utsågs yrkesinspektören Kerstin Hesselgren och som sekreterare fungerade Alva Myrdal. Som expert adjungerades nationalekonomen Karin Kock, sedermera Sveriges första kvinnliga statsråd. Wikander påpekar att "själva urvalet av utredare tydde på att regeringen var synnerligen tveksam till ett förbud och ville förankra alla kommande åtgärder bland aktiva kvinnor" (s 51). Sverige kom därför inte, på kommitténs rekommendation, att förbjuda gifta kvinnors arbete så som var fallet i många andra länder.

Det hade här varit möjligt för Wikander att lyfta fram detta som ett fall där kvinnor tillsammans med sympatiserande män lyckats genomdriva och lagfästa för kvinnor principiellt viktiga rättigheter. Denna unika utredning med en majoritet kvinnor (mycket ovanligt även i dag) lyckades få gehör för idéer som enligt Wikander borde ha haft mycket svårt att göra sig gällande. Jag menar att detta är ett exempel på att kvinnor är med och förhandlar om "kontraktet", även om deras förhandlingsposition i regel är svagare än männens.

Nästa bidrag kallas just *Kontrakt under förhandling – LO, kvinnorna och makten* och är författat av Ylva Waldemarson. Ingen betvivlar väl idag att det inom LO finns ett visst mått av manschauvinism, kvinnoförakt och gubbvälde. Ingen betvivlar väl heller att detta säkerligen i sig bidragit till LO-kvinnornas svårigheter att ta sig fram och göra sig hörda inom organisationen. Det är därför av stort intresse och stor vikt att arbetarrörelsens fackliga gren blir föremål för en könsteoretisk analys. Waldemarson redovisar i sitt bidrag en del empiriska uppgifter om de rådande förhållandena mellan könen inom LO. Här finns uppgifter om kvinnors medlemsutveckling, kvinnorepresentation, skillnader mellan kvinnliga och

manliga medlemmars prioriteringar liksom en analys av LO:s policy och inställning i könsfrågan under 70- och 80-talet.

LO har idag över en miljon kvinnliga medlemmar, dessa utgör drygt 40% av alla medlemmarna. LO:s förbund är vanligen antingen starkt kvinnodominerade eller starkt mansdominerade vad gäller medlemsbasen. Den största andelen kvinnor finns inom de förbund som organiserar de anställda inom den offentliga sektorn, servicenäringsarna och tekoindustrin. Waldemarson visar också på kvinnors bristande representation både i LO:s egna beslutande organ liksom i externa statliga och samhälleliga organ.

Waldemarson är den författare i antologin som mest konsekvent tolkar sitt material med hjälp av begreppen genuskontrakt och genus-system. När hon således ska förklara kvinnors underrepresentation sägs detta vara "ett resultat av den kvarvarande kraften i en 'åtskiljandets logik', bottnade i 'den manliga normens logik'... de könsbestämmande paragraferna i det rådande genuskontraktet inom LO föreskrev aktivitet för de manliga medlemmarna och passivitet för de kvinnliga" (s 96). Det är möjligt att Waldemarson inte har en förklarande ambition, utan nöjer sig att tolka vissa empiriska förhållanden i termer av genuskontrakt. Dessa tolkningar, menar jag, visar emellertid på svagheter med dessa teoretiska begrepp. Ett exempel på detta är att tolkningarna förefaller ligga på en alltför hög abstraktionsnivå i förhållande till det material som presenteras. En möjlighet hade kanske kunnat vara att undersöka rekryteringsprocessen inom LO för att mer i detalj klargöra de mekanismer och formella och informella regler som uppenbarligen sorterar kvinnor och män var för sig. Hur nomineras och väljs representanterna? Vilka normer och kriterier är av störst vikt? Har kvinnorna inom LO, liksom kvinnorna inom partierna ifrågasatt dessa normer? Hur ser det manliga motståndet mer konkret ut?

Ylva Waldemarson påtalar, mycket riktigt, att en effekt av förbundssammanslagningarna och omorganiseringarna inom LO var att kvinnorna tappade i representation. Men att detta, som Waldemarson tycks antyda, skulle vara

själva avsikten med sammanslagningarna tror jag är en väl konspiratorisk tanke.

Större delen av uppsatsen ägnas åt en analys av LO:s inställning i frågor som jämställdhet, barnomsorg och arbetstider. Detta är ett mycket viktigt och intressant område därför att denna analys visar på de intressekonflikter som finns inom LO mellan kvinnor och män. Waldemarson visar att "kvinnofrågan" ständigt haft aktualitet inom LO. Trots olika program och åtgärder för ökad jämställdhet menar hon att mycket litet har hänt. En större otålighet och mer kvinnomedveten inställning har på senare tid visat sig hos LO-kvinnorna. De accepterar inte längre att klass i alla lägen kommer före kön. De kräver ett erkännande av de intressekonflikter som kan finnas mellan kvinnor och män inom samma klass.

Enligt Waldemarson är vi i början av 90-talet inne i ett intensivt ifrågasättande av rådande genussystem. Ett sådant ifrågasättande kan enligt teorin komma att mötas av motstånd för att bevara den rådande ordningen. Med tanke på Stig Malms fatala uttalanden under våren 1992 är möjligen detta motstånd redan ett faktum.

I Gertrud Åströms artikel *Fasta förbindelser. Om välfärdsreformer och kvinnors välfärd* analyseras den nuvarande föräldraförsäkringen och i viss mån ett förslag om vårdnadsbidrag. Om jag förstår Åström rätt vill hon förklara det som hon säger paradoxala resultatet av föräldraförsäkringen, att den inte har lett till ett jämställt föräldraskap. Hon hävdar att föräldraförsäkringens konstruktion i sig leder till detta resultat. Det uttalade syftet vid övergången från en moderskapspenning till en föräldrapenning var att befrämja jämställdhet. Denna, som Åström säger retoriska nivå, motsvaras inte i reformens konstruktion.

Välfärdssamhällets åtgärder vid barns födelse har gått från att fokusera på kvinnan som mor, till att gälla löntagaren som förälder. I alla fall gäller detta könsneutrala tillstånd på den retoriska nivån. Däremot visar oss de paradoxala resultaten att människorna inte riktigt hängt med i svängarna. Föräldern är fortfarande mor till dryga 90%. Beror nu detta endast på att 'folk' är omoderna

och tjurnackat vägrar ändra sig trots 15 års påbud? Eller är det så att det finns oklarheter i vad påbudet egentligen är? Kanske folks beteenden väl svarar mot en styrning, men en mer dold sådan? (s 109)

Vi ska börja med att se på det paradoxala resultatet, alltså det ojämställda föräldraskapet, för att senare se på vad Åström menar förklarar detta. Som Åström påpekar utnyttjar kvinnorna föräldraförsäkringen i mycket högre grad än männen, drygt 90% av alla föräldrapenningdagarna används av kvinnor. Så har det varit sedan reformen infördes 1974 och fram till idag. Innebär detta att vi står och strampar på samma fläck nu som då? Åström tycks mena det, jag anser att det visst hänt något och att detta inte fångas i Åströms beskrivning. Med tiden har flera förändringar skett, exempelvis har antalet månader med rätt till föräldrapenning utökats ett flertal gånger. Procentsiffrorna år från år är därför inte helt jämförbara. Man kan också se på hur stor andel män som överhuvudtaget utnyttjat föräldrapenningen. Enligt en rapport från RRV utnyttjade 1974 3% av fäderna sin rätt att vara hemma med sitt barn, 1986 var motsvarande siffra 26%. Männen stannar inte hemma lika lång tid som kvinnorna, men allt fler män stannar hemma under en viss tid.

En annan del av föräldraförsäkringen innebär att någon av föräldrarna har rätt att stanna hemma för vård av sjukt barn. Av dem som använde sig av denna möjlighet var 1986 60% kvinnor och 40% män. De nyblivna papporna har också rätt till 10 dagar vid barnets födelse, detta utnyttjades av 83% av dessa. Det har också visat sig att benägenheten för män att ta ut föräldraledighet ökar med kvinnans inkomst, ju mer kvinnan tjänar desto större andel föräldralediga män.

Jag håller naturligtvis med Åström om att kvinnorna fortfarande har det övergripande ansvaret och i många fall står helt ensamma utan något stöd från pappan. Emellertid håller jag inte med om att resultatet är riktigt så entydigt och nedslående som hon vill göra gällande. Åström kopplar det ojämställda föräldraskapet direkt till konstruktionen av föräldra-

försäkringen. Tyvärr är inte hennes resonemang helt klargörande huruvida reformen motverkat jämställdhet istället för att befrämja den. Åströms kritik leder inte fram till en diskussion om hur reformen borde ha konstruerats eller vilka möjliga alternativ som kan tänkas. Ska vi slopa allt vad föräldraförsäkring och vårdnadsbidrag heter, eftersom den patriarkala staten ändå inte kan tjäna som redskap i kampen mellan könen? Eller ska vi reformera reformerna och stärka statens makt över medborgarnas manöverutrymme t ex genom att kvotera föräldraförsäkringen? Jag tycker mig ana att det är det senare alternativet Åström egentligen eftersträvar. Det hade varit intressant om hon explicit framfört sina förslag på lösningar och fört en principiell diskussion om argumenten för och emot.

Jane Lewis förespråkar i sin uppsats *Högerpolitik och välfärdsreformer – om behovet av en ny feministisk analys* ett mer nyanserat förhållningssätt till välfärdspolitiken av feministiska forskare. Hennes utgångspunkt är den politik som förs i Storbritannien och USA. I ljuset av den nykonservativa politik som förs i dessa länder menar Lewis att den feministiska analysen av välfärdsstaten har förändrats. Under 1970-talet sågs välfärdsstaten "såsom antingen en i huvudsak patriarkal institution eller ett redskap som förstärkte de patriarkala strukturerna, främst inom familjen" (s 155). Under 1980-talet ställdes kvinnoforskningen inför den nykonservativa ideologin och de faktiska politiska åtgärder som förespråkade en överföring av statliga åtaganden till marknaden och den "frivilliga sektorn". Att detta skulle drabba kvinnor stod snart klart för de feministiska samhällsanalytikerna. Kvinnors bidrag till välfärden skulle öka i form av obetalt arbete i frivilligorganisationer och i familjen, samtidigt som kvinnors betalda arbete inom den offentliga sektorn skulle minska.

Lewis analys av 1980-talets brittiska och amerikanska familjepolitik får faktiskt Åströms kritik av föräldraförsäkringen att framstå som perspektivlös. I dessa länder är det inte ens möjligt att kritisera någon föräldrapenning eftersom den aldrig existerat. För att hitta jämförelsepunkter mellan svensk och

brittisk eller amerikansk familjepolitik måste vi gå tillbaka till 1930- och 1940-talet. Tanken om mannen som familjeförsörjare och kvinnan som helt eller delvis beroende av mannen är här normgivande. Enligt Lewis är den brittiska regeringen "fortfarande ambivalent i frågan om det är önskvärt att gifta kvinnor förvärvsarbetar" (s 163). Ett aktuellt exempel på den amerikanska familjepolitiken utgör president Bushs veto mot genomförandet av två månaders obetald föräldraledighet.

Framhävandet av tvåföräldersfamiljen som norm och ideal gör, menar Lewis, de ensamstående föräldrarnas (mest kvinnor) situation principiellt intressant.

Problemet med ensamstående mödrar har definierats som ett problem med kvinnor med barn men utan män. Till följd av att normen om kvinnors beroende av män inte kunde tillämpas, ställdes regeringarna inför valet att behandla dessa kvinnor antingen som mödrar eller som arbetare, dvs uppmontra deras beroende av antingen staten eller arbetsmarknaden. I praktiken har de moderna välfärdsstaterna svängt fram och tillbaka mellan dessa två inställningar (s 160–161).

En feministisk välfärdsanalys måste enligt Lewis bland annat sträva efter att inte dela upp kvinnor i antingen arbetare (och efterlikna män) eller mödrar, utan försöka överbygga den motsättning som finns mellan jämlikhet och skillnad.

De två avslutande kapitlen är författade av två statsvetare, Anna G. Jónasdóttir och Maud L. Edwards, vilka båda behandlar demokrati-teoretiska frågor ur ett könsperspektiv. Jónasdóttirs bidrag heter kort och gott *Har kön någon betydelse för demokratin?* Ett syfte i detta avsnitt är att försöka förstå vad det är som gör att kvinnor inte fullt ut kan verka som likvärdiga medborgare trots att det idag råder formell/juridisk jämlikhet i samhället. Den nutida forskningen har på många sätt försökt förklara olikheterna i kvinnors och mäns medborgerliga aktiviteter. Trots de olika försöken finns en "oförklarad varians", vilken innebär att även i de fall där det inte finns några skillnader mellan kvinnor och män vad gäller kompetens, so-

cial situation, vilja till deltagande etc så klarar sig kvinnorna sämre än männen. Varför? Jónasdóttir menar att vi här också måste undersöka relationen mellan könen, närmare bestämt sexualiteten.

Sexualiteten är ett område som måste behandlas på ett mer medvetet sätt i politisk teori, om vi vill ha svar på den typ av frågor som uppstår när vi inser att de traditionella variablerna... inte förklarar hela variationen i mäns och kvinnors politiska beteende (s 219).

Här är Jónasdóttir kritisk mot andra kvinnoforskare som visserligen insett betydelsen av sexualiteten, men enbart som antingen ett uttryck för våld och förtryck eller i bästa fall lesbisk kärlek.

Normala (i en statistisk, inte en moralisk betydelse) heterosexuella relationer, för att inte tala om kärlek, har slängts ut med det av manlig chauvinism luktande badvattnet... De enda förhållanden mellan vanliga kvinnor och män som förefaller vara teoretiskt relevanta för empiriskt inriktade kvinnoforskare är den könsliga arbetsdelningen och arbetets villkor i stort; sexuella maktrelationer har reducerats till frågor om ekonomiskt beroende och/eller kapitalismens behov och, när det inte är fråga om ekonomi, till frågor om sexuellt våld: sexuella trakasserier, våldtäkt, pornografi osv. (s 222).

Jag uppfattar Jónasdóttir så att hon menar att kvinnor av fri vilja ger ett övermått av kärlek till andra (framförallt män), speciellt i parrelationen, men också på t ex arbetsplatsen. Men kvinnornas givande av sin kärlekskraft exploateras av männen, vilket bidrar till svårigheterna för kvinnor att överbrygga orättvisor och ojämlikhet vad gäller t ex politisk makt. En möjlighet till förändring ligger i att ta kön som utgångspunkt i diskussionerna om samhällets organisering. Ett kvinnovärdigt samhälle innebär att kvinnor kan agera som kvinnor (och män som män). 'Kvinnor som kvinnor' har blivit något av ett nyckelbegrepp i den feministiska litteraturen. Begreppet är både omdiskuterat och svårfångat. Trots att Jónasdóttir klargjort och bidragit med en utveckling

av resonemanget måste jag erkänna att jag fortfarande har vissa svårigheter med denna terminologi. Hur ska man tex förstå en mening som denna "...vi måste uppfatta 'kvinnor som kvinnor' som rena könsvarelser, helt enkelt kvinno-människorna" (s 232)?

Kvinnoforskningen har länge använt begrepp som socialt kön, genus, gender, sex/gender för att betona att kön i huvudsak är socialt konstruerat. När man då börjar använda uttryck som kvinnor som kvinnor och könsvarelser är det kanske inte så konstigt att viss förvirring uppstår. Jag anser emellertid Jónasdóttirs bidrag som mycket väsentligt för den fortsatta diskussionen om relationen mellan kvinnor och män.

Maud L. Eduards spinner vidare på samma tema som Jónasdóttir i sitt bidrag *Den feministiska utmaningen: Kvinnors kollektiva handlande*. Eduards framställning koncentreras i mycket till en analys av hur kvinnors kollektiva handlande förnekats och förhindrats. Men hon utvecklar också tankegångar om hur kvinnor kan överskrida dessa hinder och agera kollektivt utifrån vissa gemensamma erfarenheter. Eduards menar att kvinnors gemensamma kollektiva erfarenheter "härrör från ett politiskt konstruerat förtryck och värken från kvinnlighet eller särart" (s 261).

Avslutningsvis kan man fundera över begreppen genuskontrakt och genussystem. I de analyser som förekommer i boken används dessa begrepp ganska sparsamt. Könrelationen uppfattas snarast i termer av föränderliga och motsättningsfyllda processer, som tar sig olika uttryck under olika historiska perioder och i olika sammanhang, än som kontrakt eller system. *Kontrakt i kris* är en slående, men inte träffande titel. Men läs den gärna och ta Yvonne Hirdmans uppmaning om dialog mellan kvinnoforskning och "allmän" forskning på allvar. Både kvinnoforskningen och den "normala" forskningen skulle gynnas av en sådan dialog.

Christina Bergqvist

Till redaktionen insända skrifter

- Karl-Göran Algotsson, *Lagrådet, rättsstaten och demokratin under 1900-talet*, Stockholm 1993: Norstedts Juridik
- Norman Barry, *Fair Play. Företagandets moral*, Stockholm 1993: Timbro
- H C Blomqvist – Christian Grönroos – Lars-Johan Lindqvist, *Ekonomi och marknadsföring. Festskrift till Gösta Mickwitz*, Helsingfors 1992: Svenska Handelshögskolan
- Per Olof Bolding, *Trädet bakom baslinjen. Juristroman*. Lund 1992: Juristförlaget i Lund
- Bulletin de la Commission Royale d'Histoire, CLVIII, Bruxelles 1992: Academie Royale de Belgique
- Henry Bäck – Arne Halvarson, *Metodbok. Projekt och utredningar*. Stockholm 1992: SNS Förlag
- Claes Charpentier, *Ekonomisk styrning av statliga affärsverk*, Stockholm 1992: Ekonomiska forskningsinstitutet
- Maud L Eduards m fl, *Rethinking Change. Current Swedish Feminist Research*, Uppsala 1992: Swedish Science Press och HSNR
- Ronnie Hjorth, *Building International Institutions for Environmental Protection. The Case of the Baltic Sea Environmental Cooperation* Linköping 1992: Department of Water and Environmental Studies
- Mats Karlsson, *Ekonomisk överlevnad i Baltikum. Reformerna i Estland, Lettland och Litauen. Världspolitikens Dagsfrågor 12* 1992
- Camilla Lohrum, *Integrationen av människor och kultur efter ett företagsköp – en fallstudie*, Helsingfors 1992: Svenska Handelshögskolan
- Lennart Lundquist, *Ämbetsman eller direktör? Förvaltningschefens roll i demokratin*, Lund Political Studies 75, Stockholm 1993: Norstedts Juridik
- Dennis Rundt, *Munsalaradikalismen. En studie i politisk mobilisering och etablering*, Åbo 1992: Åbo Akademis förlag
- Anders Sannerstedt, *Förhandlingar i riksdagen*, Lund Political Studies 74, Lund 1992: Lund University Press
- Karen Siune – Palle Svensson – Ole Tonsgaard, – *Det blev et nej*. Aarhus 1992: Politica
- Fredrik G E Sundberg – Jacob W F Sundberg, *Lagen och Europarådskonventionen*. Stockholm 1992: Juristförlaget och Institutet för offentlig och internationell rätt
- Jacob W F Sundberg, *Human Rights in Sweden. The Annual Reports 1982-1984*, Stockholm 1985: Institutet för offentlig och internationell rätt
- Jacob W F Sundberg, *Human Rights in Sweden. The Annual Report 1986*, Littleton Col 1988: Fred B Rothman & Co
- Jacob W F Sundberg, *Human Rights in Sweden. The Annual Report 1987*, Littleton Col 1989: Fred B Rothman & Co
- Jacob W F Sundberg, *Human Rights in Sweden. The Annual Report 1988*, Littleton Col 1991: Fred B Rothman & Co
- Erik Åsard – W Lance Bennett, *Regulating the Marketplace of Ideas: Tax Reform and Election Rhetoric in Sweden and the United States*, Uppsala 1992: The Swedish Institute of North American Studies

Abstracts

Statsvetenskaplig Tidskrift (The Swedish Journal of Political Science) normally contains four sections: *Uppsatser (Main articles)*, *Översikter och meddelanden (Reviews of recent political and scholarly developments)*, *Litteraturgranskningar (Book reviews)*, and *Notiser (Shorter notices)*.

CATARINA KINNVALL – ANDERS UHLIN: *Global democratization. Transitions from Authoritarian Rule during 1989–1991*

During the last couple of years there has been an almost global trend towards democracy. In this article we try to analyse this trend during 1989–1991. We classify 107 countries, which were not considered to be stable democracies in 1988, in the categories increased democracy (democratization or liberalization), decreased democracy or no change. Various explanatory factors (related to socio-economic development, globalization, type of authoritarian system, colonial heritage, religion, initiative for democratization coming from above or below, and the use of violence in the process) are analysed. Our findings stress, i. a., the strength and almost global character of the recent trend towards democracy and show a strong correlation between recent processes of democratization and left-wing authoritarian regimes, memberships in NGOs, and a lack of colonial heritage. We find no conclusive evidence that a high level of socio-economic development should be seen as a necessary precondition for democratization.

JAN ASSARSSON: *Bör partierna vara internt demokratiska? (THE PROBLEM OF INTRA-PARTY DEMOCRACY)*

The paper reviews two interrelated issues concerning the internal democracy of political parties. The first issue, *the normative discourse*, inquires into a series of arguments pro

and contra democratic party organizations. The arguments are presented by a number of democratic theoreticians and party researchers during the 20th century. This analysis concludes that the opposing standpoints are derived from different conceptions of macrodemocracy. The second issue, *the conceptual discourse*, takes as its point of departure the lack of conceptual precision when referring to intra-party democracy in the former discourse. Three kinds of definitions are examined. The first focuses on "intra-party rights" as indicators of democracy; the second defines intra-party democracy as a "direct democracy." Both these definitions are rejected. The conceptual analysis concludes instead that some form of "representative intra-party democracy" must be used. The paper ends by connecting the two discourses, and argues that the question as to whether intra-party democracy is compatible with democratic government is dependent on the normative issue of macrodemocracy, not the conceptual problem of intra-party microdemocracy.

TOMAS NIKLASSON – ANDERS SANNESTEDT: *Europe safe for democracy? – the Council of Europe and Democratization in Central and Eastern Europe*

We give an overview of the activities of the Council of Europe in the democratization processes in Central and Eastern Europe – awareness-raising, information and dialogue; "assistance and co-operation", and "integration". We discuss the integration process, via special guest status to full membership, the Demosthenes and Demo-Droit programmes, and the network of co-operation with NGOs.

Among the activities are workshops, seminars, traineeships, study visits and so on, either on a bilateral or a multilateral basis, within the fields of pluralist democracy,

human rights, the rule of law, media, social affairs, education, environmental protection and legal co-operation.

The activities are precisely targeted and relatively cheap. The initiative comes from the democratizing countries themselves, something which reduces the need for co-ordination with other IGOs active in the field. The role of the Council of Europe is to contribute expertise and thus to provide information about the sometimes conflicting experiences of the West European Countries.

The efforts of the Council of Europe are only parts of the story of the international aspects of democratic consolidation processes. Several reasons lead us to the conclusion that international actors are likely to play a more important role in the post-communist democratization processes than has been recognized in the democratization literature.

STEFAN BJÖRKLUND: *Kan statsvetare ta ställning i politik?* (POLITICAL SCIENTISTS AND POLITICS)

In spite of the immensely increased interest in political philosophy many political scientists

still seem to think that argumentation in questions of value fall outside their science. This attitude seems to me to be a residue of an outdated methodology that saw an absolute fundament of observations for propositions (of facts) whereas statements of value had a subjective, emotional or volitional basis. Now, really, the opinion of the day in methodology is rather that everything's "relativism" disqualifies both propositions and value statements from rational argumentation. I, for my part, maintain that there is a possibility for rational discourse in both cases and that the dividing line between political science and politics has to be found elsewhere. Using a generalized version of Rawls' concept of "pure" and "perfect procedural justice" I suggest that the distinction between "decision" and "solution" is basic; politics using procedures to close questions with the help of criteria that lie outside the question at hand; science looking for solutions, where criteria are found *in* the question under discussion and which forever are to be kept open for reconsideration.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Leif Lewin är professor skytteanus i vältalighet och statskunskap i Uppsala

Catarina Kinnvall och *Anders Uhlin* är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund

Jan Assarsson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala

Tomas Niklasson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund

Docent *Stefan Björklund* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala

Ingvar Mattson är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund

Fil dr *Bo Petersson* är verksam vid Institutionen för Östeuropastudier i Uppsala

Bengt Abrahamsson är professor vid Arbetslivscentrum

Christina Bergqvist är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala

Anvisningar till författare

Manuskript insändes till Statsvetenskaplig Tidskrift, Box 52, 221 00 Lund i två exemplar. Efter redaktionell granskning och beslut om publicering insändes slutgiltigt manuskript i två exemplar jämte, om ordbehandlare använts, manus på *diskett*, i IBM- eller Mac-miljö. Vid tveksamhet om den tekniska utformningen, kontakta Bengt Lundell, Statsvetenskapliga institutionen, Box 52, 221 00 Lund, tfn 046-108946.

Statsvetenskaplig Tidskrift kommer att liksom hittills publicera uppsatser, översikter och meddelanden, litteraturgranskningar samt notiser, på svenska, danska, norska och engelska. Författare kommer att få granska korrektur.

Manuskript bör utformas enligt följande anvisningar.

- 1 Arbetets titel på separat titelsida, med uppgift om författare, institutionsanknytning, fullständig adress och telefon.
- 2 För *uppsatser* och *översikter* bifogas på separat sida *abstract* på engelska, högst 150 ord.
- 3 Huvudtexten skall innehålla högst två rubriknivåer (förutom arbetets titelrubrik).
- 4 Tabeller och figurer skall vara numrerade och försedda med beskrivande rubrik. Figurer och större tabeller bifogas på separata ark. I huvudtexten anges var tabeller och figurer skall inplaceras.
- 5 För referenser används parentessystemet. Ex: (Olsen 1985: 5, Lipset – Rokkan 1967: 35). Kommenterande fotnoter numreras löpande och bifogas på särskilt blad. De placeras efter texten.
- 6 Refererad litteratur redovisas i särskild litteraturförteckning, placerad efter huvudtexten. Förteckningen utformas i enlighet med följande exempel.

Anckar, D, 1990. Finland: Dualism och konsensus, s 131–175 i Damgaard, E (red) 1990, *Parlamentarisk förändring i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karvonen, L, 1991. "Fragmentation, Instability and Breakdown: Party Systems and the Interwar Crisis in Europe". Paper, Statsvetenskapliga Förbundet, arbetsgrupp Komparativ politik, Linköping.

Lane, J-E – Ersson, S, 1990. Politico-Economic Regimes: An Evaluation, *Statsvetenskaplig Tidskrift* 93, 61–76.

Strom, K, 1990. *Minority Government and Majority Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.

- 7 Vid *litteraturgranskningar* redovisas på titelsidan det granskade arbetet enligt följande exempel.

Torbjörn Aronson: *Konservatism och demokrati. En rekonstruktion av fem svenska högerledares styrelsedoktriner*. Lund Political Studies 64. Stockholm 1990: Norstedts

STATSVETENSKAPLIG
TIDSKRIFT

Box 52, S-221 00 Lund
Sverige